

Trakya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
e-Dergi

Faculty of Economics and Administrative Sciences
E-Journal

Temmuz– Aralık 2019

ISSN 2147-2483

Cilt 8
Sayı 2

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
E-DERGİ

Cilt:8 Sayı:2 Aralık 2019

TRAKYA UNIVERSITY
ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
FACULTY E-JOURNAL
Volume:8 No:2 December 2019

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ E-DERGİ

Cilt:8 Sayı:2 Aralık 2019

ISSN:2147-2483

<http://dergipark.gov.tr/trakyaiibf>

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
E-Dergi

Cilt:8 Sayı:2 Aralık 2019

TRAKYA UNIVERSITY
Economics And Administrative
Sciences Faculty E-Journal

Volume: 8 Number:2 December 2019

SÖBIAD

Dergi Sahibi/Owner

Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına

Prof. Dr. Ayhan GENÇLER

Editör/Editor

Öğr. Gör. Dr. Elvin DİNLER

Editör Yardımcısı /Assoc. Editor

Öğr. Gör. Müge ATAKAN

Dergi Yayın Kurulu /Editorial Board

Başkan/Chairman

Prof. Dr. Ayhan GENÇLER

Üyeler/Members

Prof. Dr. Sibel TURAN

Prof. Dr. Mahmut GÜLER

Prof. Dr. Adil OĞUZHAN

Doç. Dr. Cemile Arıkoğlu ÜNDÜCÜ

Doç. Dr. Engin SANAL

Dr. Öğr. Üyesi Bilge Hakan AGUN

İletişim Adresi/Address

T.C. Trakya Üniversitesi İktisadi ve Bilimler Fakültesi Balkan Yerleşkesi Edirne/ TÜRKİYE

Tel: 0284 235 71 51 -52

Faks: 0284 235 73 63-18 57

DANIŞMA VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Sudi APAK

Esenyurt Üniversitesi

**Prof. Dr. Süleyman
ÖZDEMİR**

*Bandırma 17 Eylül
Üniversitesi*

**Prof. Dr. Abdülkadir
ŞENKAL**

Kocaeli Üniversitesi

**Prof. Dr. Sadi
UZUNOĞLU**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Cüneyt
AKALIN**

Arel Üniversitesi

**Prof. Dr. Gamze
YÜCESAN
ÖZDEMİR**

Ankara Üniversitesi

**Prof. Dr. Sinan
ÜNSAR**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Nurcan
METİN**

Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Metin ATEŞ

İstanbul Üniversitesi

**Prof. Dr. Canan
ÇETİN**

Marmara Üniversitesi

**Prof. Dr. O. Murat
KOÇTÜRK**

*Celal Bayar
Üniversitesi*

**Prof. Dr. Derman
KÜÇÜKALTAN**

Arel Üniversitesi

**Prof. Dr. Sibel
TURAN**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Hasan
Berke DİLAN**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Ayhan
GENÇLER**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Levent
ÜRER**

İstanbul Üniversitesi

**Prof. Dr. Bünyamin
BACAK**

*Çanakkale Onsekiz
Mart Üniversitesi*

**Prof. Dr. Mümin
ERTÜRK**

Altınbaş Üniversitesi

**Prof. Dr. Mahmut
BİLEN**

Sakarya Üniversitesi

**Prof. Dr. Selçuk
İPEK**

*Çanakkale Onsekiz
Mart Üniversitesi*

**Prof. Dr. Ayhan
UÇAK**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Selda
ÇAĞLAR**

Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Ersin KAVİ

Yalova Üniversitesi

**Prof. Dr. Fatma
LORCU**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Emel
GÖNENÇ GÜLER**

Trakya Üniversitesi

**Prof. Dr. Burak
GÜMÜŞ**

Trakya Üniversitesi

**Doç. Dr.
Abdurrahman
BENLİ**

Sakarya Üniversitesi

**Doç. Dr. Bilge ACAR
BOLAT**

İstanbul Üniversitesi

**Doç. Dr. Cemile
ARIKOĞLU
ÜNDÜCÜ**

Trakya Üniversitesi

**Doç. Dr. Kasırga
YILDIRAK**

Hacettepe Üniversitesi

**Dr. Öğr. Üyesi Hakan
BEKTAŞ**

İstanbul Üniversitesi

**Dr. Öğr. Üyesi Sedef
ZEYREKLİ YAŞ**

Trakya Üniversitesi

**Dr. Öğr. Üyesi Ahmet
FİDAN**

Ordu Üniversitesi

**Dr. Öğr. Üyesi Fatih
ÇAVDAR**

Trakya Üniversitesi

**Dr. Öğr. Üyesi Latif
PINAR**

Karabük Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

Bir Tekstil İşletmesinde Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemleri İle Personellerin Değerlendirilmesi.....1-20

Burcu TEZCAN, Tamer EREN, Evrencan ÖZCAN, Şeyda GÜR

Yerel Siyasette Kadın Temsili: 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri: Kırklareli İli Örneğinde Bir Değerlendirme.....21-47

Sezgin SEZGİN

Bağımsız Denetimde Terminolojinin Önemi: Rapor Kavramının İncelenmesi.....48-64

Özkan SARISOY

Analysis of Tobacco Use Behaviour Based on Turkey Health Interview Survey.....65-81

Nuray TEZCAN

1970’li Yıllarda Türk Dış Politikasına Muhalif Bir Sivil Toplum Örgütü Olarak “Barış Derneği”.....82-96

İhsan Ömer ATAGENÇ

BİR TEKSTİL İŞLETMESİNDE ÇOK ÖLÇÜTLÜ KARAR VERME YÖNTEMLERİ İLE PERSONELLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Burcu TEZCAN¹

Tamer EREN²

Evrencan ÖZCAN³

Şeyda GÜR⁴

ÖZ

Günümüzde rekabet ortamı hızla değişmekte ve işletmeler değişime uyum sağlayabilen, yaratıcı düşünceleri ortaya çıkarabilen çalışana ihtiyaç duymaktadır. Değişen rekabet ortamına uyum sağlayamayan personelin çıkarılmasına karar verilmektedir. Personel çıkarma ölçülen ve ölçülemeyen karar kriterleri ile Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) problemidir. Karar verme sürecinde doğru ve verimsiz olan adayı seçmek gerekmektedir. Bu çalışmada bir tekstil işletmesinde personel çıkarma gerçekleştirirken önemli olan kriterler uzman tarafından belirlenmiştir. Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) yöntemi ile kriterler arasındaki önem dereceleri belirlenmiştir. Önem dereceleri dikkate alınarak tekstil işletmesinde alternatifler kriterlere göre işletmede çalışan uzman ile puanlandırılmıştır. Analitik Ağ Süreci (AAS) yöntemi ile oluşturulan kriterlerin alt kriterleri belirlenmiştir. İdeal Çözüme Yakınlığa Göre Tercih Sıralama Tekniği (TOPSIS) yöntemi ile işten çıkarılacak çalışanların sıralaması yapılmıştır. Karar matrisi oluşturularak AHP, AAS ve TOPSIS yöntemlerinin sonuçları karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: AHP, AAS, TOPSIS, Personel Çıkarma, İşletme

¹Endüstri Mühendisi, Kırıkkale Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, buurcutezcan@gmail.com, ORCID 0000-0002-0997-7761

²Prof. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, tamereren@gmail.com, ORCID 0000-0001-5282-3138

³Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü enmcan@gmail.com, ORCID 0000-0002-3662-6190

⁴Endüstri Yüksek Mühendisi, Kırıkkale Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü seydaaa.gur@gmail.com, ORCID 0000-0002-4639-9657

EVALUATION OF PERSONNEL WITH MULTI-CRITERIA DECISION MAKING METHODS IN A TEXTILE COMPANY

ABSTRACT

Today's competitive environment is changing rapidly and businesses need employees who can adapt to change and bring creative ideas. It is decided to remove the personnel who cannot adapt to the changing competition environment. Personnel subtraction is a multi-criteria decision making problem with measured and unmeasured decision criteria. It is necessary to choose the right and inefficient candidate in the decision-making process. In this study, the criteria that are important when performing personnel extraction in a textile company were determined by the expert. Analytical Hierarchy Process (AHP) method was used to determine the importance of the criteria. Taking into consideration their importance, the alternatives in the textile enterprise were scored according to the criteria with the expert person working in the enterprise. The sub-criteria of the criteria formed by the Analytical Network Process (ANP) method were determined. The ranking of the employees to be dismissed was made with the Preference Sorting Technique (TOPSIS) method according to the proximity to the ideal solution. Decision matrix was formed and results of AHP, ANP and TOPSIS methods were compared.

Keywords: AHP, ANP, TOPSIS, Staff Removal, Companies

1. GİRİŞ

Personel seçimi, işin özellikleri göz önünde bulundurularak ve bireyin özellikleri karşılaştırılarak işe en uygun adayın seçilme sürecidir. Personel seçimi ve yerleştirilmesinde işin tanımlanması ve bireyin tanınması vazgeçilmez unsurdur. Sanayi devriminden sonra işlerin daha karmaşık ve uzmanlık gerektirmesinden dolayı bireyin uygun işe yerleştirilmesi önemi artmıştır (Adıgüzel, 2009). Personel çıkarmada bir personel seçim problemi gibidir. İşin tanımı yapılarak işte çalışacak bireyin bilgi, tecrübe, yetenek ve becerileri arasındaki uyumun değerlendirilmesinde farklı yöntemlerin bulunması ile, işten çıkarma sürecinde, mevkiinin gerektirdiği kriterlerin belirlenmesi önemlidir. İşletmede önceden hazırlanmış iş analizleri ile personelin bilgi, beceri, tecrübe, yetenekleri ile iş tanımına uymayan, işletme değerlerine uyum sağlamayan personeller seçilmelidir. Kriterler uzman yardımı ile belirlenip, ağırlıklandırma yapılmıştır.

Karar verme; işletmenin misyon ve vizyonu doğrultusunda belirlemiş olduğu amaçlarla birlikte uygun seçenekler içinden bir veya birkaçının belirlenmesi sürecidir. Kurum ya da personelin kararları döngü şeklinde ele aldığına, bu döngünün oluşumunu karar vericiler, karar ortamı, kriterler, alternatifler, kaynaklar ve yöntemler oluşturur. Karar vericinin bu problemleri halledebilmesi için onun kişisel değerlendirmelerinden yararlanarak, bilimsel kuramlar ve çözümlenmeli yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemler çok kriterli karar verme (ÇKKV) alanı, bir karar verme durumunda birbirine karşı birçok kriteri karşılayan olası optimal çözüme ulaşmayı sağlayan yaklaşım ve yöntemleri içerir (Eroğlu vd., 2014). Bu çalışmada ÇKKV yöntemlerinden AHP, AAS ve TOPSIS personellerin

karşılaştırılmasında kullanacaktır. Personel çıkarmanın temelinde personelin performansı, sorumluluğunu yerine getirme, üretim içindeki bilgisi, sorunlar karşısında hızlı karar verme, girişimci olma gibi kriterler göz önünde bulundurulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında personel çıkarma insanın işletmeye sağladığı verimlilik ve hizmet olarak düşünülebilir. Literatüre bakıldığında personel çıkarma da işletmede çalışan personelin performansı hem üretim hem müşteri memnuniyeti açısından değerlendirilerek karar verilmektedir.

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde işletmelerin personel seçimine önem verdikleri kadar personel çıkarmanın da önemli olduğu anlatılmaktadır. Üçüncü bölümünde literatür özeti bulunmaktadır. Dördüncü bölümde ÇKKV yöntemleri anlatılmış, bunlardan AHP, AAS ve TOPSIS yöntemleri açıklanmıştır. Beşinci bölümde uygulamaya geçilmiş ve tekstil işletmesinden personel çıkarmaya karar verme süreci detaylı anlatılmaktadır. Altıncı bölümde sonuç ve öneri kısmı bulunmaktadır.

2. PERSONEL SEÇİMİ

Personel seçimi işletme koşullarını dikkate alarak, işgücü maliyetlerini optimize etmek ve kurumsal hedeflere ulaşmak için insan kaynaklarının öncelikli hedefidir. Personel seçiminin karar verme süreci insan kaynakları yönetiminde, çalışanların kapasiteleri ile iş arasında uyum kurmak için; işletmeye başvuru yapan adayların, kişilikleri, almış oldukları eğitim, ilgi duydukları konular ve yetenekler incelenerek, adayların arasından yetenekleri en uygun personel işe çağrılmaktadır. (Bedir ve Eren 2015). Personel çıkarma süreci, çok dikkat gerektiren zor bir süreç olup gerekli özeni göstererek duyarlı olmak gerekmektedir. İşletmeden uygun personelin çıkarılması karar verme aşamasıdır. Bu aşamada personel açısından uygulama, fikir, görüş gibi alternatifler arasından en uygun olan belirlenmelidir. Literatürde, personel seçiminin ilk teknikleri; testler, yazılılar ve sözlü sınavlardır. İşletmenin ihtiyaç duyduğu personeli bu sınavlarla belirlemek uygun değildir. Personel seçimi sürecinde kriter ağırlıkları belirlenmelidir. Belirlenen kriterlerin personeli ölçme ve değerlendirmek açısından farklı ağırlığı bulunmaktadır. Bundan dolayı yöntemlerin kriter ve ağırlıkları belirlenmemiş olması ölçme ve değerlendirme sürecinde subjektifliğe ve yanlış kararlar verilmesine sebep olur.

3. ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME

ÇKKV problemlerinde karar vericiler uzman kişilerdir. Ele alınan problemin yapısına göre alternatif, kriter ve karar değişkeni belirlenmektedir. ÇKKV; birçok kriter ele alınarak alternatifler içinden objektif bir karar vermeyi amaçlamaktadır. ÇKKV yöntemleri, 1970 yıllarda karar teorisi ve yöneylem araştırması alanlarında kullanılmaya başlamıştır. Sonraki yıllarda mali ve iktisadi alanlarda uygulamaya geçmiştir. ÇKKV anlam olarak belirlenen kriterlere bakılarak en uygun seçimin yapılmasına olanak sağlayan araçtır. Karar verme çevresinden karar verilmiş seçim, genellikle kısıtlar ve yönetimin istekleri ile sınırlandırılır. Buradaki kısıt, amaç edinilenin başarılı bir şekilde gerçekleştirilip ve seçilmesidir (Asoğlu

ve Eren 2018). Bu çalışmada kullanılan ÇKKV yöntemlerinden AHP yöntemi, AAS yöntemi ve TOPSIS yöntemi alt başlık olarak verilmiştir.

3.1. AHP Yöntemi

AHP yöntemi 1980’de Saaty tarafından geliştirilen ÇKKV yöntemidir. Karar verici yargı değerini içerir ve değer yargının modele dahil edilerek bir karar verme süreci olmasını sağlar. Maddi, manevi her türlü unsurları içeren karar aşamasında AHP yöntemi kullanılabilir. AHP karmaşık yapıyı içinde çözebilecek çözüm sunar. Ayrıca kolay hesaplama kapasitesine de sahiptir. Yönteme betimsel modelleme tekniği de denir ve hesaplamalarda derecelendirme ölçekleri kullanılır. AHP yönteminin uygulama aşamaları:

Adım 1. Karar Problemin Belirlenmesi: Burada mevcut problem belirlenir. Karar verme probleminde kapsamı, alt ölçütleri ve alternatifler tanımlanır. Grup ya da kişilerin öncelikleri göz önünde bulundurularak nicel değerlendirme yapılacak nitel değişkenlerin tanımlanması aşamasıdır.

Adım 2. Kriterlerin Birbiriyle İlişisinin Belirlenmesi: Tanımlanan ölçütler; birbirleriyle, iç-dış etkileşimlerle ve bu aşamada bağlantılı olanların geri bildirimleri ile etkileşime girer.

Adım 3. Kriterler Arasında İkili Karşılaştırma Yapma: Kriterlerin birbiriyle ilişkilerinin karşılaştırılmasından oluşan karşılaştırma matrisinin büyüklüğü kare matrisi ifade eder. Karşılaştırma matrisinin köşegeni 1 değerini almaktadır. Aslında bu durum ilgili kriter kendisi ile karşılaştırılmıştır. Kriterlerin birbirine göre önem dereceleri karşılaştırılması yapılmaktadır. Karşılaştırma karşılıklı ve birebir yapılmaktadır. İkili karşılaştırmada Saaty 1-9 ölçeği (skala) kullanılmaktadır.

Adım 4. Normalleştirme ve Bağlı Önem Ağırlıkları: Bu aşamada, tüm değerler için normalizasyon yapılır ve bağlı önem ağırlıkları tespit edilmektedir. Her bir kolon değerini ilgili sütun toplamına bölerek elde edilmesine normalize matris denir. Normalize edilen matriste sırayla her satırın ortalaması alınmalıdır ve bağlı önem ağırlıkları hesaplanmaktadır.

Adım 5. Tutarlılık Oranının Hesaplanması: AHP yöntemi sistematik yaklaşıma sahiptir. Fakat kriterlerin karşılaştırılmasında karar vericinin sübjektifliğinden dolayı sonuçlar tutarsız olabilir. Bundan dolayı tutarlılık oranı ölçülmektedir ve tutarsız veriler tespit edilip düzeltilmektedir. Ağırlıklar alınır ve karşılaştırma matrisinin tutarlılığına dikkat edilmektedir. İlk olarak λ_{max} vektörü elde edilmektedir. λ_{max} Ağırlık vektörlerinin ilgili

göreceli değerlere bölünmesi ile bulunmaktadır. Sonra $CI = (\lambda_{\max} - n) / (n-1)$ eşitliğinden “Tutarlılık İndeksi (CI)” hesaplanmaktadır. CI değerini hesaplanmasından sonra, “Random İndeksi (RI)” hesaplanması gerekmektedir. Farklı matris boyutları için bu değer hesaplanmıştır. Sonra $CR = CI / RI$ oranlanır ve “Tutarlılık Oranı (CR)” elde edilir.

Adım 6. Alternatif ve En İyi Seçimi Belirleme: Tüm aşamalardan elde edilen sonuçlara göre alternatifler arasından en iyi olanı görmek mümkündür. En büyük değer en iyi alternatifi temsil etmektedir. Ayrıca karar verme sürecinde büyük önem taşır (Özder vd. 2019).

3.2. AAS Yöntemi

Bazı problemlerin hiyerarşik yapısı olmamasından dolayı problemin çözüm sürecinde kriterler, alternatifler ve alt kriterler birbiri ile bağlantılı olabilir. AAS yönteminde kriterler arasındaki ilişkiler kriterler arasındaki karar vermede etkilidir. AHP'nin geliştirilmiş hali olarak bilinmekte ve Saaty tarafından geliştirilmiştir. AAS, numerik verilerle kullanılmadığı zaman daha iyi bir çözümleyicidir. AHP ile karşılaştırıldığında düzensiz karar verme problemlerinde uygulanabilir. AAS'nin adımları şöyledir:

Adım 1: Probleminin tanımlanması

Adım 2: Kriterler arası ilişkilerin belirlenmesi ve ikili karşılaştırma matrislerinin oluşturulması

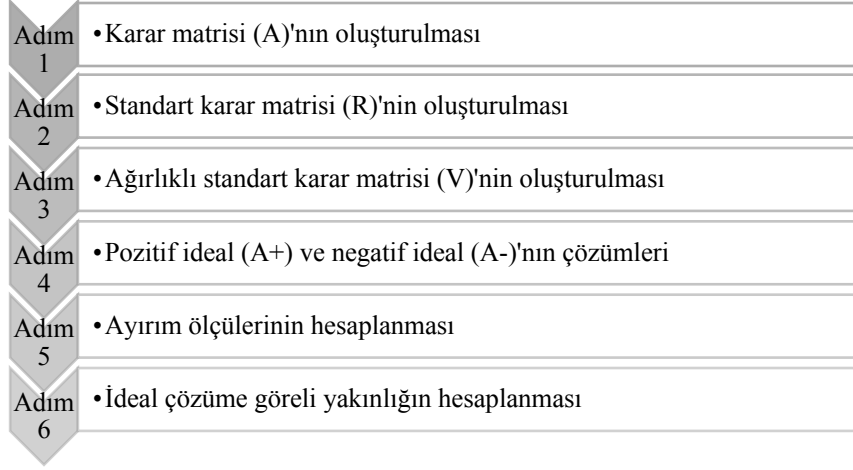
Adım 3: Tutarlılık analizi karşılaştırma matrisleri için yapılır. CR hesaplaması karşılaştırma matrisi için yapılır. Matrisin tutarlı olabilmesi için hesaplanan değer 0,10'dan küçük olmalıdır. Karşılaştırma matrislerinin tutarlılık analizlerinin yapılması: Karşılaştırma matrisinin CR hesaplanmaktadır. Hesaplanan değer 0,10'dan küçük ise matris tutarlıdır.

Adım 4: Süper Matrisi Oluşturmak: *Ağırlıklandırılmamış Süpermatris*, problemin kriterleri, alternatifleri ve alt kriterler arasındaki uyum hesaplamaya dahil edilerek üstünlük vektörleri ile kare matris oluşturulur. *Ağırlıklandırılmış Süpermatris*, Burada ağırlıklandırılmamış süpermatriste bulunan sütunların hepsinin toplamı 1 olmalıdır.

Adım 6: Alternatifler Arasından En İyinin Seçilmesi: Alternatifler, kriter ağırlıkları ve limit süpermatris değerleri bulunduğundan sonra arasından en iyi olan alternatif seçilerek gerçekleştirilmektedir (Özcan vd. 2017).

3.3. TOPSIS Yöntemi

Diğer karar verme yöntemlerine göre karmaşık algoritmalar olmadığından dolayı TOPSIS yöntemi kolay bir yöntemdir. Bundan dolayı pazarlama, işletme, mühendislik gibi alanlarda kullanılır. TOPSIS yöntemi adımları Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1 TOPSIS Yöntemi Aşamaları

Adım 1: (A) Karar Matrisinin Oluşturmak: (A) Karar Matrisi için; m, Karar Birimi Sayısı n; Karar Kriteri Sayısını temsil etmektedir.

Adım 2: (C) Standart Karar Matrisini Oluşturmak: A matrisi yardımı ile oluşturulan R matrisi için her bir eleman Eşitlik 13 ile hesaplanır.

Adım 3: (V) Ağırlıklı Standart Karar Matrisinin Oluşturmak: Kriterlerin değerlendirmeleri ile ilgili (W_i) ağırlıklı değerleri belirlenir. R matrisindeki her sütununda bulunan elemanlar W_i değeri ile çarpılarak V matrisi oluşturulmaktadır.

Adım 4: İdeal ve Negatif İdeal Çözümlerinin Oluşturmak: Karar kriteri maksimizasyon yönlü olduğu durumda yani fayda kriteri birinci koşullara; minimizasyon yönlü yani maliyet kriteri olduğu durumda ikinci koşullara göre seçim yapılarak; m elemanlı (A+) ve (A-) çözümleri aşağıdaki gibi oluşturulur.

Adım 5: Ayırım Ölçülerini Hesaplamak: Euclidian (Uzaklık Yaklaşımı) her karar noktası için ideal ayırım ölçütleri hesaplanır.

Adım 6: İdeal Çözüme Göreli Yakınlığı Hesaplamak: TOPSIS yönteminde karar noktaları için sapmalar ideal ve negatif çözümlerin içinden bulunur ve Uzaklık Yaklaşımı (Euclidian)'da gösterilmektedir. c_i^* Değeri; $0 \leq c_i^* \leq 1$ arasında değer alır. İlgili karar noktasının

ideal çözümleri $c_i^* = 1$ olmalıdır. İlgili karar noktasının negatif çözüme mutlak yakınlığını $c_i^* = 0$ olmalıdır (Taş vd. 2018).

4. LİTERATÜRDEKİ ÇALIŞMALAR

Bu bölümde personel çıkarma ile ilgili çalışma olmadığından dolayı personel seçimi problemlerinin yer aldığı çalışmalar incelenmiştir. Personel çıkarma problemi ve personel seçimi problemi benzerdir.

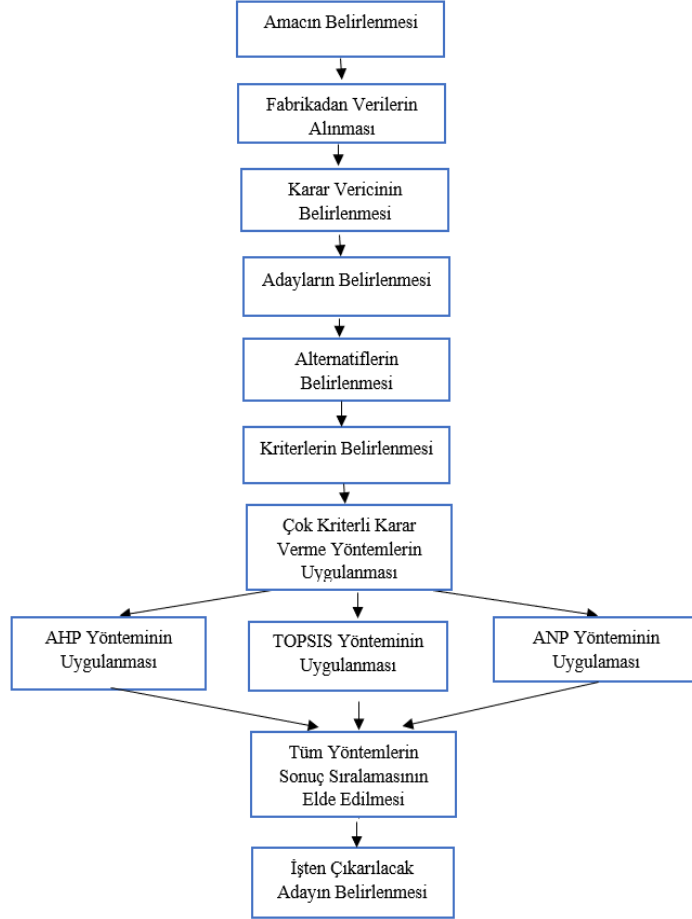
Personel seçim problemi gerçek hayatta işletmelerin önem verdiği bir konudur. İşletme yapısına uygun çalışma adayının seçilmesi hem işletme verimliliği açısından hem de personel performansı açısından dikkat edilmesi gereken bir süreçtir. Literatürde araştırmacılar personel seçimi üzerine birçok çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalara bakıldığında, Gargano vd. (1991), Chen (2000), Tsao ve Chu (2001) çalışmalarında temelde farklı yöntemler tercih etseler de amaç olarak benzerdir. Opricovic ve Tzeng (2004) TOPSIS'te vektör normalizasyonu ve VIKOR lineer normalizasyonu, kriter fonksiyonlarının birimlerini ortadan kaldırmak için kullanılır. Bu iki yöntem uygulandıktan sonra karşılaştırılıp benzerlik farklılıkları gösterilmiştir. Dias ve Mousseau (2006) çalışmalarında Electre III ve Tri yöntemlerinde entegre bir çıkarım problemi çerçevesine doğru ilerleyerek, tercihe bağlı diğer parametrelerin çıkarımına ilişkin önceki çalışmayı tamamlamaktadır. Electre outranking ilişkisinin orijinal versiyonunu ve iki varyantını kullanarak, önce sadece bir kriteri, sonra tüm kriterleri aynı anda göz önünde bulundurarak veto ile ilgili parametreleri ortaya çıkarmak için matematik programları önerilmiştir. Dağdeviren (2007), Chien ve Chen (2008) personel seçim problemi sürecini iyileştirmek ve işletmelere yarar sağlamak için önerdikleri algoritmalar ile işletmede bir üst dereceye geçecek personelin öncelik değerlerinin belirlenmiştir. Adıgüzel (2009), Ayub vd. (2009), Aksakal ve Dağdeviren (2010), Dursun ve Karsak (2010), Ünal (2011) işletmede istihdam etmesi için uygun personel seçimini ÇKVV yöntemlerini kullanarak karar vermişlerdir. Çalışmasında öncelikle kullandıkları yöntemlerin aksiyomları, prensipleri, uygulama aşamaları, faydaları açıklanmıştır. Yöneticinin personel seçim sürecinde karar hiyerarşisinin oluşturması, nicel ve nitel kriterlerin birlikte değerlendirilmesi, kriter ağırlıklarının belirlenmesi, yargıların tutarlılığının tespit edilip ve oluşturulan karar modelinin duyarlılığının test edilmesini sağladığından personel seçme sürecinin faydalı olduğu tespit edilmiştir. Behzadian vd. (2012) çalışmalarında TOPSIS uygulamaları üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir. TOPSIS ile birleştirilmiş ya da karşılaştırılmış yöntemler incelenmiştir. Literatürde ÇKKV yöntemlerini tercih eden diğer çalışmalar ise Perez vd. (2012), Ahmad ve Tahar (2014), Bogdanovic ve Miletic (2014), Doğan ve Önder (2014), Koyuncu ve Özcan (2014), İbicioğlu ve Ünal (2014), Alguliyev vd. (2015), Bahurmoz vd. (2015), Bedir ve Eren (2015) çalışmalarındadır. Çalışmaları birbirinden ayıran en önemli özellik ise uygulama alanlarıdır. Her çalışma farklı bir uygulama alanına sahip olması aslında işletmelerin kendine özgü kısıtlarının ve özelliklerin yansıtılması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda değerlendirme süreçlerinde de etkili olan kriterlerin farklılaşmasına sebep olmaktadır.

Değermenci ve Ayvaz (2016) çalışmalarında personel seçimi probleminin çözümü için bulanık ortamda ÇKKV yöntemlerinden Bulanık TOPSIS yöntemi önerilmiştir. Katılım bankacılığı sektöründe faaliyet gösteren bir kuruluşta örnek bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Uygulamada bankada uzman yardımcısı pozisyonuna çalışacak personele karar verilmiştir. Jia ve Meng (2016) Üst seviye personel seçimi için AHP yöntemi kullanılmıştır. Senger ve Albayrak (2016) mobilya sektörünün üretim işletmesinde personel değerlendirme AHP ve GİA yöntemleri kullanılmıştır. Eren ve Gür (2017) AHP ve TOPSIS yöntemleri kullanılarak alışveriş sitesine üçüncü parti lojistik firma seçimi yapılmıştır. Sirisawat ve Kiatcharoenpol (2018), çalışmalarında tersine lojistiğin engellerinin sınıflandırılmasında ve çözümlerin sıralanmasında bulanık analitik hiyerarşiye dayalı bir yöntem önerilmiştir. Proses Bulanık AHP ile engellerin ağırlığı elde edilmiş ve ikili karşılaştırmalar Bulanık TOPSIS ile yapılarak tersine lojistik uygulama çözümleri gösterilmiştir. Taş vd. (2018) AHP ve TOPSIS yöntemleri kullanarak kalp ve damar cerrahisi polikliniklerinin değerlendirilmesi ele alınmıştır. Ulutaş vd. (2018) BAHS ve BGİA yöntemleriyle arabalarda elektrik arızası üreten işletme de personel seçimi yapılmıştır. BAHS yöntemi ile personel seçiminde kullanılan kriterlerin ağırlıkları bulunmuştur, BGİA yöntemi ile aday personellerin performans sonuçlarının bulunmasında kullanılmıştır. Organ ve Kenger (2018) Osmaniye ilindeki markette işe alınacak personel için Bulanık AHP yöntemi ve Bulanık MOORA yöntemleri uygulanarak seçim yapılmıştır. Belirlenen personel kriterlerinin ağırlıkları Bulanık AHP yöntemi ile hesaplanmış, elde edilen ağırlık değerleri Bulanık MOORA yöntemleri uygulanarak işe alınacak personelin seçim kararında alternatifler arasından en uygun olanının tercihi yapılmaya çalışılmıştır. Asoğlu ve Eren (2018) bir işletme için kargo seçiminin TOPSIS ve PROMETHEE yöntemleri kullanılarak karar verilmektedir. Özder vd. (2019) Türkiye’de yüksek öğretim kurumundaki endüstri mühendisliği bölümü için araştırma projesinde bulunacak uygun araştırmacının seçimi AHP ve PROMETHEE yöntemleri kullanılarak çözülmüştür.

Çalışmada ÇKKV yöntemlerinden AHP yöntemi ile kriterler arasındaki önem dereceleri belirlenmiştir. AAS yöntemi ile oluşturulan kriterlerin alt kriterleri belirlenmiştir. TOPSIS yöntemi ile işten çıkarılacak çalışanların sıralaması yapılmıştır.

5. VERİ ANALİZİ ve BULGULAR

Çalışma Düzce’de faaliyet gösteren tekstil işletmesinden veri alınması kolay olduğundan dolayı uygulama bu işletmede yapılmıştır. İşletme erkek giyim üzerine üretim yapmaktadır. Tekstil işletmesi ihracat yaptığı işletme ile anlaşamamış ve zarar etmeye başlamıştır. Bu durumdan dolayı çalışanların maaşlarında gecikmeler olmuştur. Fabrika müdürü personel çıkarmaya karar vermiştir. Bu durumda personeller değerlendirilirken belirli kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Personelin üretim içindeki bilgisi, performans değerlendirme, sorumluluklarını zamanında yerinde getirip getirmediği, girişimci olup yeniliklere açık olma ve karşılaşılan sorunlara hızlı karar verip çözüm bulma kriterleri belirlenmiştir. ÇKKV yöntemlerinden AHP, AAS ve TOPSIS yöntemleri tekstil işletmesinde uygulama aşamaları Şekil 2’de gösterilmektedir.

Şekil 2. Uygulama aşamaları

Şekil 2’de görüldüğü üzere tekstil fabrikasında hangi personelin işten çıkarılmasında izlenen aşamalar yer almaktadır.

5.1. Alternatiflerin Tanımlanması

Tekstil işletmesinde istihdam eden beş personelin üretim içindeki performansı değerlendirebilmek ve işten uygun personelin çıkarılmasına karar verebilmek için insan kaynakları departmanından personel bilgileri alınmıştır.

Personel 1: 05.06.1993 tarihinde Bolu'da doğmuştur. Karabük Üniversitesi (KBÜ) Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisliği bölümü mezunudur. Bolu'da ikamet etmektedir. Alanında 1 yıllık tecrübesi vardır.

Personel 2: 11.04.1994 tarihinde Düzce'de doğmuştur. Karabük Üniversitesi (KBÜ) Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisliği bölümü mezunudur. Düzce'de ikamet etmektedir. Alanında 2 yıllık tecrübesi vardır.

Personel 3: 29.08.1991 tarihinde Aksaray'da doğmuştur. Pamukkale Üniversitesi (PAÜ) Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisliği bölümü mezunudur. Düzce'de ikamet etmektedir. Alanında 6 yıllık tecrübesi vardır.

Personel 4: 03.03.1993 tarihinde Düzce'de doğmuştur. Ondokuz Mayıs Üniversitesi (OMÜ) Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisliği bölümü mezunudur. Düzce'de ikamet etmektedir. Alanında 3 yıllık tecrübesi vardır.

Personel 5: 07.08.1993 tarihinde Kocaeli'de doğmuştur. Kocaeli Üniversitesi (KOÜ) Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisliği bölümü mezunudur. Düzce'de ikamet etmektedir. Alanında 3 yıllık tecrübesi vardır.

5.2. Kriterlerin Tanımlanması

Literatürdeki çalışmalar incelenerek probleme uygun beş kriter belirlenmiştir. *Üretim Bilgisi:* Personelin tekstil üretimi hakkında bilgi seviyesinin ne durumda olduğu, üretimi yapılacak kıyafet üzerinde hangi işlemler uygulandığı, genellikle kesim adetleri ve üretim sonundaki kaliteli ürün adetleri eşit sayıdan oluşuyor mu personelin bilip bilmediği gözlemlendi. *Performans Değerlendirme:* Personelin çalışma ortamındaki verimliliği, çalışanlar ve müşteriler arasındaki iletişim seviyesi, personelin işletme içindeki kişisel ilişkileri, çalışanların yaptıkları işin çevredekiler tarafından nasıl algılandığı gibi durumlar gözlemlenmiştir. *Karar Verme:* Karşılaşılan problemle hızlı karar verme durumu, üretimin herhangi bir aşamasında fire veriliyorsa ne gibi çözüm önerisi sunulmalıdır. Kaliteli ürünler için ne yapılmalıdır. *Girişimcilik:* İleri görüşe sahip olma, özgüvenli olup risk alabilmek, zamanı yönetebilmek, yönetim becerisine sahip olmak, teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmek, sorunlar karşısında çözüm odaklı olmak. *Sorumluluk:* İşe uygun planlama yapmak, zamanı iyi kullanmalı, özgüven sahibi olmalı ne yapacağını veya ne yapmayacağını bilmek, verilen görevi zamanında yerine getirmek, kolay sorumluluk alabilmek.

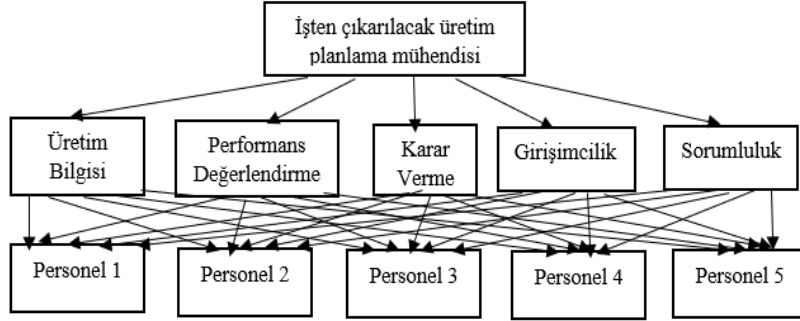
5.3. Problemin Çözümü

ÇKKV, kriterler belirlenerek ikili karşılaştırmada en uygun seçimi analitik seçim süreci kapsamaktadır. Kriterlerin önem dereceleri tekstil işletmesinde çalışan uzman kişi

tarafından belirlenmiştir. AAS yönteminde kriterlerin alt kriterleri belirlenmiştir. Karar matrisi oluşturularak AHP, AAS ve TOPSIS yöntemleri kullanılarak çözülmüştür.

5.3.1. AHP Yöntemi ile Problemin Çözümü

Adım 1: Hiyerarşik Yapının Oluşturulması: Literatürde yer alan çalışmalar ile te kriterler belirlenmiştir. Elde edilen verilerle hiyerarşik yapı oluşturulmuş ve Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 2. AHP Yönteminin Hiyerarşik Yapısı

Adım 2: Önceliklerin Oluşturulması: Problem hiyerarşik yapı ile ifade edilir. Mevcut hiyerarşide bulunan elemanlar birbiriyle karşılaştırılır. Sonra ağırlıklar belirlenmektedir. (Bedir ve Eren 2015). Çalışmamızda karşılaştırma yapmak için uzman kişi ile Saaty'in geliştirdiği "1-9 ölçeği" kullanılmıştır. İkili karşılaştırma matrisi Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Kriterler Arası Karşılaştırma Matrisi

Kriter	Üretim Bilgisi	Performans Değerlendirme	Karar Verme	Girişimcilik	Sorumluluk
Üretim Bilgisi	1,00	0,50	5,00	2,00	3,00
Performans Değerlendirme	2,00	1,00	7,00	4,00	5,00
Karar Verme	0,20	0,14	1,00	0,33	0,33
Girişimcilik	0,50	0,25	3,00	1,00	2,00
Sorumluluk	0,33	0,20	3,00	0,50	1,00

Kriterlerin ikili karşılaştırması yapıldıktan sonra Adım-3'te her bir alternatiflerin kriterler içinde öncelikleri hesaplanmıştır.

Adım 4: Normalleştirme ve Bağıl Önem Ağırlıkları: İkili karşılaştırma matrisleri normalize edilir. Normalize işlemi her elemanın bulunduğu sütun değerine bölünmesi ile bulunur. Sonra satır ortalamaları alınarak Tablo 2'deki ağırlıklar bulunur. Karşılaştırma matrisi ile ağırlıklar çapılır ve öncelik vektörü elde edilmiştir.

Tablo 2. Kriterlerin Ağırlık Matrisi

Kriterler	Ağırlık
Üretim Bilgisi	0,21
Performans Değerlendirme	0,38
Karar Verme	0,04
Girişimcilik	0,12
Sorumluluk	0,08

Adım 5: Tutarlılık Oranının Hesaplanması: verilen sonuçların tutarlılıkları hesaplanır. Tutarlılık oranının hesaplanmasında rassallık indeksi kullanılmıştır. Kriterlerin karşılaştırma tutarlılığı; $CI=0,04$ $RI=1,12$ ($n=5$ olduğu için); $CR=0,03$ sonucu $0,10$ 'dan küçük olduğu için tutarlılık sağlanmıştır. AHP yöntemin uygulanması ile sonuçlar Tablo 3'te gösterildi.

Tablo 3. Sonuç

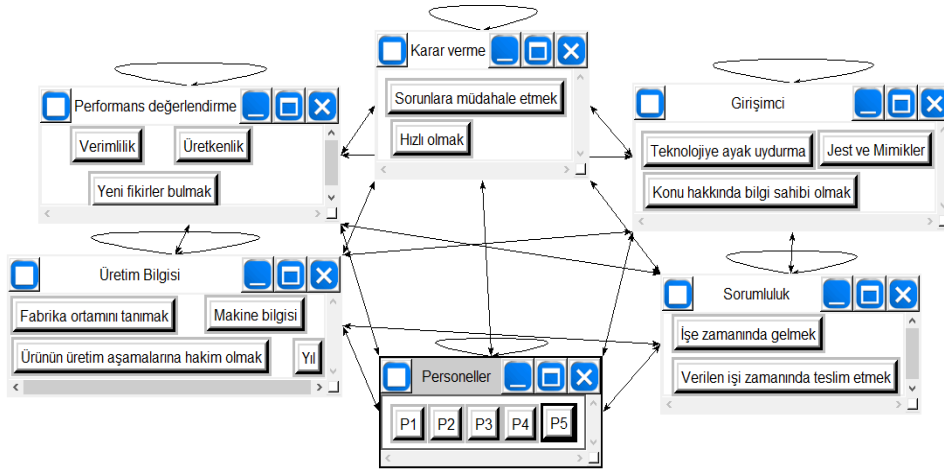
Personel 1	0,338
Personel 2	0,057
Personel 3	0,284
Personel 4	0,110
Personel 5	0,044

Karar vericilerin değerlendirmeleri CR değeri $0,1$ 'den küçük olduğu için tutarlılığın sağlandığı söylenebilir. Ayrıca problemin çözümünde kullanılan kriter ağırlıkları Tablo 4'te verilmiştir ve bu değerler bundan sonraki aşamalarda da kullanılacaktır. Kriterler arasında $0,38$ ile en yüksek ağırlık performans değerlendirme, diğer kriterler ise şu şekilde sıralanmıştır; $0,21$ üretim bilgisi, $0,12$ girişimcilik, $0,08$ sorumluluk son olarak $0,04$ karar verme AHP sonuçlarına göre verilmiştir.

AHP yönteminde uygulamasının sonucu Tablo 6'da verilmiştir. AHP yöntemine göre en büyük değer en iyi alternatifi göstermektedir ama problem personel çıkarma problemi olduğu için en küçük değer en iyi değer olarak alınıp $0,044$ ile personel 5'in işten çıkarılması uygun görülmüştür. Diğer personeller şu şekilde sıralanmaktadır, $0,057$ personel 2, $0,110$ personel 4, $0,284$ personel 3 ve son olarak $0,338$ personel 1 olarak değerlendirilmiştir.

5.3.2. AAS Yöntemi ile Problemin Çözümü

Bir tekstil işletmesi için personel çıkarma problemi ele alınmıştır. Belirlenen kriterlere göre 5 personel ÇKVV yöntemlerinden bu aşamada AAS yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmada personellerde olması gereken kriterler ve alt kriterler belirlenmiştir. Tekstil işletmesinde uzman görüşü alınarak kriterler belirlenmiştir. Ayrıca literatürden de destek alınmıştır. Ağ yapısı oluşturulurken literatürdeki çalışmalar ve uzman kişinin görüşlerine başvurularak personel çıkarmada öncelik sırasının belirlenmesi ve kriterler arasındaki uyumun ağ yapısı Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 3. Ağ Yapısı

Kriterlerin ve alt kriterlerin önem dereceleri ağ yapısına göre birbirleri ile uyum göz önünde bulundurularak tutarlı ikili karşılaştırma matrisi oluşturulmuştur ve ağırlıklar Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Kriterler, Alt Kriterler ve Ağırlıklar

Kriterler	Alt Kriterler	Ağırlıklar
Üretim Bilgisi	Fabrika ortamını tanımak	0,28319
	Ürünün üretim aşamalarına hâkim olma	0,24078
	Makine bilgisi	0,21279
	Yıl	0,26323
Performans Değerlendirme	Verimlilik	0,31951
	Üretkenlik	0,27390
	Yeni fikirler bulmak	0,40659
Karar Verme	Sorularda müdahale etmek	0,48007
	Hızlı olmak	0,51993

Girişimci	Teknolojiye ayak uydurma	0,33327
	Jest ve mimikler	0,31685
	Konu hakkında bilgi sahibi olma	0,34988
Sorumluluk	İşe zamanında gelmek	0,50993
	Verilen işi zamanında teslim etmek	0,49007

Değerlendirme kriterleri için hesaplanan nihai ağırlıklar Tablo 7’de verilmiştir. 0,51 ile hızlı olmak kriteri ilk sırada yer alırken, bu sırayı 0,50 ile işe zamanında gelme, 0,49 ile verilen işi zamanında teslim etme kriteri takip etmektedir. AAS yönteminin uygulama sonuçları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Alternatiflerin Önem Dereceleri

Alternatifler	Önem Dereceleri
Personel 1	0,201
Personel 2	0,195
Personel 3	0,200
Personel 4	0,205
Personel 5	0,196

AAS yönteminde alternatiflerin önem dereceleri arasından en yüksek olan kriter, en önemli kriterdir. Ancak problem personel çıkarma problemi olduğu için en küçük değer en iyi değer olarak alınıp 0,195 ile personel 2’nin işten çıkarılması uygun görülmektedir. Diğer personeller 0,196 ile personel 5, 0,200 ile personel 3, 0,201 ile personel 1 ve son olarak 0,205 ile personel 4 yer almaktadır.

5.3.3. TOPSIS Yöntemi ile Problemin Çözümü

Karar Matrisinin Oluşturmak: Karar verme aşamasında değerlendirilen personeller kriterlere göre değerleri uzman kişiler tarafından belirlenerek karar matrisi oluşturulmuştur. Tablo 6’da karar matrisi gösterilmiştir.

Tablo 6. TOPSIS Karar Matrisi

	Kriter 1	Kriter 2	Kriter 3	Kriter 4	Kriter 5
Personel 1	8	10	8	10	9
Personel 2	4	7	5	4	6
Personel 3	10	9	10	8	10
Personel 4	7	8	6	7	5
Personel 5	5	6	4	5	3

Bu matrizen sonra standart karar matrisi oluşturulmuştur. AHP yönteminden elde edilen kriter ağırlıkları kullanılarak ağırlıklı karar matrisi bulunmuştur.

İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın ve Ayrım Ölçütlerinin Hesaplanması: Bu aşamadan önce artan veya azalan eğilimin olduğu farz edilen noktaların ideal çözümü hesaplanır. İdeal ve negatif çözüm setlerinden sapmalar bulunmuş ve karar noktalarının ideal çözüme yakınlıkları hesaplanmıştır. Bu aşamada ise toplam ayrım ölçütleri içindeki negatif ayrım ölçütünün payı belirlenmiştir. Sonra göreli yakınlık değerleri bulunmuştur. Bu yakınlık değerlerinin alternatif sıralaması Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Alternatiflerin Sıralanması

Alternatifler	Ağırlık
Personel 1	0,81
Personel 2	0,19
Personel 3	0,81
Personel 4	0,48
Personel 5	0,11

TOPSIS yöntemi uygulanmasında personellerin değerlendirme sonuçlarına ulaşılmıştır. AHP yönteminde kullanılan ağırlıklar TOPSIS yönteminde kullanılmıştır. TOPSIS yönteminde en yüksek değer en iyi değer olarak alınırken problem personel çıkarma problemi olduğu için en küçük değer en iyi değer olarak alınmaktadır. Alternatiflerin sıralanması Tablo 9’da verilmiştir, 0,11 ile personel 5’in işten çıkarılması uygun görülmüştür. Diğer personeller şu şekilde sıralanmaktadır, 0,19 personel 2, 0,48 personel 4 ve son olarak 0,81 ile personel 3-personel 1 yer almaktadır.

6. SONUÇ ve TARTIŞMA

Küresel rekabet ortamında işe alınacak personel seçiminin önemli olduğu kadar personel çıkarmanın da önemi büyüktür. Firmalar rekabetle başa çıkıp ve varlığını devam ettirmek için personel çıkarma başarılarında büyük rol oynamaktadır. Çalışanın temin edilmesi, seçimi ve çıkarılması gibi konular önemli kararlardır. Bu çalışmada, tekstil işletmesinde çalışan personellerin üretim içindeki performansları, teknolojiye ayak uydurmaları gibi verimliliği en üst düzeyde kullanmayan personeli ÇKKV yöntemleri kullanarak karşılaştırılacak ve işletmeden çıkacak personelin belirlenmesi amaçlanmıştır. Uygulama yapılan işletmede önemli kriterler, işletmedeki uzman kişiler tarafından belirlenmiş ve işten çıkarılacak en uygun personeli bulmak amaçlanmıştır. Çözüm kısmında kriter ağırlıkları AHP yöntemi, kriterlerin alt kriterleri oluşturma AAS yöntemi ve TOPSIS yöntemi alternatiflerin karşılaştırması için kullanılmıştır. Sonuçlara göre, işletmenin belirlediği kriterler ile kriterler arası karşılaştırma matrisinin AHP yöntemi çözülmesi sonucunda performans değerlendirme kriteri en önemli kriter olarak belirlenmiş ve ikinci olarak üretim bilgisi kriteri yer almaktadır. Kriterlerin önem dereceleri belirlenip ana ve alt

kriterlerin ağ yapısı AAS yöntemi ile oluşturulmuştur. Diğer aşamada ise AHP, AAS ve TOPSIS yöntemlerinden elde edilen sonuçlar karşılaştırılmış, oluşan sonuçlara göre AHP ve TOPSIS yöntemlerinde birinci sırada personel 5, ikinci sırada ise personel 2 yer almaktadır. AAS yönteminde ise birinci sırada personel 2, ikinci sırada personel 5 yer almaktadır. İşletmenin tercih edebileceği en yakın personel çıkarmada karar vereceği çalışan bu şekilde olabilir. Sonuçlara göre diğer personellerin karşılaştırılması yapıldığında AHP, AAS ve TOPSIS yöntemlerinin sıralamasında personeller farklı sıralamadılar. Ele alınan personel çıkarma probleminde kriterlerin alternatifler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Uygulama bölümünde yaşanan zorluklarda ise farklı bakış açıların birlikte değerlendirilmesi yönünden karar verme sürecinde literatürün katkısı olmuştur.

Literatürdeki çalışmalarda Adıgüzel (2009) çalışmasında personel seçimi probleminde AHP yöntemi ile yaratıcılık kriterinin önem düzeyini en iyi bulmuş ve adaylar arasında değerlendirme yapılarak Aday 5'in işe alınması uygun görülmüştür. Aksakal ve Dağdeviren (2010) çalışmalarında personel seçim problemi için uygun kriterler belirlenmiştir. En önemli kriter DEMATEL yöntemi ile yabancı dil olduğu elde edilmiştir. İşe uygun aday AAS yöntemi ile 4. Aday belirlenmiştir. Ayub vd. (2009) projelerinde personel seçim problemini AHP ve AAS yöntemi ile çözmüşler ve iki yöntemde de işe uygun olan aday Alternatif D seçilmiştir. Dursun ve Karsak yürüttükleri personel seçimi problemi için bulanık çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSIS yöntemini kullanmışlar ve Aday 3'ün işe uygun olduğuna karar vermişlerdir. Perez vd. (2012) projelerinde personel seçimi probleminin uygulamasını TOPSIS yöntemi ile yapmışlardır. Uygulama sonucunda A1'in uygun aday olduğu belirlenmiştir. İlerideki çalışmalar için, öncelikle işletmeler personel çıkarmada göz önünde bulunduracakları performans değerlendirme ve üretim bilgisi kriterlerine yönelik çalışma yapabilirler. Araştırma sonuçlarına göre işletmeler en çok personelin performansına önem vermektedir. ÇKKV yöntemlerinden AHP yöntemi ile kriterlerin ağırlıkları belirlenip, TOPSIS yöntemi ile işten çıkarılacak personel sıralaması yapılabilir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, O. (2009). "Personel Seçiminin Analitik Hiyerarşisi Prosesi Yöntemiyle Gerçekleştirilmesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol:24, 243-253.

Ahmad, S., Tahar, RM (2014). "Analitik Hiyerarşi Sürecini Kullanarak Elektrik Üretim Sisteminin Sürdürülebilir Gelişimi için Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Seçimi: Malezya Örneği", *Yenilenebilir Enerji*, Vol:63, 458-466.

Aksakal, E., ve Dağdeviren, M. (2010). "ANP ve DEMATEL Yöntemleri ile Personel Seçimi Problemine Bütünleşik Bir Yaklaşım", *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Vol:25, No:4, 905-914.

Al Garni, H., Kassem, A., Awasthi, A., Komljenovic, D., Al-Haddad, K. (2016). "A Multicriteria Decision Making Approach For Evaluating Renewable Power Generation Sources in Saudi Arabia", *Sustainable Energy Technologies and Assessments*, Vol:16, 137-150.

Alguliyev, R. M., Aliguliyev, R. M., Mahmudova, R. S. (2015). "Multicriteria Personnel Selection by The Modified Fuzzy VIKOR Method", *The Scientific World Journal*, Vol:2015, 1-16.

Asoğlu, İ., ve Eren, T. (2018). "AHP, TOPSIS, PROMETHEE Yöntemleri ile Bir İşletme için Kargo Şirketi Seçimi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol:8 No:16, 102-122.

Ayub, M., Kabir, M. J., Alam, M. G. R. (2009). "Personnel Selection Method Using Analytic Network Process (ANP) and Fuzzy Concept", *12th International Conference on Computers and Information Technology*, 373-378.

Bahurmoz, A. M., Mukhtar, S. M., Al-Sharqi, L. M. (2015). "AHP As an Effective Consensus-Based Selection Tool: A Case of Personnel Selection for the Ministry of Foreign Affairs in Saudi Arabia", *Journal For Global Business Advancement*, Vol:8, No:2, 138-156.

Bedir, N., ve Eren, T. (2015). "AHP-PROMETHEE Yöntemleri Entegrasyonu ile Personel Seçim Problemi: Perakende Sektöründe Bir Uygulama", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Vol:4, No:4, 46-58.

Behzadian, M., Otaghsara, S. K., Yazdani, M., ve Ignatius, J. (2012). "A State-Of The-Art Survey of TOPSIS Applications", *Expert Systems With Applications*, Vol:39, No:17, 13051-13069.

Bogdanovic, D., Miletic, S. (2014). "Personnel Evaluation and Selection by Multicriteria Decision Making Method", *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, Vol:48, No:3, 179-196.

Chen, C. T. (2000). "Extensions of the TOPSIS for Group Decision-Making Under Fuzzy Environment", *Fuzzy Sets and Systems*, Vol:114, No:1, 1-9.

Chien, CF ve Chen, LF (2008). "Personel Seçimini İyileştirmek ve İnsan Sermayesini Arttırmak için Veri Madenciliği: Yüksek Teknoloji Endüstrisinde Bir Vaka Çalışması", *Uygulamalara Sahip Uzman Sistemler*, Vol:34, No:1, 280-290.

Dağdeviren, M. (2007). "Bulanık Analitik Hiyerarşi Prosesi ile Personel Seçimi ve Bir Uygulama", *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Vol:22, No:4, 791-799.

Değermenci, A., ve Ayvaz, B. (2016). "Bulanık Ortamda TOPSIS Yöntemi ile Personel Seçimi: Katılım Bankacılığı Sektöründe Bir Uygulama", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, Vol:15, No:30, 77-93.

Dias L. C., Mousseau V., (2006). "Inferring Electre's Veto-Related Parameters From Outranking Examples", *European Journal Of Operational Research*, Vol:170, 172-191.

Doğan, A., ve Önder, E. (2014). "İnsan Kaynakları Temin ve Seçiminde Çok Kriterli Karar Verme Tekniklerinin Kullanılması ve Bir Uygulama", *Journal of Yasar University*, Vol:9, No:34, 5796-5819.

Dursun, M., Karsak, E. E. (2010). "A Fuzzy MCDM Approach for Personnel Selection", *Expert Systems with Applications*, Vol:37, No:6, 4324-4330.

Eren, T. ve Gür, Ş. (2017). "Online Alışveriş Siteleri için AHP ve TOPSIS Yöntemleri ile 3PL Firma Seçimi", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Vol:10, No:2, 819-834.

Gargano, M.L., Marose, R.A., Kleeck, L., (1991) "An Application of Artificial Neural Networks and Genetic Algorithms to Personnel Selection in The Financial Industry", *Proceedings of the First International Conference on Artificial Intelligence Applications*, 257-262. IEEE.

Jia, H., Meng, S., (2016). "An Application of Layered Grey Correlation Analysis to Senior Personnel Selection", *International Journal of Simulation--Systems, Science and Technology*, Vol:17, No:46, 43.1-43.6.

Perez, L. A., Martinez, E. Y. V., Martinez, J. H. (2012). "A New Fuzzy TOPSIS Approach to Personnel Selection with Veto Threshold and Majority Voting Rule", In *2012 11th Mexican International Conference On Artificial Intelligence*, 105-110, IEEE.

Saaty, T.L., (1996) "Decision Making with Dependence and Feedback: The Analytic Network Process", RWS Publications, Pittsburgh, 24-29.

Ünal, Ö., ve İbicioğlu, H. (2010). "Analitik Hiyerarşi Prosesi ile Yetkinlik Bazlı İnsan Kaynakları Yöneticisi Seçimi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Vol:28, No:4, 55-78.

Koyuncu, O., ve Özcan, M. (2014). “Personel Seçim Sürecinde Analitik Hiyerarşi Süreci ve TOPSIS Yöntemlerinin Karşılaştırılması: Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Vol:32, No:2, 195-218.

Opricovic, S., and Tzeng, G. H. (2004). “Compromise Solution by MCDM Methods: A Comparative Analysis of VIKOR and TOPSIS”, *European journal of operational research*, Vol:156, No:2, 445-455.

Organ, A., ve Kenger, M. D. (2018). “Bütünleşik Bulanık AHP-Bulanık MOORA Yaklaşımının Market Personeli Seçimi Problemine Uygulanması”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol:6, ICEESS'18, 271-280.

Özder, E. H., Bedir, N., ve Eren, T. (2019). “Yükseköğretimde Araştırmacı Seçiminde Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemlerinin Kullanılması: Bir Örnek Uygulama”, *Alanya Akademik Bakış*, Vol:3, No:1, 19-33.

Özcan, E. C., Ünlüsoy, S., ve Tamer, E. (2017). “ANP ve TOPSIS Yöntemleriyle Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Yatırım Alternatiflerinin Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Vol:5, No:2, 204-219.

Senger, Ö., ve Albayrak, Ö. K. (2016). “Gri İlişki Analizi Yöntemi ile Personel Değerlendirme Üzerine Bir Çalışma”, *International Journal Of Economic & Administrative Studies*, Vol:2016, No:7, 235-258.

Sirisawat P., Kiatcharoenpol T., (2018). “Fuzzy AHP-TOPSIS Approaches to Prioritizing Solution for Reverse Logistics Barriers”, *Computers & Industrial Engineering*, Vol:117, 303-318.

Tsao, C. T., Chu, C. T. (2001). “Personnel Selection Using An Improved Fuzzy MCDM Algorithm”, *Journal of Information and Optimization Sciences*, Vol:22, No:3, 521-536.

Taş, C., Bedir, N., Eren, T., Alağaç, H. M., ve Çetin, S. (2018). “AHP-TOPSIS Yöntemleri Entegrasyonu ile Poliklinik Değerlendirilmesi: Ankara'da Bir Uygulama”, *Sağlık Yönetimi Dergisi*, Vol:2, No:1, 1-17.

Ulutaş, A., Özkan, A. M., ve Tağraf, H. (2018). “Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci ve Bulanık Gri İlişkisel Analizi Yöntemleri Kullanılarak Personel Seçimi Yapılması”, *Electronic Journal of Social Sciences*, Vol:17, No:65, 223-232.

Ünal, Ö. F. (2011). “Analitik Hiyerarşi Prosesi ve Personel Seçimi Alanında Uygulamaları”, *Journal of Alanya Faculty of Business/Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Vol:3, No:2, 18-38.

YEREL SİYASETTE KADIN TEMSİLİ: 31 MART 2019 YEREL SEÇİMLERİ: KIRKLARELİ İLİ ÖRNEĞİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Sezgin SEZGİN¹

ÖZ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda gündelik hayatın hemen her aşamasında pek çok sorunla karşılaşılmaktadır. Bu sorunların yaşandığı en temel alanlardan biri de kadınların siyaset mekanizmasına erişiminde yaşanan problemlerdir. Kadınların siyasetin çeşitli kademelerine katılımı dünya genelinde düşüktür. Diğer ülkelere kıyasla bu konuda henüz 1934 yılında oldukça erken bir dönemde adım atmış olan ülkemizde de kadınların siyasete katılımı konusunda pek çok handikap vardır. Siyasi partilerin uyguladıkları kadın kotası ve pozitif ayrımcılık gibi kadınların siyaset mekanizmasına katılımını artırıcı çözüm önerileri de arzu edilen noktaya ulaşmış değildir.

Bu çalışma kadınların siyaset mekanizmalarında yeterli düzeyde temsil edilmediğini ortaya koyması bakımından 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri ölçeğinde Kırklareli ili özelinde bir değerlendirmeyi ele almaktadır. Bu kapsamda Kırklareli'nin 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri sonuçları ve aday listeleri Yüksek Seçim Kurulu'nun ilân ettiği verilerden yararlanılarak sunulmuş; ardından il içerisindeki merkez ve ilçe belediye başkan adaylığı, belediye meclis üyesi adaylığı ve il genel meclisi üyeliği adaylığında kadınların temsil oranları ele alınmıştır.

Çalışmanın hipotezi; Kırklareli ilinde kadınların yerel siyasette temsil oranı çok düşüktür. Kırklareli örneğinde merkez ve ilçe belediyelerinde belediye başkanlığı nezdinde kadınlar temsil hakkı elde edememiştir. İl genel meclis üyeliğinde ise sadece Lüleburgaz ilçesinde 2 kadın aday temsil hakkı kazanırken, diğer ilçelerde il genel meclislerinde kadın temsilci bulunmamaktadır. Belediye meclis üyeliği konusunda da kadınların temsili istenen düzeyde olmayıp yaklaşık %20'lik bir seviyede yer almaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de kadınların yerel siyasette temsil sorunu yaşadığı tezi, Kırklareli ili örneğindeki veriler ile doğrulanmıştır. Kadınların yerel siyasette temsilini artırıcı mekanizmalar işletilmedikçe kadınların yerel temsil oranlarının yükselmesi beklenmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Katılım, Yerel Siyaset, Kadın Temsili, Yerel Seçimler, Kırklareli.

WOMEN'S REPRESENTATION IN LOCAL POLITICS: 31 MARCH 2019 LOCAL ELECTIONS: AN ASSESSMENT IN THE CASE OF KIRKLARELI PROVINCE

ABSTRACT

There are many problems about gender inequality at almost every stage of everyday life. One of the main areas where these problems are experienced is the problems of women's access to the political mechanism. Women's participation in various levels of politics is low worldwide. Compared to other countries, there are many handicaps about the participation of

¹ Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, sezgin_sezgin@hotmail.com, ORCID 0000-0002-6625-3997

women in politics in our country, which has already taken a step in this regard quite early in 1934. The political parties' proposals to increase women's participation in the political mechanism, such as the quota of women and positive discrimination, have not reached the desired point.

This study addresses an assessment in Kırklareli province on the scale of the 31 March 2019 local elections as it reveals that women are not adequately represented in political mechanisms. In this context, Kırklareli's 31 March 2019 local elections results and candidate lists were presented using the data announced by the High Election Board; then, the representation rates of women in the province running for central and district mayor, candidate for municipal councillor and candidate for Provincial General Assembly membership were discussed.

The hypothesis of the study is that women's representation in local politics is very low in Kırklareli province. In the case of Kırklareli, women could not get the right to representation before the mayor in the central and district municipalities. While only 2 women candidates in the Lüleburgaz district have the right to represent in the Provincial General Assembly, there are no women representatives in the provincial general assemblies in the other districts. Women's representation is not at the desired level as regards Municipal Council membership, but is at a level of about 20%. Therefore, the thesis that women in Turkey have a problem of representation in local politics has been confirmed by the data in Kırklareli province. Women's local representation rates are not expected to rise unless mechanisms to increase women's representation in local politics are operated.

Keywords: Participation, Local Politics, Women's Representation, Local Elections, Kırklareli.

1.GİRİŞ

2018 yılı verilerine göre dünyada yaklaşık 7,63 milyar insan yaşamaktadır. Oransal açıdan bakıldığında ise her 99 kadına karşılık 103 erkeğin yaşadığı belirlenmiştir (<https://www.unfpa.org/data/world-population-dashboard>). Görüldüğü gibi erkek sayısı nispeten fazla olmasına rağmen kadın-erkek nüfusu arasında büyük bir fark yoktur. Ülkemizdeki oranlara bakıldığında 31 Aralık 2018 itibarıyla toplam nüfus yaklaşık 82 milyon kişidir. Cinsiyetlere göre oransal dağılıma bakıldığında ise ülkemiz nüfusunun yaklaşık %50,2'si erkek, %49,9'i kadınlardan oluşmaktadır (TÜİK, 2018). Ülkemizdeki kadın-erkek nüfusu dağılımı, dünyadaki dağılımla paralellik göstermekte olup, nüfusun yaklaşık yarısını kadınlar oluşturmaktadır.

Nüfus açısından kadınlar savaş dönemleri haricinde nüfusun yaklaşık yarısını oluşturmaktayken birçok temel hakka erişim noktasında eşitsizliklerle karşılaşmışlardır. Ataerkil bir yapılanmanın neticesinde kadının toplumsal hayattaki rolü ev işleri ve çocuk bakımı ile sınırlanmaya çalışılmış, bu sınırlama büyük oranda da başarıya (!) ulaşmıştır. Hayatın hemen her kademesindeki eşitsizlik kendisini siyasal arenada da göstermiştir. Çok uzun yıllar temsil hakkından yoksun olan kadınların bu haklarını elde etmesi dünya genelinde farklı zaman dilimlerinde olmakla birlikte yaklaşık 20. Yüzyılın ilk çeyreğinden sonra mümkün olmuştur. Yasal düzenlemeler ile seçme ve seçilme hakkına kavuşan kadınlar için bu hakkın pratiğe dökülmesi, yasal düzenlemelerdeki gibi açık ve uygulanabilir olmamıştır. Hemen her

yerde mevzuatta kalan kadın temsili, uygulamada sembolik rakamların ötesine geçememiştir. Siyasette temsil hakkına erişimde sorun yaşayan kadınlara listelerde ya çok az yer verilmiş ya da seçilmesi çok zor sıralarda gösterilmişlerdir.

Çalışma temelde iki bölüm üzerinden kurgulanmıştır. İlk bölümde; öncelikle temsil ve siyasal katılma kavramları irdelenmiştir. Daha sonra kadınların siyasetteki yeri ile kadınların siyasete katılım konusunda yaşadıkları problemlere değinilmiş ve bu konuda getirilen alternatif çözüm önerilerine yer verilmiştir. Son olarak ülkemizde kadınların siyasal temsil hakkı ile ilgili tarihsel süreç kronolojik olarak ortaya konmuştur.

İkinci bölümde ise; 31 Mart 2019 Yerel Seçim sonuçları Kırklareli ili ölçeğinde betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Analiz kapsamında merkez ve ilçe belediye başkanlığı ile meclis üyelikleri; il genel meclisi adaylıkları incelenmiştir.

2. TEMSİL VE SİYASAL KATILMA

Temsil kavramının ortaya çıktığı tarih tam olarak bilinmemektedir. Bulut ve Tanıyıcı (2007: 355) temsil kavramının Ortaçağ'ın feodal kurumlarından hareketle ortaya çıktığını ve özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda aktif bir şekilde kullanılmaya başladığını ifade etmiştir. Örs (2006: 2) de yaklaşık aynı dönemleri işaret etmekle birlikte, kavramın bugünkü anlamıyla ortaya çıkışının yaklaşık 13. ve 14. yüzyıllara rastladığını belirtmektedir. Kavram; ilk olarak Latince'de, ilerleyen zamanlarda da İngilizce'de Kilise Konseyleri'ne katılmak amacıyla yollanan kişileri ya da İngiliz Parlamentosu'nu ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

19. yüzyılda ulus devlet kavramının gelişmesiyle birlikte bugünkü anlamda temsil sisteminin temel özellikleri görülmeye başlanmıştır. Batı'da kentlerde ticari faaliyetleri elinde tutan kentsoyluların siyasal alandan hak talep etme ve siyasal alana katılma girişimleri neticesinde zamanla kralın otoritesinin zayıflatılması ile kentlerde önde gelen kişiler siyasal alanda temsil hakkı elde etmişlerdir (Nacak, 2015: 148).

Literatürde temsil kavramı ile ilgili pek çok tanımlama mevcuttur. John Locke, Edmund Burke, Thomas Hobbes, John Stuart Mill ve Jean-Jacques Rousseau gibi pek çok düşünür temsil kavramı konusunda farklı yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Bu yaklaşımların ortak noktasında; halk gibi düşünen ve halkın içinden olan küçük bir grubun halk adına kararlar alabilmesi ve uygulaması yatmaktadır (Oruç ve Bayrakçı, 2018: 467). Karar alma ve aldığı kararları uygulama yetkisini elinde bulunduran kimseler, halk adına yönetim işlemini icra edecek organı oluşturarak halkın doğrudan kendisini yönetme imkânının olmadığı durumlarda demokrasinin işlevlerinin yerine getirilmesini sağlayacaktır (Araslı, 1972: 10).

Araslı'nın (1972: 10) da belirttiği gibi halkın kendisi adına alınacak kararlara bizzat katılmadığı durumlarda, yani doğrudan demokrasinin etkin yürütülemediği durumlarda halk kendisi adına alınacak kararlar için temsilciler seçmekte ve onları görevlendirmektedir. Günümüz şartlarında gerek coğrafi sınırların genişliği gerek

nüfus sayısının aşırı kalabalık olması gerekse de yönetim sürecinin karmaşık ve katmanlı bir yapıya bürünmesi gibi nedenlerle bireyler kendi temsilcilerini seçmekte ve o temsilciler aracılığıyla yönetime katılmaktadır.

Bireylerin kendilerini doğrudan temsil edemedikleri durumlarda belli bir kesime temsil yetkisini vermesi yeterli değildir. Aynı zamanda demokratik temsil sisteminin de sahip olması gereken özellikler vardır. Temsil sisteminin sahip olması gereken en önemli özellik; temsil edilen nüfusun genel mahiyetteki özelliklerini yansıtması ve o nüfus içerisinde yer alan farklı grupların temsiline imkân sağlanmasıdır (Yaylı ve Pustu, 2008: 143). Hem ulusal hem yerel ölçekteki temsilcilerin belirlenmesinde bu hususa dikkat edilmelidir. Kadın, çocuk, yaşlı, engelli gibi dezavantajlı grupların yanında; çeşitli meslek odalarının, sivil toplum örgütlerinin de temsil mekanizmasında yer almasına dikkat edilmelidir. Farklı çıkar gruplarına ait farklı temsilcilerin yer aldığı mozaik bir temsil sisteminde, her çıkar grubu kendisi ile ilgili alınacak kararlarda temsil ettiği kesim adına söz söyleme ve alınacak kararları etkileme potansiyeline sahip olacaktır.

Ulusal siyasette temsilciler ile seçmenler arasındaki ilişki kuvvetli değildir. Bu ilişkinin kuvvetli olmamasında toplumsal ve coğrafi nedenler etkilidir. Ulusal temsil hakkını elde eden temsilciler daha kalabalık bir nüfusun hak ve menfaatlerini korumakla yükümlüdür. Oysa yerel siyasette durum böyle değildir. Temsilciler – büyük çoğunlukla- daha yerel olmakta, hitap ettikleri kitle daha küçük ve coğrafi büyüklük olarak da daha küçük bir alana yayılmaktadır (Çitci, 1996: 6). Örneğin 3 milletvekili çıkartan Kırklareli’nde temsilciler yaklaşık 360 bin kişiyi temsil ederken; 25 üyeye sahip belediye meclisi yaklaşık 103 bin kişiyi temsil etmektedir. Dolayısıyla yerel siyasetin halka olan yakınlığı katılım mekanizmasını da artırıcı bir rol üstlenmektedir.

Bireyler ulusal ve yerel siyasete bir şekilde katılım gösterirler. Siyasal katılma adını alan bu faaliyet mutlaka parlamentoda veya yerel meclislerde olmak zorunda değildir. En basit siyasal katılım aracı olan oy verme davranışını dahi gerçekleştirilmeyen birey bile bir şekilde sandığa gitmeyerek seçim sonucunu etkilemektedir. Dolayısıyla hayatı boyunca tüm bireyler, bilerek veya bilmeyerek siyasal katılımın içerisinde yer alırlar. Yazıcı’ya göre (2018: 697) siyasal katılma; birey ya da toplumsal örgütlerin siyasal alan ve siyasal politikalarla ilgili karar alma aşamalarında rol alması, onları etkilemesi veya yönlendirmesine yönelik gerçekleştirdikleri faaliyetlerdir. Çukurçayır (2012: 39) ise siyasal katılmayı dar ve geniş anlamda olmak üzere ikiye ayırmıştır. Dar anlamda siyasal katılma sadece seçimlere katılma olarak ifade edilebilirken; geniş anlamda ise bürokrasi ve siyasal karar alma süreçlerinin her aşamasına katılım olarak belirtilebilir.

Robert Dahl siyasal katılım düzeyleri konusunda dört farklı düzey olduğunu ifade etmektedir. Bu düzeylerden ilki ilgidir. Bireyin siyasal hareketleri izleme derecesini ifade etmektedir. İkincisi önemsemedir. Önemseme ile siyasal olaylara atfedilen önem derecesi anlatılmaktadır. Üçüncüsü bilgidir. Siyasal olaylar

çerçevesinde sahip olunan bilgi düzeyi ile ilgilidir. Dördüncüsü de eylemdir. Bireyin alınan siyasal kararları etkilemek amacıyla sarf ettiği çabadır (Dahl, 1963: 56-57'den Aktaran: Baykal, 1970: 31).

Dursun (2016: 241) siyasal katılmayı etkileyen faktörleri üçe ayırmıştır. Bunlardan ilki sosyo-ekonomik faktörler, ikincisi psikolojik faktörler ve üçüncüsü de siyasal faktörlerdir:

Sosyoekonomik faktörler: İçerisinde kişinin geliri, eğitimi, mesleği ve siyasal kaynakları yer almaktadır. Bireyin sahip olduğu gelir açısından bakıldığında; gelir seviyesi yüksek olan bireyler diğer şartlar konusunda eksikleri olsa dahi siyasal katılım konusunda etkilidirler. Aynı zamanda gelir seviyesinin yükselmesi, bireyin siyasal mekanizmaların en üst aşamalarına katılma konusunda motive etmektedir (Turan, 1977: 76).

Psikolojik Faktörler: Dilber (2013: 4) siyasal katılmayı etki eden psikolojik faktörleri olumlu psikolojik faktörler ve olumsuz psikolojik faktörler olarak ikiye ayırmıştır. Siyasal katılmayı etkileyen olumlu psikolojik faktörler; siyasete ilgi duyma, sosyal girişkenliğin yüksek olması, siyasal etkinlik hissini güçlü olması ve vatandaşlık duygusunun yüksek olmasıdır. Siyasal katılmayı etkileyen olumsuz psikolojik faktörler ise; siyasal yabancılaşma hissini varlığı, kendisini siyaset dışı olarak görmesi ve kuralsızlığı benimsemesidir.

Siyasal Faktörler: Ülkedeki siyasal yapının demokratik olup olmaması, bireylerin siyasal katılımı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Ayrıca demokratik sistemin özgür bir yapıya sahip olup olmaması, bireylerin örgütlenmesi hakkında çıkartılmış yasalardan örgütlenmeyi kolaylaştırıp kolaylaştırılmaması, seçim barajının yüksek olup olmaması, seçim sisteminin temsilde adaleti sağlayıcı niteliğinin olup olmaması ve seçimin genel ya da yerel seçim olması bireylerin siyasal katılmaları üzerinde etkili siyasal faktörlerdir (Çaha vd.,1996:215). Duran (2005: 135) bunlara ek olarak kitle iletişim araçları ve örgüt üyeliğinin de siyasal katılma üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Kitle iletişim araçlarını takip eden bireyler ulusal ve uluslararası pek çok güncel gelişmeden haberdar olmakta ve siyasete dair farkındalıkları artmaktadır.

3. SİYASETTE KADININ YERİ

Kadınlar nüfusun yaklaşık yarısını oluşturmakla birlikte hem ulusal parlamentolarda hem de yerel siyasette oldukça az temsil imkânı bulmaktadır. Temsil imkânları bölgeden bölgeye, ülkeden ülkeye, kentten kente farklılık arz etmektedir. Yukarıda belirttiğimiz siyasal katılma etki eden faktörler her coğrafyada farklı şekilde tezahür etmektedir. Dolayısıyla kadınların siyasette temsili konusunda oran coğrafyalara göre değişse de dünya geneline bakıldığında oldukça düşük bir seviyede kalmaktadır. Nitekim Parlamentolar Arası Birlik'in (IPU) 2017 yılındaki raporuna göre dünya çapında kadınların temsil oranı %23,6 iken (Kumar, 2017: 77), 2019 yılında bu oran %24'e yükselmiştir (IPU, 2019). Bu düşük oran kadınların siyasette

eşit temsiliyi sağlamaları konusunda uzun bir mesafeye ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Yine Parlamentolar Arası Birlik'in (IPU) 2019 yılı 'Parlamentolarda Kadınların Temsili-Bölgesel Ülkeler' başlıklı raporunda dünya geneli 8 farklı bölgeye ayrılmış ve kadınların alt ve üst meclislere göre temsil oranları belirtilmiştir. Söz konusu rapora göre kadınların alt ve üst meclislere göre temsil oranları şu şekildedir:

Tablo 1: IPU Parlamentolarda Kadınların Temsili-Bölgesel Ülkeler

Bölgesel Ortalamalar	Alt Meclisler (%)	Üst Meclisler (%)	Her İkisi (%)
İskandinav Ülkeleri	44	-	-
Amerika (kıtası)	30.6	31.5	30.8
Avrupa (İskandinav Ülkeleri Dahil)	29.6	28.5	29.4
Avrupa (İskandinav Ülkeleri Hariç)	28.1	28.5	28.2
Sahra Altı Afrika	24.1	23.9	24
Asya	20.1	16.7	19.7
Arap Devletleri	17.7	10.7	16.8
Pasifik	16.6	43.8	19.4

(Kaynak: <http://archive.ipu.org/wmn-e/world.htm> 17.12.2019).

Tablo 1'de görüldüğü gibi kadınların parlamentolarda temsil oranları dünya genelinde oldukça düşük seviyededir. Kadın temsil oranlarının kıyaslamasına bakıldığında en yüksek oran %44 ile İskandinav ülkelerinin bulunduğu coğrafyaya aittir. En düşük oran ise Pasifik ülkelerinin yer aldığı coğrafyadadır. Avrupa açısından bakıldığında İskandinav ülkeleri dahil edildiğinde oran yükselmekte, dahil edilmediğinde düşmektedir. Dolayısıyla Avrupa'nın genelinde kadın temsil oranları düşüktür. Amerika kıtasında yer alan ülkelerde temsil oranı %30,8'dir, seviye düşük olsa da diğer bölgelere kıyasla üst sıralarda yer almaktadır. Sahra Altı Afrika, Asya ve Arap Devletleri açısından da kadın temsil oranı henüz %25'lik orana dahi ulaşmamıştır.

Ülkelere göre kadının siyasetteki yeri konusundaki en güncel rapor Birleşmiş Milletler (BM) ve Parlamentolar Arası Birlik'in (IPU) 2017 yılında hazırlanmış oldukları 'Siyasette Kadın 2017' başlıklı rapordur. Bu rapora göre ülkeler dünya parlamentolarında kadın temsili ve kadın bakan sayısı olmak üzere gruplandırılmışlardır. Söz konusu sınıflandırmaya göre parlamentoda en fazla kadın milletvekiline sahip ülke %61,3'lük oranla Ruanda'dır. Ruanda'yı %53,1 ile Bolivya izlemektedir. Listenin en altında parlamentolarında hiç kadına yer vermeyen dört ülke

yer almaktadır. Bu ülkeler; Mikronezya Federal Devletleri, Katar, Vanuatu ve Yemen'dir. Türkiye ise %14,9'luk oranla 193 ülke arasında 132. sırada yer almaktadır. Kadınların bakanlık pozisyonuna göre ise; %52,9'luk oranları ile Bulgaristan, Fransa ve Nikaragua ilk sırayı paylaşmaktadır. Son sırayı ise kadınlara bakanlık görevi vermeyen 13 ülke (Azerbaycan, Belize, Brunei, Komorlar, Guinea-Bissau, Macaristan, Kiribati, Pakistan, Palau, San Marino, Suudi Arabistan, Tonga ve Vanuatu) paylaşmaktadır. Türkiye kadın bakan sayısına göre %3,8 ile 168. sırada yer almaktadır. (UN ve IPU, 2017).

Kadınların yerel siyasete katılımı iki farklı yolla kendini göstermektedir. Bunlardan ilki; kadınların bizatihi kendisinin siyasal bir aktör olarak siyaset arenasında yerini almasıdır. İkincisi ise; kentsel hizmetlerden yararlanma ve kullanma çerçevesinde mahalli idarelerin kararlarından doğrudan etkilenen bir aktör olarak katılımıdır (Oruç ve Bayrakçı, 2018: 472-473). Kadınların bir siyasal aktör olarak siyaset mekanizması içerisinde yer alması makalenin içerisinde oldukça ayrıntılı değerlendirilmektedir.

Ülkemizde kadının siyasette karar alma mekanizmalarına katılımı, dünya ortalamasının altında ve düşüktür. Ayrıca kadının siyasette karar alma mekanizmalarına katılımı genel ve yerel seçimlere göre farklılık göstermektedir. Ülkemizde yıllara göre kadın milletvekili oranları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Türkiye'de Kadın Milletvekili Oranları

Seçim Yılı	Parlamentodaki Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Oranı (%)
1935	395	18	4,6
1939	400	15	3,8
1943	435	16	3,7
1946	455	9	2,0
1950	487	3	0,6
1954	535	4	0,7
1957	610	7	1,1
1961	450	3	0,7
1965	450	8	1,8
1969	450	5	1,1
1973	450	6	1,3
1983	400 (1 boş)	12	3,0
1987	450	6	1,3
1991	450	8	1,8
1995	550	13	2,4
1999	550	22	4,0
2002	550	24	4,4

2007	550	50	9,1
2011	550	79	14,4
2015(Haziran)	550	98	17,8
2015 (Kasım)	550	81	14,73
2018	600	104	17,3

Kaynak:(Belli, 2015: 79;
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim)

Ülkemizdeki cinsiyet dağılımına baktığımızda, nüfusun yaklaşık yarısını (%49,9) kadınlar oluşturmaktadır. Kadınlar nüfusun yaklaşık yarısını oluşturmasına rağmen Tablo 2’de toplam nüfusa oranla parlamentodaki temsil oranının son derece düşük olduğu görülmektedir. 1961 seçimlerinde %0,6’ya kadar düşen kadın temsilci oranı 7 Haziran 2015 Seçimleri ile en yüksek (%17,8) seviyesine ulaşmıştır. Henüz %25’lik orana dahi ulaşamamış olması, parlamentoda kadınların temsili konusunda daha atılması gereken çok adım olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın konusunu oluşturan yerel yönetimlerde kadınların temsil oranları da tıpkı parlamentodaki oranlar gibi oldukça düşüktür. Genel seçimlerde 1935 seçimlerine kadar olan veriler bulunmaktayken, yerel seçimlere ilişkin 1999 yılı ve sonrası verilere ulaşılabildiğinden burada 1999 ve sonrasındaki yerel seçimler değerlendirilecektir. Ülkemizde yıllara göre kadınların yerel yönetimlerde temsil oranları Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili

	Toplam Sayı	Kadın Sayısı	Kadın Oranı (%)
1999 Seçimleri			
Belediye Başkanlığı	3.216	20	0,6
İl Genel Meclis Üyeliği	3.122	44	1,4
Belediye Meclis Üyeliği	34.084	541	1,6
2004 Seçimleri			
Belediye Başkanlığı	3.225	18	0,56
İl Genel Meclis Üyeliği	3.208	56	1,75
Belediye Meclis Üyeliği	34.477	799	2,32
2009 Seçimleri			
Belediye Başkanlığı	2.948	44	0,9
İl Genel Meclis Üyeliği	3.379	110	3,25

Belediye Meclis Üyeliği	31.790	1.340	4,21
2014 Seçimleri			
Belediye Başkanlığı	1.398	40	2,9
İl Genel Meclis Üyeliği	1.251	60	4,8
Belediye Meclis Üyeliği	20.498	2.198	10,7
2019 Seçimleri			
Belediye Başkanlığı	1.389	42	3,0
İl Genel Meclis Üyeliği	1.272	48	3,77
Belediye Meclis Üyeliği	19.546	2.283	11,68

Kaynak: (Şahin, 2011: 25; Bayraktar, 2017: 12; <http://www.ysk.gov.tr/tr/29-mart-2009-mahalli-idareler-genel-secimleri/2820> ;<http://www.ysk.gov.tr/tr/30-mart-2014-mahalli-idareler-genel-secimleri/2853> ; 27.10.2019 tarihli, 1902479486 referans numaralı CİMER başvuru sonucu)

Tablo 3'te görüldüğü gibi ülkemizde yerel yönetimlerde kadın temsil oranları oldukça düşük seviyelerdedir. Oransal açıdan bakıldığında kadınların yerel siyasette temsil oranı her geçen seçim dönemi çok küçük yüzdelerde olsa da artmaktadır. Fakat artışın sembolik değerlerde olduğu, toplumun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların %11,68 ile yaklaşık 1/5'i oranında -ki bu en yüksek (!) oran- belediye meclisi üyeliklerinde temsil edildiği dikkatlerden kaçmamalıdır.

31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimleri sonuçlarına girilmeden önce; 8.257 belediye başkan adayının 652'si, 30 büyükşehirde 316 büyükşehir belediye başkan adayının 34'ü, 452 il belediye başkan adayının 38'i ve 2.297 ilçe belediye başkan adayının 174'ü kadınlardan oluşmaktadır. Kadın aday sayısını, toplam aday sayısına oranladığımızda; belediye başkan adaylarının %7,89'u, büyükşehir belediye başkan adaylarının %10,8'i, il belediye başkan adaylarının %8,4'ü ve ilçe belediye başkan adaylarının %7,6'sı kadın adaylardan oluşmaktadır (<http://ka-der.org.tr/8-257-belediye-baskan-adayinin-sadece-652si-kadin/>). 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimleri açısından değerlendirildiğinde belediye başkanlığını kazanan kadın aday oranı bir önceki seçim ile oldukça benzerlik taşımaktadır. İl genel meclis üyeliğini kazanan kadın aday oranı bir önceki seçime kıyasla düşerken, belediye meclis üyeliğini kazanan kadın aday oranında küçük de olsa bir yükseliş görülmektedir.

31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimleri ardından ortaya çıkan bu oranlar şu tartışmayı da beraberinde getirmektedir: Kadınlar istedikleri halde mi temsilci olamıyorlar yoksa temsilci olmak isteyen kadın sayısı az olduğu için mi oranlar düşük? Söz konusu tartışmanın konusu bu çalışmanın kapsamında olmayıp,

gelecekte kadınların temsil sorunu konusunda çalışma yapacak araştırmacılar için tartışılmaya müsait bir konudur.

4.KADINLARIN SİYASETE KATILIM KONUSUNDA YAŞADIKLARI SORUNLAR VE ALTERNATİF ÇÖZÜMLER

Kadınların siyasete katılımları konusunda yaşadıkları sorunlar oldukça çeşitli ve birbirleri ile kimi zaman iç içedir. Genel itibariyle her ülkede ortak olarak görülebilecek sorunların yanında ülkeden ülkeye hatta aynı ülke içerisinde farklı bölgelerde farklı sorunlar görülebilmektedir. Bu değişkenliğin olmasında coğrafyaların ekonomik şartları, eğitim düzeyi, kadim gelenekten gelen kadına bakış açısı, ülkenin demokratik yapısı, merkezîyetçilik düzeyi gibi çok sayıda faktör etkilidir.

Siyaset mekanizması, toplumda kararlardan etkilenen farklı kesimlerin temsilcilerini içerisinde adil bir şekilde barındırdığı ölçüde demokratiklik kazanır. Kararlardan etkilenen ve nüfusun yarısını oluşturan kadınların temsili ataerkil değerlerle biçimlenmiş, sayısal erkek egemenliği altında kalmış bir zeminde kendi varoluş çabasını sürdürmektedir. Dahası mevcut ataerkil sistemin iyileştirilmesi kapsamında siyasal alana dahil edilen kadın temsilciler de bulunmaktadır, fakat bu yer alış şekli kadına özgü bir siyaset tarzının parti bilincinin gölgesinde kalmasına neden olmaktadır. Siyasal karar mekanizmalarının işlevleri ve işleyişleri tekrardan tanımlanmadığı sürece kadın siyasetçilerin birçoğunun erkeklerin onlara yüklediği, siyasi partilerin kendilerinden beklediği rolün dışına çıkmaları mümkün değildir. Bu kapsamın dışında kalanlar ise siyasal erki ellerinde tutabilmek amacıyla erkekler gibi olmayı/hareket etmeyi seçerler. İlk durum geleneksel kadın imgesi ile açıklanabilirken ikinci durum da erkeklerle özdeşleşme biçiminde açıklanabilir. Bu tür bir konjonktürel yapı içerisinde kadın kamusal hayata katılsa bile ev içerisindeki rolünün uzantılarıyla sınırlandırılmakta ya da erkeklerle özdeşleşmektedir (Yaraman, 2015: 40).

Eril siyasette kadınlara biçilen temel rol çocuklarını yetiştirmeleri ve aile içi geleneksel rollerini yerine getirmeleridir. Kadının temel yaşam alanının önemli bir kısmı evin sınırları ile çakışmaktadır. Toplumsal ve kültürel engellerin yanında, siyasal alanda da kadınların önüne taş koyma silsilesi devam etmektedir. Partilerin yapısı ve siyasal kültür, kadınların siyasal alana dahil olmasını zorlaştırmaktadır. Demokratik sistemlerin bir parçası olan siyasi partilerde de süreç demokrasiden uzak bir şekilde devam etmekte, mevcut parti meclisleri kadınları kadın kolları ile sınırlandırmaktadır. Ayrıca genel merkez ve parti başkanları istedikleri kişileri listelerine koyarak milletvekili seçtirmektedir (Sallan Gül, 2007: 2).

Kadınların özel alanın dışında kamusal alanda erkeklere kıyasla daha az yer bulabilmesi; siyasi ilgi eksikliğinin olması, eğitim seviyesinin düşük olması, gelir düzeyinin daha az olması, yasalardaki ayrımcı düzenlemeler, geleneksel aile yapısının

getirdiği sorumluluklar, ayrımcı cinsel yargılar ve siyasal sistemlerle yeterli düzeyde ilişki kuramamalarından kaynaklanmaktadır (Çağlar, 2011: 59).

Kadınlar geçmişten günümüze süregelen ataerkil aile yapısının çizdiği sınırlarda, aile içerisindeki rolü için hazırlanmıştır. Bu rol henüz yetiştirilme döneminden itibaren hazırlanmakta olup, kız çocukları ile erkek çocuklarının farklı yetiştirilmesi sürecin ilk ayağını oluşturmuştur. Yetiştirilme süreci ev idaresi esasına dayanmış ve aile içerisinde adeta bir 'ücretsiz aile işçisi' konumunda çalışmasını sürdürmüştür. Toplum içerisinde aile içerisine çekilerek aktif statüsünü yitirmiş, erkek ise tam tersine aile dışına çekilerek aktif statüsünü korumuş ve ilerletmiştir (Erbay ve Tuncay, 2006: 26; Negiz ve Üçer, 2012: 4). Kadın geleneksel toplumsal yapı gereği ilk başta evinin kadını ve çocuklarının annesidir. Kendisine biçilmiş olan bu rolü geleneksel aile kalıpları içerisinde gerçekleştirmediğinde toplum tarafından üzerinde bir baskı oluşmaktadır. Dolayısıyla kadın ilk başta özel alanına ilişkin faaliyetlerinden sorumlu haldedir. Eğer toplumsal ve siyasal alana ilişkin eylemlerde bulunmak istiyorsa, bunu temel rollerini gerçekleştirdikten sonraki zamanında yapmak zorundadır (Yurdigül, 2013: 42). Oysa erkeklerin geleneksel toplumsal yapı içerisindeki rolü gereği gerçekleştirdikleri eylemler kamusal niteliktedir ve siyasal alan da bu ortamdan beslenmektedir. Görüldüğü gibi mevcut iş bölümü kuralları, kadınların toplumsal yaşam alanlarını aile ve çevresi ile sınırlandırmaktadır (Sancar-Üşür, 2000).

Kadınların toplumdaki sosyoekonomik statüleri de siyasete katılmaları noktasında önemli bir etkidir. Erkeklerin siyasete katılmaları konusunda belirli bir şart yoktur, ancak siyasete katılacak kişi eğer bir kadınsa siyasal alanda temsilci olabilmesi için belirli şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Mevcut siyasal yapı içerisinde bir kadının siyasal temsil hakkı elde edebilmesi için erkeklerden daha kabiliyetli, daha iyi eğitilmiş ve özel yeteneklere sahip olmalıdır. Çünkü belli özellikleri barındırmayan kadınların siyasetten anlamayacakları varsayılmakla beraber, öte yandan aday gösterilmiş kadınların 'vitrine yakışması' ve 'partinin vizyonunu' en üst seviyede temsil etmesi kendisinden beklenmektedir (Pınarcıoğlu, 2017: 19).

Siyasal partilerin mevcut yapısı kadınların siyasal alana girmelerini zorlaştırmaktadır. Meclis'te yer alan çok az sayıdaki kadın milletvekili, olması gereken şekliyle -parti tabanı veya halkın oyu ile- değil, genel merkezlerin belirli elemelerinden süzülerek temsil hakkı elde etmektedir. Başka bir anlatımla, erkekler seçim yarışına girip seçilmekteyken, kadınlar partideki erkek adayların ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda seçim süreçlerine girerek yine erkekler tarafından seçilmektedir. Kadınlardan bu noktada beklenen; erkekler adına ev ziyaretleri gerçekleştirmeleri, parti örgütünün ikna edilmesi, propagandalara ve seçim masraflarına katkıda bulunmalarıdır (Sallan Gül, 2007: 2). Siyasette temsil hakkı elde edecek adayları büyük çoğunlukla partinin üst yönetimleri seçmektedir. Bu sistemle de ilişkili olarak hem ulusal ölçekte hem yerel ölçekte birtakım politik kaynak ve imkanlara sahip olanlar aday olma noktasında önceliklidir. Bu kaynak ve imkanları;

para, zaman, güçlü siyasal ilişkiler, eğitim, deneyim gibi çokça sıralanabilir. Bu sayılan konuların neredeyse hepsinde kadınlar erkeklere göre dezavantajlı konumdadır (Alkan, 2004: 2). Erkek egemen değerler ile biçimlendirilmiş olan siyaset; rekabet, yarışma, kazanma hırsları ile yapılan bir eylemdir. Ancak kadınlar doğası gereği, kendilerinden ziyade ailesini, başkalarını düşünen ve onların ihtiyaçlarına daha duyarlı olan bir sistem içerisinde yetiştirilmişlerdir (Kılıç, 2000: 10).

Negiz ve Üçer'in (2012: 18) 2004 ve 2009 yıllarında seçilen kadın başkanlar ile yaptıkları niteliksel çalışmada, kadın başkanlar siyasete katılmaları konusunda kadınların karşılaştığı sorunları şu şekilde özetlemiştir:

1. Toplumun erkek egemen yapısının kadınları, özellikle siyasette göz ardı etmesi,
2. Kadınlara toplumda biçilen rollerin hem yetiştirilme tarzı hem de geleneksel anlayıştan kaynaklı olarak kadını daha çok eve yöneltmesi,
3. Kadınlara yönelik, yasalarda eşitlik ve kota gibi pozitif ayrımcı politikaların yeterli ölçüde uygulanmaması,
4. Kadınların “siyaset erkek işidir biz yapamayız” anlayışını benimsemeleri,
5. Kadınların özgüven sorununun aşılabilmesi,
6. Siyasetin erkekler tarafından parçellenmesi, rantın ve kirliliğin çok fazla ve ön planda olması,
7. Siyasi partilerin tüzük ve programlarını hazırlarken kadına pozitif destek olan cinsiyet kotası gibi kadına eşit koşullar yaratılınca kadar koruyan ve teşvik eden maddelerin bulunmaması,
8. Kadınları harekete geçirecek toplum lideri rol modellerinin yetersiz ve samimiyetsiz oluşudur.

Oruç ve Bayrakçı (2018: 475-476) tarafından yerel meclislerde temsil hakkını elde etmiş kadınlarla yapılan görüşmelerin sonuçlarını değerlendiren bir başka çalışmada, kadınların var olan siyasal sisteme katılmaları konusunda karşılaştıkları temel sorunlar değerlendirilmiştir. Türkiye'nin ataerkil bir toplum yapısına sahip olması, kadının cinsel bir obje olarak görülmesi, eğitim düzeyinin yeterli olmaması, kadınların siyasetten uzak durması gibi sebeplerden ötürü kadınların katılımı ve temsili istenen düzeye ulaşamamıştır. Yapılan mülakatlarda katılımcılarında ifade etmiş olduğu gibi, Türkiye' de temsil oranı yetersiz kalmaktadır.

Sorunlardan bir diğeri; yerel seçimlerin ulusal seçim havasından geçmesidir. Nitekim özellikle 31 Mart 2019 yerel seçimleri dikkate alındığında bir ittifakın beka

meselesi, diğer ittifakın makroekonomik göstergeler üzerinden tartışma yaratması yereldeki adayların özgün politikalarının tartışılmasını engellemektedir.

Demokrasinin gerçek anlamda işleyebilmesi için toplumda yer alan tüm kesimlerin bu mekanizma içerisinde temsil hakkı ve imkanının olması gerekmektedir. Gerek ulusal gerek yerel siyasette kadınların, engellilerin, yaşlıların, çocukların kısacası tüm dezavantajlı grupların kendisine yeterli temsil hakkı bulması, bu gruplar açısından alınacak kararlarda kendilerinin söz sahibi olmasını ve kararların da meşruiyetini artıracaktır. Kadınların siyasal temsil noktasında karşılaştığı sorunlara yönelik geliştirilmiş çözüm önerileri mevcuttur. Bu çözüm önerileri ile amaç kadınlara belirli ayrıcalıklar tanınması ya da kayrılması değil, kadınların siyasete katılmaları konusunda önlerine çıkan engelleri ve dezavantajları en alt seviyeye indirmektir. Geliştirilen pozitif ayrımcılık uygulamaları istenilen düzeye ulaşmama da kadınların temsili açısından ciddi katkılar sunmaktadır (Yaylı ve Eroğlu, 2015: 512).

Kadınların siyasal temsili artırılmaya yönelik uygulanan en yaygın uygulama kota sistemidir. Kota sistemi; *“kadınların sayısal olarak eksik temsil edildikleri, tarihsel olarak uzak kaldıkları çeşitli kamusal birim ve pozisyonlarda dengeli bir cinsiyet dağılımını gerçekleştirmek ve bu alanları giderek kadınlar açısından da ulaşılabılır hale getirmek üzere cinsiyetler arası minimum bir dengenin veya yüzdenin garanti ve/veya teşvik edilmesini sağlayan bir olumlu ayrımcılık politikasıdır”* (Öztaş, 2004: 219).

Tanımında da bahsedildiği gibi kota sistemi kadınların parlamentolarda veya yerel meclislerde temsil edilecekleri oranı yasal mevzuatla güvence altına almaktadır. Yasaların haricinde siyasi partiler de kendi tüzüklerine bu hükümleri koyarak, kendi siyasi temsil sınırları içerisinde belirli sayıda kadın temsilciye yer verebilmektedir. Kota sistemini uygulayan ülkeler henüz gerçekleştirdikleri ilk seçimlerin ardından siyasette kadın temsilci oranlarını artırmaya başlamışlardır. Örneğin Arjantin’de kadın temsilci oranı %6’dan %19’a, Kosta Rika’da %19’dan %35’e, Güney Afrika’da da %30 oranına ulaşılmıştır. Hindistan’da da yerel meclislere girişte %33’lük kota sistemi vardır. Siyasal partilerin iç düzenlemeleri ile kota sistemini uyguladığı ülkelere de Avusturya, Norveç, İsveç ve İngiltere örnek gösterilmektedir. Kota sistemi aracılığıyla yerel meclislerde kadın temsil oranı kısa vadede sayısal olarak artırılırken uzun vadede kadınların yerel ölçekteki etkinliğinin artmasına katkıda bulunabilmektedir (Usal, 2010: 120-121; Oktay, 2013: 969).

Kota sistemi kadınların siyasal temsiline belirli düzeyde katkıda bulunsa da asıl amaç seçilmiş kadınların sayısını artırmakla sınırlı değildir. Eğer gerçek anlamda bir kadın temsilden bahsedilmek isteniyorsa, sayısal temsilden ziyade kadınların kendi ihtiyaçlarını tespit ederek politikleştirebilecekleri bir siyasal sistemin varlığı elzemdir. Dolayısıyla sadece sayısal temsil kadınların siyasete katılmaları konusundaki engelleri tek başına ortadan kaldırmaya yeterli değildir (Alkan, 2004: 6). Nitekim Mutlu (2017: 24-25) çalışmasında bu konuya vurgu yapmış, kadınların

siyasete katılımı tartışmasının ‘% kaç’ üzerinden yapıldığını, kadının siyasete nasıl bir nitelik kazandırdığının veya kazandıracağıının pek tartışma konusu yapılmadığının altını çizmiştir.

Siyasette kadınların sayısal temsilinin artmasının yanında, kadınların sorunlarının farkında olan kadınlarca siyaset yapılması ve bu minvalde ‘siyasetin kadınsılaştırılması’ gerekmektedir. Ülkemizde geçmişten günümüze, kadın sorunlarını odağına alan, ‘kadınsı değerlere’ bağlı siyaset yapma şeklini kendi siyaset yapma biçimi haline getirememiş kadın siyasetçiler, nihayetinde eril siyasetin güçlenmesine destek olmakta, siyasette kadınlar için radikal değişiklikler gerçekleştirilmesi imkanını zorlaştırmaktadır. Kadınların siyasette hedeflenen sayısal temsil oranına ulaşmış olsalar da ‘kadın değerleri’ merkezli bir siyaset yapma biçimini özümsemedikleri ve gerçekleştirmedikleri müddetçe eril değerler siyaseti şekillendirmeye, belirleyici olmaya devam edecektir (Mutlu, 2017: 43-44). Ayrıca kadınların politik mücadelelerinin Meclis’e taşınması istenilen bir durum değildir. Cinsiyet eşitliğini ve kadınların hak taleplerini önceliğine alan kadınlardan ziyade biyolojik temsil oranına uygun kadınlara Meclis’te yer verilmektedir. Kadın hareketlerinden gelen kadınlara siyasal partilerde de pek yer verilmemekte, parti içerisinde bu önceliğe sahip kadınların olması istenmemektedir. Cinsiyeti kadın olanların belirli ölçülerde temsili yeterli görülmekte, bu değerlendirmelerle ‘kadınların kadınları temsil ettiği’ varsayılmaktadır (Çakır, 2019: 401).

Kadınların siyasal alana daha fazla katılabilmeleri için, geleneksel toplumsal yapının kadınlara yüklediği hanenin yeniden üretimini sağlayan işler toplumsallaştırılmalıdır. Özellikle çocukların yetiştirilmesi ve bakımı konusunda yeterli sayıda kreşin açılması gerekmektedir. Siyasal partiler kendi içlerinde %30 kadın kotası uygulayarak aday listelerini bu şekilde belirlemelidir. Bu uygulama sadece siyasi partilerle sınırlı kalmamalı, kadın kotasının bağlayıcılığını da sağlayan yasal altyapı oluşturulmalıdır. Siyasi partiler adaylık sürecinde belirledikleri ölçütleri kadınların katılımını kolaylaştıracak şekilde düzenlemeli ve adaylık öncesinde belirlenen adaylık ücretinden kadınlar muaf tutulmalıdır (Pınarcıoğlu, 2017: 23).

Kadınların siyaset mekanizması içerisinde daha fazla yer alabilmeleri için siyasi parti liderlerinin de konuya bakışı önemlidir. Siyasi liderler, kendi partisinin politika ve ideolojisini halka duyuran, görsel ve yazılı medyada kendilerine oldukça fazla yer verilen figürlerdir. Partinin dışarıdan görünen en etkili temsilcisi eğer kadın-erkek eşitsizliğine vurguda bulunuyor, bu eşitsizliği yeniden üretiyorsa veya cinsiyet eşitliğini sağlayıcı tedbirler almıyorsa bu konudaki yasal düzenlemelerin uygulanması da zorlaşmaktadır (Çakır, 2019: 402). Dolayısıyla siyasette cinsiyet eşitliğinin sağlanması noktasında siyasi liderlere de önemli görev düşmektedir.

5.TÜRKİYE'DE KADININ SİYASAL TEMSİLİNİN TARİHSEL DEĞERLENDİRMESİ

Tarih boyunca kadının toplumsal hayattaki rolü çeşitli dönemsel gelişmelere bağlı olarak sürekli değişken bir yapı göstermektedir. Kendi tarihimiz açısından bakıldığında kadının toplumsal hayatımızdaki rolünü belirli kırılma noktaları üzerinden okumak mümkündür. En genel ifadelerle bu dönüm noktalarını; Türklerin İslamiyet'i kabulü, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve Cumhuriyet sonrası olarak bölümlere ayırmak mümkündür.

Gökalp (1968: 144-148) Eski Türklerde ana soyu ile baba soyunun birbirine eşit olduğunu belirtmektedir. Asalet sadece baba soyundan gelmemektedir. Örneğin bir şehzadenin hakan olabilmesi için hem ana hem de baba soyundan sülaleye sahip olması gerekir. Özellikle Şamanizm'in kadınlara verdiği önem, Eski Türkler'in de kadına önem vermesinin başlıca sebeplerinden olmuştur. Kadına verilen bu önem neticesinde kadını erkek 'hukuki statü' açısından de eşit kabul edilmiştir. Öyle ki hakan ile hatunun her ikisi de müştereken tecelli ettiği için bir emir yazılacağı zaman 'Hakan emrediyor ki' şeklinde başlarsa geçerli olmaz; 'Hakan ve Hatun emrediyor ki' şeklinde başlarsa geçerli olurdu. Yine hakan tek başına huzuruna elçi kabul edemezdi. Ayrıca şöenlerde, kurultaylarda, ibadetlerde, ayinlerde, savaş ve barış meclislerinde de hatun mutlaka hakanla beraber bulunurdu. Kadınlar doğrudan hükümdar, kale muhafızı, vali ve sefir olabiliyorlardı.

İslamiyet'in yayılmaya başladığı ilk dönemlerde Hz. Ayşe, Hz. Fatma gibi topluma öncülük eden kadınlar yetiştirilmiş olsa da ilerleyen yıllarda kadın İslam medeniyeti içerisinde yeterli rolü üstlenememiştir. Kadınların pek çok alandaki sosyal hakları kısıtlanmıştır. Bunun neticesinde bilim ve sanat gibi birçok alanda kendini gösterme imkânından mahrum kalan kadınlar, ev-tarla ikileminde gidip gelmişlerdir (Aksoy, 2016: 15).

Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte bir yandan kendi örf-adetlerini koruyup sürdürmeye çalışırken, bir yandan da fethettikleri Arap, Fars, Bizans ve Avrupa kültür ve toplumsal yapısından da etkilenme görülmeye başlanmıştır. Farklı kültürlerle bu kadar iç içe yaşamanın bir sonucu olarak da kadının toplumsal hayattaki rolünde birtakım değişiklikler görülmeye başlanmıştır. İlerleyen zamanlarda Anadolu'da ortaya çıkan tarikatlar da kadının toplumsal rolünün değişmesi konusunda etkili olmuştur (İnan, 1969: 19). İslamiyet'i kabul eden Türk topluluklarında da Osmanlı'da da kadının toplumsal hayatta sahip olduğu rolü kaybetmesindeki başlıca sebep olarak; Arap geleneklerinin ve kültürünün etkisi altında kalınması gösterilmektedir (Sağ, 2001: 14).

1876 Kanun-ı Esasî'de oy hakkına kimlerin sahip olduğu belirtilmemekle birlikte çıkartılan geçici talimatla düzenlenmiştir. Bu talimata göre seçilebilmek için 25 yaşını bitirmiş olmak, erkek olmak ve mülk sahibi olmak temel şartlar olarak sıralanmış; bunların dışında, güvenilir ve ahlâklı olmak, cinayet işlememiş olmak,

siyasi suçtan hüküm giymemiş olmak ve devletin resmi dilini bilmek şartları aranmıştır. 1908'de Kanun-ı Esasî'nin yeniden yürürlüğe konmasıyla birlikte yeni bir geçici kanun çıkarılmıştır. Burada da seçmen olabilmek için 25 yaş şart koşulmuş olsa da mülk sahibi olmak ifadesinin yerine 'az çok vergi ödeme' ifadesi almıştır (Turan, 2016: 101-102).

1923'te yapılan seçimler öncesinde yeni bir seçim kanunu çıkarılmamış, ancak 1908'de çıkarılan geçici kanunda düzenlemeler yapılmıştır. Seçmen yaşı 18'e indirilmiş, seçilme yaşı ise 30 olarak belirlenmiştir. Seçmen olabilmek için konan 'az çok vergi ödeme' şartı kaldırılmıştır (Turan, 2016: 103). 1923'te yapılan düzenlemelerle birlikte kadınlara ilişkin hükümlere yer verilmemiş olması bazı mebuslarca tepkiyle karşılanmıştır. Kadınların oy hakkından mahrum bırakılmasındaki en büyük gerekçe 'kadınların henüz yeterince olgunlaşmamış' olması gösterilmiştir. Bolu mebusu Tunalı Hilmi Bey, bu durumu protesto etmek için konuşma yapmak istese de yaptığı konuşma diğer mebusların karşı protestosu ile kesilmiştir. Dikkat çeken bir diğer nokta da bu dönemde kadınlara oy hakkı verilmemesi konusunda Birinci Grup ile İkinci Grup mebuslarının aynı fikirde olmalarıdır (Zihnioğlu, 2003: 121).

Mecliste kadınların seçme ve seçilme hakları ile ilgili bir düzenleme yapılmamış olması ne Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ne de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın parti programlarında kadınlara yönelik bir ibarenin bulunmaması birtakım oluşumların önünü açmıştır. 30 Mayıs 1923 tarihinde Nezihe Muhiddin'in önderliğinde kadınların siyasal haklarının alınması amacıyla bir mücadele başlatıldığı duyurulmuştur. Kendilerini "hey'et-i müteşebbise" (girişimci heyet) olarak tanımlayan on üç kadından oluşan bu hareketin mensupları, 15 Haziran 1923'teki şurasının ardından bundan sonraki faaliyetlerine 'Kadınlar Halk Fırkası' olarak devam edeceklerini açıklamışlardır (Zihnioğlu, 2003: 122-127).

Kadınlar Halk Fırkası adıyla kurulan partinin kuruluş beyannamesinin İçişleri Bakanlığı'na sunulmasının ardından kuruluş dilekçesine verilen yanıt sekiz ay sonra gelmiş, ancak gelen cevapta partinin faaliyetlerine izin verilmediği belirtilmiştir. Gerekçe olarak; 1909'da çıkartılan seçim kanununda kadınların siyasal temsililerinin mümkün olmadığı, bu nedenle parti kuruluşu için valilikten izin çıkmadığı ifade edilmiştir (Zeyrek, 2016: 847).

Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşuna hükümet tarafından izin verilmemesi, kurucu üyeleri başka bir platform altında toplanma arayışına sevk etmiştir. Kurucu üyeler; kadınların siyasal hayattaki varlık mücadelesini bir dernek adı altında yürütmeye karar vermiş ve 7 Şubat 1924 tarihinde Türk Kadınlar Birliği adında bir dernek kurmuşlardır. 45 şubesiyle birlikte ülkenin geneline yayılmayı başaran dernek, 1935'te kapatılmış, 1949'da tekrar açılmıştır (Balci ve Tuzak, 2017: 47).

Oy kullanma hakkı açısından en radikal değişiklik, 1934 tarihinde kanunda 'erkekler' anlamına gelen 'zükûr' kelimesinin yerine 'kadın, erkek' ifadesi konmuş

ve seçmen yaşı 18'den 22 yaşı tamamlamış olmaya yükseltilmiştir (Turan, 2016: 104). Görüldüğü gibi kadınların seçme ve seçilme hakkını alabilmesi 1934'te yapılan düzenleme ile mümkün olurken, bu tarihten önce de aslında her erkeğin seçmen olduğunu söylemek mümkün değildir. Erkeklerin seçmen olabilmesi de pek çok şarta bağlanmıştır.

6. 31 MART 2019 YEREL SEÇİMLERİ SONUÇLARININ YERELDE KADIN TEMSİLİ AÇISINDAN İNCELENMESİ: KIRKLARELİ ÖRNEĞİ

Bu bölümde çalışmanın analitik yapısı ile 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri Sonucu'nda Kırklareli örneğinde elde edilen veriler tartışılmıştır.

6.1. ÇALIŞMANIN ANALİTİK YAPISI

Kırklareli ülkemizin Avrupa Kıtası'nda bulunan Marmara Bölgesi'nin Trakya kesiminde yer almaktadır. 6.555 km² toprak büyüklüğüne sahiptir. Kuzeyden 159 km sınır uzunluğu ile Bulgaristan, doğudan 58 km. kıyı uzunluğu ile Karadeniz, batıdan Edirne, güneydoğudan İstanbul, güneyden ise Tekirdağ illeri ile çevrilidir (<https://kirkclareli.bel.tr/kent-tarihi-ve-haritasi/>).

2018 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre Kırklareli nüfusu 360.860'tır. Toplam nüfusun 185.181'ini erkekler oluştururken 175.679'unu kadınlar oluşturmaktadır (TÜİK, 2019).

Çalışmanın amacı; Türkiye'de 31 Mart 2019 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçim sonuçları baz alınarak Kırklareli ilinin 8 ilçesi üzerinden kadınların yerel siyasetteki temsil oranlarını ortaya koymaktır. Bu kapsamda; kaç kadın adayın belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve il genel meclis üyeliği için seçime girdiği ve kaç tanesinin temsil hakkını kazandığının belirlenmiş ortaya çıkan veriler ışığında bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışma Kırklareli ili içerisinde mevcut 8 ilçeyi kapsamaktadır. Sayısal veriler olarak da sadece 31 Mart 2019 Yerel Seçim Sonuçları baz alınmıştır. Seçim öncesinde siyasi partilerce gösterilen veya bağımsız aday olan kişilerin sadece cinsiyetleri üzerinden bir sınıflandırma yapılmış olup; eğitim durumu ve meslek gibi diğer veriler çalışma kapsamına dahil edilmemiştir. Yine çalışma kapsamında Yüksek Seçim Kurulu sayfasındaki resmi veriler arasında yer almamasından dolayı bir diğer yerel yönetim birimi olan muhtarlık seçimlerine ilişkin sonuçlar değerlendirilememiştir.

Çalışma kapsamında 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri'nin öncesinde ve sonrasında Yüksek Seçim Kurulu tarafından ilan edilen 'kesin aday listeleri' ile 'kesin seçim sonuçları' Kırklareli ili örneğinde kadın-erkek temsil oranlarının karşılaştırılması amacıyla kullanılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir.

6.2. VERİLERİN DEĞERLENDİRMESİ

31 Mart 2019 Yerel Seçim Sonuçlarına göre yerel siyasette kadın temsiline araştırıldığı çalışmada analizler sırasıyla merkez ve ilçe belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve il genel meclis üyeliği düzeyinde yapılmıştır.

Tablo 4: 31 Mart 2019 Yerel Seçimlerinde Kırklareli İlçelerinde Belediye Başkan Adaylığı Sayıları: Kadın-Erkek Adayların Dağılımı

İlçeler	Belediye Başkan Adayları 31 Mart 2019					Kazanan Kadın Aday Sayısı
	Kadın	Yüzde	Erkek	Yüzde	Toplam	
Merkez	1	12,5	7	87,5	8	0
Lüleburgaz	0	0	6	100	6	0
Babaeski	0	0	8	100	8	0
Pınarhisar	1	16,6	6	83,4	7	0
Vize	0	0	7	100	7	0
Demirköy	0	0	4	100	4	0
Pehlivanköy	1	20	4	80	5	0
Kofçaz	2	40	3	60	5	0

Kaynak: <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/2019ilceBelediyeBsk-AdayListesi.pdf> ; 1901335043 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Başvurusu neticesinde Yüksek Seçim Kurulu tarafından gönderilen Kırklareli İlçe Belediye Başkanları listesi.

Merkez ve ilçelerde belediye başkanlığına gösterilen kadın aday sayılarına bakıldığında sayıların çok düşük seviyede olduğu görülmektedir. Lüleburgaz, Babaeski, Vize ve Demirköy’de belediye başkan adaylığına partili veya bağımsız hiçbir kadının aday gösterilmediği/olmadığı görülmektedir. Belediye başkanlığında seçime giren en fazla kadın aday sayısı ise 2 ile Kofçaz ilçesindedir. Belediye başkanlığına gösterilen kadın sayısının çok düşük olmasına paralel olarak ‘kazanan’ kadın belediye başkanı sayısının olmaması da son derece önemlidir.

Belediye başkanlığına gösterilen kadın adayların siyasal partilerine bakıldığında Merkez ilçedeki kadın adayın Türkiye Komünist Partisi (TKP), Pınarhisar ilçesindeki kadın adayın Bağımsız Türkiye Partisi (BTP), Pehlivanköy

ilçesindeki kadın adayın Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Kofçaz ilçesindeki kadın adayların da Saadet Partisi (SP) ve MHP tarafından gösterildiği görülmektedir. TBMM’de temsil hakkına sahip Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İyi Parti (İP) ve Halkların Demokratik Partisi (HDP) tarafından Kırklareli merkez ve ilçe belediye başkanlıkları için kadın aday gösterilmemiştir.

Tablo 5: 31 Mart 2019 Yerel Seçimlerinde Kırklareli İlçelerinde Belediye Meclis Üyeliği Sayıları: Kadın-Erkek Adayların Dağılımı

İlçeler	Belediye Meclis Üyesi Adayları 31 Mart 2019					Kazanan Kadın Aday Sayısı
	Kadın	Yüzde	Erkek	Yüzde	Toplam	
Merkez	18	24,3	56	75,7	74	8
Lüleburgaz	35	24,4	108	75,6	143	11
Babaeski	19	27,1	51	72,9	70	5
Pınarhisar	13	20,3	51	79,7	64	3
Vize	5	8,7	52	91,3	57	2
Demirköy	6	20,6	23	79,4	29	1
Pehlivanköy	4	19	17	81	21	2
Kofçaz	9	32,1	19	67,9	28	2

Kaynak: <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/2019ilceBelediyeMeclis-AdayListesi.pdf> ; 1901335043 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Başvurusu neticesinde Yüksek Seçim Kurulu tarafından gönderilen Kırklareli İlçe Belediye Meclis Üyeleri listesi.

Kırklareli ilçeleri arasında gösterilen belediye meclis üyeliği adaylarının cinsiyete göre oranları analiz edilirken adayların ‘asil’ veya ‘kontenjan’ olması dikkate alınmış olup, ‘yedek’ üyeler analize dahil edilmemiştir. Bu kapsamda bakıldığında meclis üyeliği ölçeğinde kadın adayların en yoğun bulunduğu ilçe %32,1 ile Kofçaz’dır. Kadın kotası konusunda yaklaşık %30’luk bir baraj düşünüldüğünde bu oranı geçen tek ilçe olma özelliğine sahiptir. Belediye meclis üyeliği adaylığında kadınların oranının en düşük olduğu ilçe ise %8,7 ile Vize’dir. Pehlivanköy ve Vize dışındaki tüm ilçeler %20’lik oranın üzerinde belediye meclis üyeliğine kadın aday göstermişlerdir.

Kazanan kadın adayların sayısına bakıldığında, belediye meclis üyeliğini en fazla kazanan kadın aday sayısının 11 ile Lüleburgaz'da olduğu görülmektedir. Belediye meclis üyeliğini en az sayıda kadının kazandığı ilçe ise 1 ile Demirköy'dür.

Belediye meclis üyeliği için aday gösterilen kadınların siyasi partilere göre dağılımlarına bakıldığında en fazla CHP tarafından 30 kadın aday gösterildiği görülmektedir. CHP'yi sırasıyla; 25 kadın adayla MHP, 19 kadın adayla AKP, 17 kadın adayla İP, 6 kadın adayla SP, 4 kadın adayla BTP, 2'şer kadın adayla Büyük Birlik Partisi (BBP), Vatan Partisi (VP) ve TKP ile 1'er kadın adayla Demokratik Sol Parti (DSP) ve Demokrat Parti (DP) takip etmektedir. Toplamda gösterilen 109 kadın adayın 23'ü 'ev hanımlarından' oluşmaktadır.

Tablo 6: 31 Mart 2019 Yerel Seçimlerinde Kırklareli İlçelerinde İl Genel Meclis Üyeliği Sayıları: Kadın-Erkek Adayların Dağılımı

İlçeler	İl Genel Meclis Üyesi Adayları 31 Mart 2019					Kazanan Kadın Aday Sayısı
	Kadın	Yüzde	Erkek	Yüzde	Toplam	
Merkez	4	16	21	84	25	0
Lüleburgaz	5	16,6	25	83,4	30	2
Babaeski	3	15,7	16	84,3	19	0
Pınarhisar	1	6,2	15	93,8	16	0
Vize	2	10,5	17	89,5	19	0
Demirköy	1	9	10	91	11	0
Pehlivan köyü	2	18,1	9	81,9	11	0
Koçaz	2	16,6	10	83,9	12	0

Kaynak: <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/2019ilGenel-AdayListesi.pdf> ; 1901335043 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Başvurusu neticesinde Yüksek Seçim Kurulu tarafından gönderilen Kırklareli İl Genel Meclis Üyeleri listesi.

İl genel meclis üyeliğine gösterilen kadın adayların oranı oldukça düşük seviyelerdedir. Öncelikle hiçbir ilçede %20'lik bandın dahi aşamadığı görülmektedir. İl genel meclis üyeliğinde kadın adayların 'en' yoğun olduğu ilçe %18,1 ile Pehlivanköy'dür. İl genel meclis üyeliğinde kadın adayların yoğunluğunun en düşük olduğu ilçe ise %6,2 ile Pınarhisar'dır. Yine il genel meclis üyesi adaylığında gözlenen düşük tablo, kazanan aday sayısında da görülmektedir. Kırklareli'nin sadece Lüleburgaz ilçesinde il genel meclis üyeliğini 2 kadın aday kazanmış, diğer ilçelerinde seçime giren kadın adaylar temsil imkânını elde edememiştir.

Kırklareli merkez ve ilçelerinde il genel meclis adaylığına gösterilen kadınların siyasi partilere dağılımına bakıldığında; en fazla AKP ve İP tarafından 4'er kadın aday gösterilmiştir. Sırasıyla CHP 3, BTP 2, DP 2, MHP 1, SP 1, DSP 1, BBP 1 ve VP 1 aday göstermiştir.

İl genel meclis üyeliği için aday gösterilen kadınların meslek profilleri incelendiğinde 8 kadının 'ev hanımı' olduğu dikkat çekmektedir. Sadece rakamlara bakıldığında kadınların ekonomik özgürlüğüne kavuşmadan da temsil hakkı edebileceğini düşündürse de ev hanımı olan 8 kadından sadece 1 kadının 'asil' olarak temsil hakkı elde etmiş olması, söz konusu kadınların sembolik amaçlı listelere konduğunu göstermektedir.

7.SONUÇ

Demokratik sistemlerin vazgeçilmez özelliği karar alma süreçlerine karardan etkilenen kesimlerin katılımlarının sağlanmasıdır. Ancak bu şekilde kişiler temsilcileri aracılığıyla kendileri hakkında alınacak kararlarda söz sahibi olabilirler. Ülkemizde kadınların nüfusun yaklaşık yarısını oluşturduğu göz önüne alınırsa karar alma süreçlerinde de benzer oranda bir temsil hakkının olması gerekmektedir. Ancak hem ulusal hem yerel siyasetteki kadın temsil oranlarına bakıldığında kadınların temsil oranının oldukça düşük seviyelerde olduğu görülmektedir.

Çalışmanın hipotezi; Kırklareli ilinde kadınların yerel siyasette temsil oranı çok düşüktür. Elde edilen verilere bakıldığında çalışmanın hipotezi doğrulanmıştır. Kırklareli örneğinde merkez ve ilçe belediyelerinde belediye başkanlığı nezdinde kadınlar temsil hakkı elde edememiştir. İl genel meclis üyeliğinde ise sadece Lüleburgaz ilçesinde 2 kadın aday temsil hakkı kazanırken, diğer ilçelerde il genel meclislerinde kadın temsilci bulunmamaktadır. Belediye meclis üyeliği konusunda da kadınların temsili istenen düzeyde olmayıp yaklaşık %20'lik bir seviyede yer almaktadır.

Kırklareli ili örneğinde çıkan sonuçlara bakıldığında; 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri sonucunda kadınların ilçe belediye başkan adaylığı, ilçe belediye meclis üyeliği ve il genel meclis üyeliklerinde oldukça düşük oranlarda aday gösterildiği ve gösterilen adayların da çok az bir oranının temsil hakkı elde ettiği görülmektedir. Burada aday gösterilen kadınların oranının az olmasının yanında gösterildikleri

sıralamaların listelerde seçilme eşiklerine uzaklığının da rolü büyüktür. Bu bağlamda Kırklareli ilinde siyaset icra edenlerin kat etmesi gereken epey yol bulunmaktadır. Üstelik yerel siyaseti doğrudan etkilemese de ulusal siyasette Kırklareli ilinin cumhuriyet tarihi boyunca '1' tane bile kadın milletvekili çıkar(a)mamış olması da Kırklareli'nin siyasette kadın temsili konusundaki eksikliğini göstermesi açısından önemlidir (<http://ka-der.org.tr/cumhuriyet-tarihi-boyunca-bir-tane-bile-kadin-milletvekili-cikarmamis-20-sehrimiz-var/>).

Yerel temsilde kadınların temsil sorunu sadece Kırklareli'ne ait bir sorun olmayıp, ülkemizdeki birçok yerel yönetimde karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki benzer coğrafyalarda yapılan iki çalışma da bu iddiayı doğrulamaktadır. İlk olarak Arıkoğlu Ündücü (2012)'nin siyasi partilerin kadın kollarını Edirne örneği üzerinden analiz ettiği çalışmasında; AKP, CHP ve MHP'nin il yönetim kurullarında kadın sayısı oldukça düşük olup, yürütme kurullarında ise hiç yer alamadıkları görülmektedir. Delege sayısı bakımından AKP'de 606 delegenin 84'ü, CHP'de 540 delegenin 179'u, MHP'de 669 delegenin 49'u kadındır. Edirne özelinde siyasi partilerin kadın delege sayılarını oranladığımızda; AKP %13,86, CHP % 33, MHP de % 7,3 olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca her üç partinin de yine Edirne ili kapsamında kadın milletvekili bulunmamaktadır. İkinci olarak Bozatay ve Kutlu (2014)'nin 2014 yerel seçimlerini Çanakkale özelinde incelediği çalışmada çıkan bulgular ile 2019 yerel seçimlerinde Kırklareli özelinde yapılan incelemede elde edilen bulgular oldukça benzerlik göstermektedir. Bozatay ve Kutlu (2014)'nin çalışmasında da belediye başkanlığını kazanan kadın aday sayısı 0'dır, belediye meclis üyeliğinde temsil hakkı elde eden kadınların ilçelerde oranı yaklaşık %15-25 bandındadır ve il genel meclisinde temsil hakkı elde eden kadın sayısı Çanakkale'de yokken Kırklareli'nde de bu sayı yalnızca 2'dir. Görüldüğü gibi Edirne ve Çanakkale özelinde yapılan her iki çalışma da ülkemizde kadının siyasette temsilinin oldukça düşük olduğunu kanıtlamakta ve Marmara Bölgesi özelinde de bunu yansıtmaktadır. Tıpkı Edirne ve Çanakkale örneklerindeki gibi Kırklareli özelinde de kadının siyasal temsili oldukça düşük seviyededir.

Kadınların siyasette temsil sorunu, aslında kadınların toplumsal hayatta yaşadıkları cinsiyet eşitsizliğine dayalı sorunlardan biridir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderici politikaların hayata geçirilmesi (ekonomi, eğitim, sağlık, hukuki vs. alanlarda), siyasette kadın temsili de artıracaktır. Siyasette, özellikle de yerel siyasette kadın temsili sorununa yönelik çözüm politikalarına bakıldığında öncelikle çeşitli ülkelerde uygulanan kadın kotasının ülkemizde mutlaka faaliyete geçirilmesi şarttır. Kadın temsiliinde yaşanan sorunun; siyaset mekanizmasında yer alan aktörlerin (partilerin, siyasi parti başkanlarının, delegelerin vs.) inisiyatifine bırakılarak çözülemeyeceği yıllara ait oranlara bakıldığında görülmekte olup, bu konunun yasal altyapısının hazırlanması gerekmektedir. Siyasetin erkek egemen yapıdan çıkarılması, Mutlu'nun (2017) ifadesiyle siyasetin dilinin dönüştürülmesi kadınların temsil sorununun çözümü noktasında ilerleme sağlayacaktır. Ayrıca kadınların temsil sorununun sadece kadınların rakamsal oranlarının artırılması ile

çözümüne kavuşturulamayacağı, niteliksel açıdan donanımlı kadınların siyaset mekanizması içerisinde yer alması sağlanmalıdır. Nitekim belediye meclis üyeliği ve il genel meclis üyeliğine gösterilen kadın adayların önemli ölçüde 'ev hanımlarından' oluştuğu ve seçimlerde başarı sağlayamadığı bu konuda önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Aksoy, İlhan. (2016). Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını, Yasama Dergisi, S. 32, ss. 7-20.

Anbarlı Bozatay, Şeniz ve Kutlu, Salih Ziya. (2014). "Siyasette Kadın Temsili Açısından 30 Mart 2014 Yerel Seçimi Sonuçlarının Çanakkale İli Örneğinde Değerlendirilmesi". Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı 12 / 16, ss: 131-156 .

Araslı, Oya. (1972). Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekiliği Adaylığı, Ankara Üniversitesi Hukuk Yayınları, No: 311.

Arıkoğlu Ündücü, Cemile. (2012). Siyasal Partilerin Arka Bahçesi: Kadın Kolları (Edirne Örneği), Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası Kadın Konferansı "Kadın Olmak, Farkındalık ve Özgürleşme" Bildiriler Kitabı, 09-11 Mayıs, İzmir, ss. 49-64.

Balcı, Meral ve Tuzak, Mervenur. (2017). Cumhuriyet'in ilk yıllarında Nezihe Muhiddin özelinde Türk kadınlarının siyasi hakları için mücadelesi. Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, C. 1, S. 1, ss. 43-51.

Baykal, Deniz. (1970). Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 302.

Bayraktar, Ulaş. (2017). Belediyelerde Kadın, Kadınlar İçin Belediye, TESEV Yayınları.

Belli, Aziz. (2015). Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili ve Yerel Demokrasi, Yasama Dergisi, S. 31, ss. 65-88.

Bilgi Edinme Hakkı Kapsamında 1901335043 sayılı başvuru sonucu (Kırklareli İlçe Belediye Başkanlığı Kazananlar Listesi, Kırklareli Belediye Meclis Üyeliği Kazananlar Listesi, Kırklareli İl Genel Meclisi Kazananlar Listesi). Erişim Tarihi: 06.08.2019.

Bilgi Edinme Hakkı Kapsamında 1902479486 sayılı başvuru sonucu (31 Mart 2019 Yerel Seçim Sonuçlarında Kazanan Kadın Aday Sayıları). Erişim Tarihi: 11.12.2019.

Bulut, Yakup ve Tanıyıcı, Şaban. (2007). Türkiye'de Belediye Meclis Üyelerinin Temsil Ediciliği ve Kent Yönetimindeki Etkisi, Yerel Yönetimler Üzerine

Güncel Yazılar II, (Ed.) Hüseyin Özgür ve Muhammet Kösecik, Ankara: Nobel Yayınları.

Çaha, Ömer; Toprak, Metin, ve Dalmış, İbrahim. (1996), “Siyasal Parti Üyelerinde Siyasal Katılım Düzeyi: Kırıkkale Örneği”, Yeni Türkiye Dergisi, S. 9, ss. 205-247.

Çağlar, Nedret. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, C. 3, S. 4, ss. 56-79.

Çakır, Serpil. (2019). Erkek Kulübünde Siyaset. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Çitci, Oya. (1996), “Temsil, Katılım ve Yerel Demokrasi”, Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt: 5, Sayı: 6, s. 5-14.

Çukurçayır, Mehmet Akif. (2012). Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi, 4. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi.

Dilber, Fadime. (2013). Siyasal Katılıma Etki Eden Psikolojik Faktörler ve Seçmen Tercihine Etkisi; Karaman Seçmenleri Üzerine Bir Alan Araştırması, Akademik Bakış Dergisi, S. 35, ss. 1-21.

Duran, Hasan. (2005). Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Tavşanlı-Kütahya Örneği, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 13, ss. 131-152.

Dursun, Davut. (2016), Siyaset Bilimi, 8. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Erbay, Ercüment ve Tuncay, Tarık. (2006). Sosyal Hizmet Bakışıyla Kadın İstihdamı. Toplum ve Sosyal Hizmet, C. 17, S. 2, ss. 25-40.

Gökalp, Ziya. (1968). Türkçülüğün Esasları, Ankara: Varlık Yayınları.

Gül, Songül Sallan. (2007). 22 Temmuz Seçiminin Galibi Kim? Bıyıklı Kadınlar mı Yoksa Eril Siyaset mi?, Toplum ve Demokrasi, C. 1, S. 1, Aralık, ss. 1-26.

<https://www.unfpa.org/data/world-population-dashboard> Erişim Tarihi: 23.02.2019.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim Erişim Tarihi 06.04.2019.

<http://ka-der.org.tr/8-257-belediye-baskan-adayinin-sadece-652si-kadin/> Erişim Tarihi: 11.06.2019.

<http://ka-der.org.tr/cumhuriyet-tarihi-boyunca-bir-tane-bile-kadin-milletvekili-cikarmamis-20-sehrimiz-var/> Erişim Tarihi: 07.08.2019.

<https://kirklareli.bel.tr/kent-tarihi-ve-haritasi/> Erişim Tarihi: 12.06.2019.

<http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/2019ilceBelediyeBsk-AdayListesi.pdf> Erişim Tarihi: 23.03.2019.

<http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/2019ilceBelediyeMeclis-AdayListesi.pdf> Erişim Tarihi: 23.03.2019.

<http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/2019ilGenel-AdayListesi.pdf> Erişim Tarihi: 23.03.2019.

IPU, Gender equality at a glance,
<https://www.ipu.org/file/6628/download?token=R2WvsJPX> Erişim Tarihi:
06.04.2019.

IPU, Representation of women in parliaments- Regional Countries,
<https://www.ipu.org/file/2687/download?token=oc2hik70> Erişim Tarihi: 06.04.2019.

IPU, World and regional averages of women representation,
<http://archive.ipu.org/wmn-e/world.htm> Erişim Tarihi: 17.12.2019.

İnan, Afet. (1969). Atatürk ve Kadın Haklarının Kazanılması, İstanbul.

Kılıç, Zeynep. (2000). Eşitlik İçin Kota Politikaları. Ankara: Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Kumar, Pankaj. (2017). Participation of Women in Politics: Worldwide Experience, IOSR Journal Of Humanities And Social Science, C. 12, S. 12, ss. 77-88.

Mutlu, Ahmet. (2017). Niteliksel Bağlamda Kadının Siyasetteki Yeri ve Anlamı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 9, Ocak-Nisan, ss. 24-46.

Nacak, Osman. (2015). "Türk Yönetim Anlayışında Bir Değişim: Siyasal Temsilin Doğuşu ve Gelişimi", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 17, Sayı 1, ss. 147-169.

Negiz, Nilüfer ve Üçer, Nilay. (2012). Yerel Siyasette Seçil(e)meyen Kadın: 2004-2009 Mart Seçimleri Düzleminde Analitik Bir İnceleme, Çağdaş Yerel Yönetimler, C. 21 S. 2 Nisan, ss. 1-23.

Oktay, Tarkan. (2013). Belediye Meclisleri Komisyonlarında Kadın Temsili: Bölgesel Bir Analiz. 11th International Conference on Knowledge, Economy and Management (ICKEM), ss. 965-997.

Oruç, Tülay ve Bayrakçı, Erdal. (2018). Yerel Siyasette Temsil ve Katılım: Kadın Aktörler, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 7, S. 2, ss. 463-480.

Örs, Birsen. (2006). “Siyasal Temsil”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, No: 35, ss. 1-22.

Öztan, Ece. (2004). Toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları ve olumlu ayrımcılık. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 59, S. 1, ss. 203-235.

Pınarcıoğlu, Nihal Şirin. (2017). Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?), Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, C. 7, S. 1/1, ss. 12-24.

Sağ, Vahap. (2001). Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 2, S. 1, ss. 9-23.

Şahin, Funda. (2011). Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri ve Üye Profilleri, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Turan, İlter. (1977). Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1977.

Turan, İlter. (2016). “Türkiye’de Parlamento ve Seçimler”, içinde der. Kabasakal, Mehmet, Türkiye’de Siyasal Yaşam: Dün, Bugün, Yarın, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

TÜİK, (2018). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 Erişim Tarihi: 23.02.2019

TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2820 Erişim Tarihi: 13.06.2019.

UN and IPU, Women in Politics: 2017, http://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2017/femmesenpolitique_2017_english_web.pdf?la=en&vs=1123 Erişim Tarihi: 06.04.2019.

Usal, Zeynep Oya. (2010). Bir İnsan Hakkı Olarak Kadının Siyasal Hayata Katılımı: Avrupa Birliği Ülkelerindeki Durum ve Türkiye, (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İstanbul.

Üşür, Serpil Sancar. (2000) Siyasal Süreçlere Katılımda Kadın-Erkek Eşitliği, Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, İstanbul: TÜSİAD.

Yaraman, Ayşegül. (2015). Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili, Dişiliksiz Siyaset, 2. Baskı, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Yaylı, Hasan ve Eroğlu, Gülçin. (2015). “Yerel Katılım Bağlamında Türkiye’de Kadın Temsili”, *International Journal of Science Culture and Sport*, Özel Sayı 3, ss. 504-524.

Yaylı, Hasan ve Pustu, Yusuf. (2008). “Yerel Demokrasinin İlkeleri”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 16, ss.133-153.

Yurdigül, Yusuf. (2013). *Yerel Siyasette Temsil Sorununu Aşma Stratejisi Olarak Kadın Siyasetçilerin Medyayı Kullanma Biçimleri (Erzurum Örneği)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 17, S. 2, ss. 37-52.

Yazıcı, Sinan. (2018). “Siyasal Katılma”, içinde *Kamu Yönetimi Ansiklopedisi*, (ed. Işıkçı, Yasemin Mamur ve Alacadağlı, Esmeray), Ankara: Astana Yayınları.

Zeyrek, Suat. (2016). ‘Kadınlar Halk Fırkası’nı Kurma Teşebbüsü (15 Ağustos 1923) ve Nezihe Muhiddin’in Faaliyetleri, içinde (ed. Osman Köse, Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın C. II), Canik Belediyesi Kültür Yayınları, No: 16, ss. 843-853.

Zihnioğlu, Yaprak. (2003). *Kadınsız İnkılap*, İstanbul: Metis Yayınları.

2009 Mahalli İdareler Türkiye Geneli Seçim Sonuçları, <http://www.ysk.gov.tr/tr/29-mart-2009-mahalli-idareler-genel-secimleri/2820> Erişim Tarihi: 11.06.2019.

2014 Mahalli İdareler Türkiye Geneli Seçim Sonuçları, <http://www.ysk.gov.tr/tr/30-mart-2014-mahalli-idareler-genel-secimleri/2853> Erişim Tarihi: 11.06.2019.

BAĞIMSIZ DENETİMDE TERMİNOLOJİNİN ÖNEMİ: RAPOR KAVRAMININ İNCELENMESİ

Özkan SARISOY*

ÖZ

Düşünceleri aktarmak ve anlamlandırmak için kullandığımız kavramlar, meslek hayatında mesleki kavramlar olarak kendine has özellikleri ile kullanılmaktadır. Muhasebe ve denetim mesleğinde de birçok kavram kullanılmakta, zamanla yeni bazı kavramlar eklenmekte ya da bazıları değiştirilmektedir. Bazı hususlar için herkes tarafından kabul edilen kavramlar kullanılırken çeşitli gerekçelerle bazı hususlar için farklı kavramlar tercih edilebilmektedir.

Bağımsız denetim faaliyetine yönelik geçmişten günümüze farklı kesimlerin birçok eleştirisi söz konusu olmuş ve içinde bulunduğumuz yüzyılın başında meydana gelen skandallarla birlikte bu eleştiriler farklı bir boyutla ele alınarak denetimle ilgili önemli değişikliklerin gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Bağımsız denetime yönelik ifade edilen eleştirilerin bir bölümü denetçinin performans ve bağımsızlığı gibi konulara odaklanırken önemli bir kısmı ise bağımsız denetimle ilgili gerek denetçinin rolü gerekse bağımsız denetim faaliyetinin kapsamı gibi konularda anlam belirsizlikleri ile ifade edilmektedir. Bu yönüyle söz konusu anlam belirsizlikleri üzerinde bağımsız denetimde terminolojinin önem arz ettiği düşünülmektedir.

Bağımsız denetim sistematik ve teknik bir süreç olarak kendine has terminolojiye sahiptir. Bu çalışmada bağımsız denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan rapor için yaygın olarak kullanılan “bağımsız denetim raporu” ve “bağımsız denetçi raporu” kavramları terminolojik açıdan incelenmiştir. Bu amaçla uygulamada hangi kavramın tercih edildiğini belirlemek amacıyla BİST-100 endeksindeki işletmelerin 2018 yılı faaliyet raporları ve mali tabloları incelenmiştir. Araştırma sonucu bağımsız denetçilerin tamamının bağımsız denetçi raporu kavramını kullandığı ancak işletme yöneticilerinin iki kavramı da tercih edebildiğini göstermektedir. Bağımsız denetim sonucunda ortaya konan rapora ilişkin iki kavramdan hangisinin tercih edileceği, tek başına bahsedilen anlam belirsizliklerini ortadan kaldıracak öneme sahip olmasa da bağımsız denetimde terminolojinin önemi konusuna dikkat çekebileceği düşünülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Bağımsız Denetçi Raporu, Bağımsız Denetim Raporu, Bağımsız Denetimde Terminoloji

JEL Sınıflandırması: M42

* Öğretim Görevlisi Dr, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, osarisoy@nku.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-2226-0191

THE IMPORTANCE OF TERMINOLOGY IN INDEPENDENT AUDITING: INVESTIGATION OF THE CONCEPT OF REPORT

ABSTRACT

The concepts we use to convey thoughts and make sense are using with their unique characteristics as 'professional concepts' in their professional life. In accounting and auditing, many concepts are using in the profession and some new concepts are added or some are changed over time. For some issues, while using common concepts accepted by everyone, different concepts may be preferred for some issues.

There have been many criticisms of different groups from the past to the present regarding the independent audit activity. With the scandals that took place at the beginning of the present century, these criticisms were handled in a different dimension and led to significant changes in the audit. Some of the criticisms of the independent audit focused on the auditor's performance and independence. However, an important part of the criticism is expressed in terms of uncertainty regarding the role of the auditor and the scope of the independent audit activity. In this respect, terminology is important in independent auditing.

Independent audit has its own terminology as a systematic and technical process. In this research, commonly used audit report and auditor's report' concepts are examined. For this purpose, in order to determine which concept is preferred in practice, 2018 annual reports and financial statements of the companies in BIST-100 index are examined. As a result of the research, it is seen that all independent auditors use independent auditor's report, but business executives can choose both concepts. Although it is not enough to eliminate the ambiguities of meaning mentioned in the report, which one of the two concepts will be preferred, it is thought that it may draw attention to the importance of terminology in independent audit.

Keywords: Auditor's Report, Terminology in Independent Auditing

JEL Classification: M42

1. GİRİŞ

Gerek gündelik yaşamda gerekse mesleki yaşamda düşünceleri doğru bir biçimde ifade etmede ya da zihinde oluşan bilgilerin anlamlandırılmasında kavramlara başvurulur. İnsanlar, kavramlar yoluyla tanır, ayırt eder, seçer ve birleştirir (Bozkurt, 2018: 7). Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre kavram “bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı” olarak ifade edilmektedir. Bunun yanında birçok meslek grubunda da kendi özelliğine göre terimler oluşmuştur. Mesleki kavram olarak ifade edilen terim TDK'ya göre “bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime” olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte herhangi bir kelime ya da kelime grubuna kavram diyebilmek için bir takım özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu yönüyle bir kelimenin “genel, soyut, birkaç kelime ile ifade edilebilme özelliğine sahip olması ve evrensel ve belirli bir zamana bağlı olmaması durumunda” kavram olduğu kabul edilmektedir (Ericson, 1995). Belirli bir olay veya durumun ifade edilmesine yönelik birçok farklı kavram tercih edilebilmektedir ancak bazıları eşanlamlı olarak görülse de aralarında bazı farklar barındırabilmektedir.

Muhasebe ve denetim mesleğinde de birçok kavram ya da terim kullanılmakta ve zamanla yeni bir takım kavramlar oluşmaktadır. Bununla birlikte bazı kavram ya da terimler özellikle tercih edilebilmekle birlikte birbirlerinin yerine kullanılabilen birçok kavram vardır. Bunlara birçok örnek vermek mümkündür; ‘hile – yolsuzluk’, ‘faaliyete dayalı maliyetleme - faaliyet tabanlı maliyetleme’, ‘maliyet sürücüsü - dağıtım anahtarı’ vb. gibi. Bazı kavramlar aynı anlamı taşımakla birlikte bazı kavramlar arasında birtakım farklılıklardan bahsetmek mümkündür. Bunun yanında muhasebe sisteminin değişmesine paralel olarak bazı kavramların özellikle değişimi söz konusudur; Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nda (UFRS) “bilanço” yerine “finansal durum tablosu” kavramının tercih edilmesi gibi. Gelir tablosuna yönelik tablo isminin doğru kullanılması konusunda önemli çalışmaları bulunan ‘Yücel’ birçok çalışmada gelir tablosu ismi yerine “kar veya zarar tablosu” isminin kullanılması gerektiğini nedenleri ile birlikte ortaya koymuştur (Yücel, 2016: 213).

Benzer kavram farklılıkları denetim için de söz konusudur. Geçmişten bugüne bağımsız denetimin ekonomik sistem içerisindeki rolü değişiklik göstermekle birlikte önemi her geçen gün biraz daha artmıştır. Bu açıdan bağımsız denetime bir takım yeni anlamlar yüklenmiş, denetçinin sorumluluğu artırılmış ve bağımsız denetim faaliyeti yeni bir takım kavramlarla karşılaşmıştır. Bu duruma bağlı olarak bazı alanlarda kavram belirsizlikleri ya da kavram karmaşaları oluşmuştur. “Fidan” araştırmasında denetim kavramının tek bir bileşenle üstesinden gelinemeyecek bir husus olduğunu ifade ederek denetimin kavramsal çerçevesindeki karmaşıklığa işaret etmektedir (Fidan, 2014: 1). Kavram karmaşasının birçok nedeni bulunmakla birlikte ülkeler özelinde; denetim mesleğinin batı ülkelerinde gelişim gösterip, diğer ülkelerde daha geç uygulama alanı bularak mevzuatın genellikle uluslararası standartların yerel dillere aktarılması ile sağlanmış olması, bu aktarım süreçlerinde bazı taraflarca uygun

kavramlarla doğru bir çevirinin yapılmadığı eleştirilerinin oluşmasına neden olmuştur.

Bağımsız denetim faaliyetinde değişiklikler olmakla birlikte her zaman bu değişiklikler bağımsız denetim çıkar gruplarının beklentilerini tam olarak karşılayamamıştır. Bağımsız denetime yönelik oluşan beklenti ve eleştiriler, özellikle bağımsız denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan raporun orijinal bilgi vermemesi ve yeterince anlaşılmasını etrafında toplanmıştır (PCAOB Release No., 2017-001 2017: 4). Bağımsız denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan rapor, bağımsız denetimin doruk noktası olarak yapılan çalışmaların kullanıcılara sunulduğu safhadır.

Bağımsız denetim faaliyetine yönelik bazı eleştirilerin oluşmasında ya da beklentilerin tam olarak karşılanamamasında birçok faktörün etkisi söz konusu olmakla birlikte kullanıcıların denetimin doğasını ve bağımsız denetçinin rolünü ve çalışmalarını yeterince anlayamamaları önemli bir etkidir (Humphrey, 2007: 4). Yeni bağımsız denetçi raporu projesi de dahil olmak üzere bağımsız denetimin ele alındığı birçok çalışmada bu konu dikkate alınarak denetim faaliyetinin doğası ve denetim sonucunda denetçinin ortaya koymuş olduğu çalışmanın daha doğru anlaşılması hususu dikkate alınmıştır.

Uygulamada bağımsız denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan rapora ilişkin iki kavram tercih edilmektedir. Bunlar “bağımsız denetim raporu” ve “bağımsız denetçi raporu”dur, söz konusu kavramlar arasında önemli bir fark olmadığı düşünülse de bağımsız denetim faaliyetinin daha doğru anlaşılmasına daha iyi hizmet etmesi bakımından gerek bilinçli gerekse bilinçsiz tercih farklarının olduğu görülmektedir. Bu araştırmada bağımsız denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan raporun önemi üzerinde durularak söz konusu iki kavram arasındaki muhtemel farklar ele alınmıştır. Ayrıca uygulamada hangi kavramların tercih edildiğini saptamak amacıyla Borsa İstanbul (BİST) 100 endeksindeki işletmelerin raporları incelenmiştir.

2. BAĞIMSIZ DENETİMDE RAPOR KAVRAMI

Denetim sürecinin çıktısı konumundaki rapor, denetim faaliyetinin sonucunda elde edilen bulguların ilgili çıkar gruplarına sunulmasına olanak tanıyan belgelerdir. Denetim süreci birçok faaliyetten oluşur, denetçi denetim süresince birçok kanıt ve bulguya ulaşır ve birçok işlem süreci içeren karmaşık denetim faaliyetinin, ilgili taraflarca pratik kullanılabilirliği bir rapor ile sağlamış olur.

Denetim faaliyetinin önemi, bir yönüyle raporun önemini de açıklamaktadır. Özellikle yatırımcılar ve karar alıcılar için görece daha fazla önemi olan denetim faaliyetinden, bu kesimler denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan rapor vasıtasıyla faydalanırlar. Denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan rapor belirli bölümlerden oluşur ve nihayetinde işletmenin mali durumunu mali tablolarında doğru yansıtmayı yansıtmadığı hakkında bir görüş bildirir. Bununla birlikte, denetim sonucunda ortaya

konan raporların kullanıcı grubu, finansal tabloların kullanıcı grubundan daha geniştir (Ittonen, 2010: 48).

Taşıdığı misyon dikkate alındığında bu raporlarının, yüksek standart ve kalitede olması son derece önemlidir (Russel, 2000: 15). Kaliteli bir raporlamanın amacı, yapılan bir soruşturmanın sonuçlarını bildirmektir. Bu yönüyle rapor hazırlanırken, hedef kitle ve raporun hangi amaçlarla kullanılacağı göz önünde bulundurulmalıdır (Russel ve Regel, 1997: 22). En genel ifade ile denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan raporun, karar alıcıların alacakları kararlara ilişkin tüm yönleriyle bilgi veren bir yapıda oluşturulması gerekmektedir. Gerçeği yansıtmayan ya da yeterli bilgi içermeyen bir rapordan hareketle alınan kararların muhtemel etkisi raporun önemine işaret etmektedir. Bunun yanında finansal raporlara göre daha az teknik içeriği bulunan bu raporların anlaşılması da daha kolaydır yani finansal konularda bilgi sahibi olmayan ilgililere bilgi sunması açısından da önemlidir.

2.1. BAĞIMSIZ DENETİMDE RAPOR SÜRECİ

Bağımsız denetçi, işletme yönetimi tarafından, işletmenin finansal bilgilerinin, önceden belirlenmiş kriterlere ne derece uyup uymadığını saptamak amacıyla görevlendirilir. Denetim faaliyeti sonucunda hazırlanan rapor bu nedenle denetçi tarafından işletmenin yönetim kuruluna hitaben oluşturulur. Denetçinin denetim sürecinde uygulamış olduğu denetim prosedürlerinin amacı, mali bilgilerin doğru ve dürüst bir biçimde hazırlanıp hazırlanmadığından bağımsız olarak, kendisini atayan kişilere tarafsız bir çalışma neticesinde sonuçların rapor edilmesini sağlamaktır (Saxena ve Srinivas, 2010: 242). Ancak bu rapor ile yönetim kurullarından başka ilgilenen taraflar mevcuttur. Bu yönüyle denetçi, raporunu yönetim kurulunun yanında diğer çıkar gruplarını da dikkate alarak oluşturur.

Bağımsız denetimin hedef kitlesinin dikkate alınmasının yanında raporun zamanlaması da önemli bir konudur. Bağımsız denetime tabi işletmelerin finansal tabloları, denetçi raporları ile birlikte yayınlanmaktadır. Finansal tabloların yayınlanma sürecine ilişkin gecikme, özellikle yatırım kararlarıyla ilgili belirsizliğe neden olabilmektedir, bu yönüyle söz konusu gecikme bir yönüyle bilgi asimetrisi yaratmaktadır (Ashton vd., 1987: 275). Bu nedenle raporlamanın zamanında yapılması, bilgi asimetrisini azaltarak karar alma süreçlerine katkı sağlamaktadır (Jaggi ve Tsui, 1999: 17). Bu nedenle finansal tabloların zamanında yayınlanmasına yönelik bazı önlemler söz konusudur (Afify, 2009: 57). Literatürde, denetim faaliyetinin zamanlamasının, finansal tabloların zamanlamasında en etkili faktör olduğuna ilişkin kanıtlar mevcuttur (Ansah, 2000: 241). Bu nedenlerle denetimde rapor süreci denetçi tarafından dikkatle ele alınmaktadır. Denetçi elde ettiği kanıtlar neticesinde ulaştığı yargıya göre bir görüş türü belirler ve raporunu hazırlar. Uygulamada rapor, biten mali dönemden yaklaşık 2-4 ay sonra işletmenin mali tabloları ve diğer raporlar ile birlikte yıllık olarak yayınlanır ancak bunun dışında özel

faaliyet dönemleri olan işletmeler için raporun yayınlanma zamanı değişiklik gösterebilmektedir.

2.2. BAĞIMSIZ DENETİM RAPORUNUN TARİHÇESİ

Çok eski zamanlardan bugüne, muhasebe ve denetim faaliyetlerindeki değişimler denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan raporun yıllar içinde yapı ve içerik açısından birçok değişikliğe uğramasına neden olmuştur. Sanayi Devrimi öncesinde raporların genellikle yaklaşık elli kelimededen oluşan ve yalnızca görüş içeren bir yapıda olduğu bilinmektedir (Doğan, 2017: 2). Geçmişten bugüne dünyanın farklı bölgelerinde denetim faaliyetine yönelik gelişmeler söz konusu olmakla birlikte önemli çalışmalar genellikle Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) gerçekleştirilmiştir.

ABD'de (1987) Hileli Finansal Raporlama Ulusal Komisyonu (NCFRR), raporun yetersizliğine vurgu yaparak, denetçilerin görev ve sorumluluklarına ilişkin, özellikle kullanıcılar açısından mevcut uygulamadan daha iyi bir çalışma yapabileceklerinin mümkün olduğunu vurgulayarak yeni bir rapor formatının belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir (NCFRR Raporu, 1987: 57). Ayrıca komisyon muhasebe ve denetim paydaşları ile daha iyi bir iletişim kurulmasının gerektiğini, denetçinin rolü, sorumlulukları ve denetimin kapsamına ilişkin açıklamalara yer vermiştir (NCFRR Raporu, 1987: 13). ABD'de 1980'li yıllarda Amerikan Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü - Denetim Standartları Kurulu (AICPA - ASB) tarafından denetime ilişkin beklenti farklarını azaltmak amacıyla bazı çalışmalar yürütülmüş ve bu çalışmalara istinaden değişiklik teklifleri aşağıdaki şekilde olmuştur (Geiger, 1988: 56);

- Rapor başlığına "bağımsız" kelimesinin eklenmesi
- Raporlarda "incelendi" yerine "denetlendi" kelimesinin kullanılması
- Yönetimin rolüne atıf yapılması
- Denetimin "makul güvence" sağladığının belirtilmesi
- Görüş paragrafında "önemliliğe" ilişkin ilaveler yapılması
- Görüş paragrafında "tarafsızlık" kelimesinin korunması

Bu çalışma kapsamında yayınlanan SAS No. 58'de; işletme yönetiminin sorumluluğu ve denetçinin rolünü ayıran ayrı bir paragraf eklenmesi, denetçinin makul bir güvence sağladığına ilişkin bildirimde bulunulması ve denetim sürecine ilişkin kısa bir açıklama eklenmesi gibi hususlara yer verilmiştir (Kneer vd., 1996, 18).

Geçmişten bugüne denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan rapora ilişkin değişikliklerin diğer bir kısmı ise raporun standartlaşması ve küresel hale getirilmesi amacıyla yapılmıştır. Her dönemde denetim sonucunda ortaya konana raporda bazı değişiklikler yapılmasına ilişkin talepler olmakla birlikte son yıllarda yaşanan finansal

kriz ve muhasebe skandalları bu taleplere bir ivme kazandırmıştır. Literatürde rapora ilişkin birçok eleştiri bulunmakla birlikte, eleştiriler temelde 3 kategoride toplanmıştır, bunlar (IOSC Raporu, 2009: 8);

- *Rapor genelde iki görüşü ifade eder ve bu durum geçti - kaldı olarak anlaşılır.*
- *Rapor, standart ve teknik bir dil içerir ve bu durum özellikle muhasebe ile ilgili taraflar dışındaki kesimlerin raporu yeterince anlayamamasına neden olur.*
- *Rapor, denetime özgü çabayı ve yargı seviyesini yansıtmaz ve böylece denetime ilişkin taraflar arasındaki beklenti farkını artırır.*

Özetle rapora yönelik ilk eleştiri raporun sadece ‘geçti - kaldı’ şeklinde algılanan ve değerli bir bilgi sunmayan yapıda olduğudur. Ayrıca raporun mevcut haliyle birbirine çok benzemesi ve teknik bir dil ile ele alınması raporun iletişimsel değeri açısından bir başka eleştiri konusudur. Birbirinden farklı tür ve büyüklükteki işletmelerin geneli için birbirine çok benzeyen standart metin ve ifadelerle ele alınan rapor işletmeye özgü bir bilgiye ulaşılamaması sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle, denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan raporların geliştirilmesi ve değiştirilmesi süreçlerinde bu hususlar sıklıkla vurgulanmıştır.

2.3. YENİ BAĞIMSIZ DENETÇİ RAPORU

Özellikle içinde bulunduğumuz yüzyılın başında meydana gelen muhasebe skandalları ve finansal krizler denetim ve denetim sonucunda ortaya konan rapora ilişkin beklentilerde ciddi değişim yaratmış ve buna bağlı olarak özellikle Avrupa ve ABD’de raporun revize edilmesine yönelik önemli çalışmalar yapılmıştır. Benzer gerekçelerle ele alınan ve birbirine paralel olan bu çalışmalar, arasında Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu’nun (IAASB) çalışmaları Türkiye’yi de etkilemesi bakımından önem arz etmektedir.

IAASB tarafından başlatılan ve genel olarak 3 ana süreçten oluşan yeni bağımsız denetçi raporu projesinin ilki (2006-2011) araştırma ve danışma sürecidir, bu süreç kendi içerisinde 3 aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu süreç sonunda daha önce görüşülen “Danışma Belgesi” Mayıs 2011’de, denetçi iletişimi konusunda istişarede bulunmak amacıyla, bir eylem çağrısı olarak "Denetçi Raporunun Değerini Artırma: Değişim için Seçeneklerin Keşfedilmesi" başlığı ile yayınlanmıştır (IAASB Consultation Paper, 2011). Bu belge ile denetçi raporunun önemi ve faydası hakkında, çıkar gruplarının görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu süreçte IAASB yeni denetçi raporu ile ilgili olarak Avrupa Komisyonu, Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (PCAOB - ABD) ve Finansal Raporlama Konseyi (İngiltere) gibi kurumlarla da işbirliğini sürdürmüştür (IAASB Auditor Reporting Project).

Araştırma ve danışma sürecinden sonra kurul elde ettiği birikimler neticesinde, standartlara ilişkin çalışmalara başlamış ve somut olarak yeni bir denetçi raporu projesi ele alınmıştır. IAASB, 2012 yılı Mart ayındaki toplantısında ISA 700'ün gözden geçirilmesi ve diğer ilgili ISA'ların kapsamını ve zamanlamasını görüşmüş ve bu toplantıda projeye ilişkin kararlılığın vurgulanması amacıyla 2012-2014 dönemlerinde önceliğin yeni denetçi raporu projesinde olacağını ifade etmiştir (IAASB Meeting March, 2012).

Daha sonra belirlenen taslak haldeki standartlar “Finansal Tablolara İlişkin Denetçi Raporu: Önerilen Yeni ve Revize Edilen Uluslararası Denetim Standartları” başlığı ile Temmuz - Kasım 2013 tarihleri arasında yorum için kamuoyu görüşüne sunulmuştur (IAASB Auditor Reporting Project). Daha sonra 6 standarda ek olarak bazı standartlarda uyum için yapılan değişiklikler 2014 Eylül toplantısında kabul edilerek 2015 Ocak ayında yayınlanması ve 15 Aralık 2016 sonrasında sona eren dönemler için uygulanması kararlaştırılmıştır (IAASB Meeting September, 2014).

Özetle, 2006 yılında başlayan bu proje 2013 yılında tamamlanmış ve bu projenin sonunda yeni bir standart (ISA 701) oluşturulmuş ve bazı standartlar revize edilmiştir. Söz konusu değişikliklerin başında “ISA 701 Kilit Denetim Konuları” standardının yayınlanması gelmektedir. Denetçinin denetime ilişkin yaptığı çalışmaların kapsamında önemli bir değişiklik olmamasına rağmen raporun şeklinde ve içerik yapısında önemli değişiklikler söz konusu olmuştur. Söz konusu değişikliklere ilişkin Türkiye’de KGK, ilgili standartları revize ederek yürürlüğe sokmuştur.

IAASB projesi sonucunda ortaya konan standartlar neticesinde rapor önemli bir değişim geçirmiştir. Yapılan bu değişikliklerle denetim faaliyetinin kapsam ve içeriğinde önemli farklar olmamakla birlikte, raporun şekli yapısında bir takım değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerle standartlaştırılmış tek sayfadan oluşan ve kullanıcılar açısından denetlenen işletmenin ‘geçti – kaldı’ şeklinde algılandığı raporun daha kapsamlı bir şekle dönüşeceği varsayılmaktadır (Pasko, 2013: 81). IAASB’nin yapmış olduğu çalışmalarda yeni raporun temel odak noktası, kullanıcılara daha fazla bilgi sunulması olmuştur.

Herhangi bir yeniliğin faydaları bir yönüyle o yeniliğe duyulan ihtiyacın nedenlerini de açıklamaktadır. Bu açıdan yeni denetçi raporundan beklenen faydalar, incelendiğinde birçok çalışmada öne çıkan yarar vurgusunun şeffaflık olduğu dikkati çekmektedir, bunun yanında yeni denetçi raporunun sağlayacağı faydalar özet olarak aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Deloitte, Yeni Denetçi Raporu, 2017: 2);

- *Denetim hakkında daha fazla şeffaflık ve bilgi sağlanacaktır*
- *Karşılıklı iletişim artacaktır*
- *Tarafların denetime ilişkin güveni artacaktır*

- *Denetimin kalitesi artacaktır*
- *Yatırımcıların işletmeleri karşılaştırılabilmeleri kolaylaşacaktır*

Son yıllarda denetimin kalitesinin artırılması ve özellikle denetçi raporunun değiştirilmesine ilişkin tartışmalar sonucunda öncelikle bağımsız denetimin, ihtiyaç duyulan bilgileri içermediğinden hareketle, denetim faaliyetine ilişkin iletişimin geliştirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda bazı standartlar revize edilmiş ve önemli değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu değişiklikler arasındaki önemli hususların başında “ISA 701 Kilit Denetim Konuları” gelmektedir.

İlk başlarda “Denetçi Yorumu - (Auditor’s Commentary)” ismi ile ele alınan bu bölümün, ISA 706 içerisine eklenmesi düşünülmüş, 2012 yılında yapılan geri bildirimlerde bu bölüme yönelik ciddi bir desteğin olması ile bölüm detaylı olarak ele alınmıştır (IAASB Meeting September, 2012). Şubat 2013 toplantısında ilk defa ISA 701 numarası ile ayrı bir standardın belirlenmesi gündeme gelmiş ve “Denetçi Yorumu” olarak ifade edilen bölümün “Kilit Denetim Konuları - (Key Audit Matter)” başlığı ile denetim raporunda ayrı bir bölümde ele alınması gerektiği ifade edilmiştir (IAASB Meeting February, 2013).

Denetime ilişkin yöneltilen eleştiriler dikkate alınarak oluşturulan bu bölüm Türkiye’de ilk defa 2018 yılı itibarıyla halka açık işletmelerin raporlarına girmiştir. Denetçinin mesleki muhakemesine göre, denetim sırasında karşılaştığı önemli hususlar olan kilit denetim konuları yetkili otoritelerce denetime ilişkin “daha fazla ve önemli bilgiye yer verilecek” öngörüsü ile oluşturulmuştur.

3. BAĞIMSIZ DENETÇİNİN MESLEKİ YARGISI

Bağımsız denetim faaliyeti ulusal ve uluslararası birçok standart, kanun ve düzenleme ile sınırları belirlenen, mesleki deneyim ve bilgisi olan bağımsız bir denetçi tarafından gerçekleştirilen sistematik ve profesyonel bir hizmettir. Ancak standartlar ne kadar detay içerirse içersin denetlenen işlemede karşılaşılan bir takım farklılıklar ya da denetçinin kişisel özelliklerinden dolayı denetim faaliyetinin her zaman sübjektif bir yanı bulunmaktadır.

Bağımsız denetçi, denetimin doğası gereği denetim faaliyeti kapsamında birçok aşamada önemli yargılarda bulunur. En genel ifadesi ile mesleki yargı, mesleğin bağlı bulunduğu düzenlemeler dahilinde, gerekli özen, tarafsızlık, bağımsızlık ve dürüstlük gibi kurallara bağlı kalarak meslek mensubu tarafından varılan hükmü ifade etmektedir (Sürmen ve Bayraktar, 2015: 115). Denetçinin mesleki yargı kullanmasının nedenleri arasında, düzenlemelerin tercihte bulunma hakkı sunmasının yanında, bazı düzenlemelerin yeterince nicel olamaması gösterilebilir. Denetim standartlarının, tutarlılığı sağlama ve belirli bir standart oluşturmak gibi bir amacı bulunmakla birlikte bağımsız denetim faaliyetinin yapısı

gereği her zaman bir takım farklılıkların olması doğaldır. Örneğin denetim kapsamında ele alınan; “risk, önemlilik, tahmin belirsizliği, güvenilirlik, ihtiyaca uygunluk” gibi birçok sübjektiflik içeren kavram bulunmaktadır. Bunun yanında denetim standartları içerisinde denetçiye yönelik; “tespit etme becerisi, denetçi algısı, muhakeme, önceki deneyimler, güvenmeyi düşündüğü kontroller (BDS 330: 17) sorumlu denetçinin ikna olması, kanaat etmesi (BDS 240: 16), mesleki şüphecilik” gibi bazı sübjektif ifadeler bulunmaktadır.

Denetim faaliyeti sırasında mesleki yargı kullanan denetçinin söz konusu yargısı kişisel birtakım özelliklerden de etkilenecektir. Bu açıdan da söz konusu yargılar bilinçli ya da bilinçsiz olarak denetçinin şahsi özelliklerinden etkilenmesi nedeniyle bir takım riskler içermektedir (Sürmen ve Bayraktar, 2015: 109). Bu nedenle denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan raporun, gerek denetçi yargısına bağlı bir takım sübjektif özelliklerden gerekse işletme ve denetime özgü farklılıklardan dolayı bazı farklar içermesi söz konusu olacaktır. Bu yönüyle denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan raporun denetçinin yargılarından etkilenmesi nedeniyle denetim raporundan ziyade denetçinin ortaya koymuş olduğu “denetçi raporu” olduğu ifade edilebilir.

4. DENETİM RAPORU VE DENETÇİ RAPORU KAVRAMLARININ İNCELENMESİ

İngilizce literatürde çoğunlukla “denetçi raporu - (auditor’s report)” kavramı tercih edilmektedir ancak her dilin kendine has bazı özellikleri, kavramları ve o kavramların kullanımını önemli ölçüde etkilemektedir. Örneğin Almanya’da “denetim raporu - (Bestätigungsvermerk)” kavramının yanında “denetçinin denetim raporu - (Bestätigungsvermerk des Abschlussprüfers)” kavramı da kullanılmaktadır. Türkiye’de akademik çalışmalarda yaygın olarak “bağımsız denetim raporu” kavramının tercih edildiği görülmektedir. Lisansüstü tezler incelendiğinde çok önemli bir kısımda “bağımsız denetim raporu” kavramının tercih edildiği görülmektedir,** benzer durum akademik yayınlarda ve ders kitaplarında da görülmektedir.***

Yasal mevzuat içerisinde hangi kavramın tercih edildiği incelendiğinde farklı kullanımların olduğu görülmektedir. Uluslararası Denetim Standartları’nın (ISA) tamamında da “bağımsız denetçi raporu” kavramı tercih edilmektedir. “Sayıştay

** Araştırma tarihi itibarıyla YÖK Tez Veri Tabanı üzerinde “bağımsız denetim raporu” ve “bağımsız denetçi raporu” kavramları taranmış çoğunluğun “bağımsız denetim raporu” kavramının kullanımında olduğu tespit edilmiştir.

*** Akademik yayınlara ilişkin çeşitli veri tabanlarında “bağımsız denetçi raporu” etiketi ile yapılan arama sonucunda çıkan yayınların, “bağımsız denetim raporu” etiketi ile yapılan arama sonucunda çıkan yayınlardan az olduğu görülmektedir. Ders kitapları için de durum benzerdir, ulaşılabilen yaklaşık 20 kitabın tamamında “bağımsız denetim raporu” kavramının tercih edildiği görülmüştür.

Denetçi ve Raportörlerinin Denetim ve Çalışma Usulleri Hakkında Yönetmelik” (1976) “denetçi raporu” kavramına yer vermiştir (Resmi Gazete 15605, 1976). “Bağımsız Denetim Kuruluşları Tarafından Yapılacak Banka Denetimleri Hakkında Tebliğ”de (1987) “denetim raporu” kavramı tercih edilmiştir (Resmi Gazete 19674, 1987). Yürürlükten kaldırılan “Sermaye Piyasasında Bağımsız Dış Denetleme Hakkında Yönetmelik” (1988) farklı olarak “denetleme raporu” ve “denetçi raporu” kavramlarını bir arada kullanırken (Resmi Gazete 19846, 1988), “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ”de “denetim raporu” ve “denetçi raporu” kavramları bir arada kullanılmıştır (SPK Seri X No:22). “Enerji Piyasasında Faaliyet Gösteren Gerçek ve Tüzel Kişilerin Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Denetlenmesi Hakkında Yönetmelik” (Resmi Gazete 25248, 2003), “Sigortacılık Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik” (Resmi Gazete 26934, 2008) ve “Bankaların Bağımsız Denetimi Hakkında Yönetmelik”te (2015) “denetim raporu” kavramını tercih edilmiştir (Resmi Gazete 29314, 2015). Yine Kamu Gözetim Kurumu (KGK) “Bağımsız Denetim Yönetmeliği”nde de (2012) “bağımsız denetim raporu” kavramının tercih edildiği görülmektedir (Resmi Gazete 28509, 2012). Yasal mevzuat incelendiğinde terim birliğinin olmadığı “denetim raporu” ve “denetçi raporunun” yanında az da olsa “denetleme raporu” kavramının da tercih edildiği görülmektedir.

5. ARAŞTIRMA

Araştırmanın bu bölümünde söz konusu kavramların uygulamadaki kullanım durumlarını belirlemek amacıyla BİST - 100 endeksindeki işletmelerin 2018 yılına ait yayınladıkları mali tablolar ve faaliyet raporları incelenmiştir. Söz konusu raporlar içerik analizi yöntemiyle incelenerek, bağımsız denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan rapora ilişkin hangi kavramların tercih edildiği tespit edilmiştir. BİST-100 endeksindeki işletmelerden 11 tanesinin 2018 raporlarına ulaşamadığından söz konusu işletmelerin 2017 raporları dikkate alınmıştır. İncelenen işletmelere ait 100 faaliyet raporu ve 100 mali tablolaya ilişkin kavram tercihlerinin aşağıdaki gibi olduğu görülmüştür.

Tablo 1. BİST-100 Endeksindeki İşletmelerin Faaliyet Raporlarında ve Mali Tablolarında Rapor Kavramının Kullanım Yüzdeleri

	Bağımsız Denetim Raporu Kavramı	Bağımsız Denetçi Raporu Kavramı	İki Kavram Bir Arada	Toplam
Faaliyet Raporunda	5	36	59	100
Mali Tablolarda	0	73	27	100
Faaliyet Raporu ve Mali Tablolar Birlikte	0	32	68	100

Tablo-1’de işletmelerin faaliyet raporlarında ve mali tablolarında bağımsız denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan rapora ilişkin kullandıkları kavramların dağılımı görülmektedir. Sonuçlara göre 5 işletme faaliyet raporlarında “bağımsız denetim raporu” kavramını kullanmaktadır, 36 işletme “bağımsız denetçi raporu” kavramını tercih etmektedir. Bunun dışında 59 işletme faaliyet raporlarında hem “bağımsız denetim raporu” kavramına hem de “bağımsız denetçi raporu” kavramına yer vermektedir.

İşletmelerin mali tablolarında hangi kavramın tercih edildiği incelendiğinde faaliyet raporlarının aksine büyük oranda (73 işletme) “bağımsız denetçi raporu” kavramının tercih edildiği görülmektedir. Bunun yanında mali tablolarda tek başına “bağımsız denetim raporu” kavramı kullanılmazken 27 işletmede iki kavramın bir arada kullanıldığı görülmektedir. Mali tablolarda denetçiler tarafından “bağımsız denetçi raporu” başlığının kullanıldığı görülmüştür, burada tutarsızlık yaratan “bağımsız denetim raporu” kavramının içindekiler, sunuş gibi başlıklarda işletme yönetimi tarafından kullanıldığı görülmüştür.

Mali tablolar ve faaliyet raporları bir arada ele alındığında 32 işletmenin herhangi bir raporunda “bağımsız denetim raporu” kavramının kullanılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, faaliyet raporlarında “bağımsız denetim raporu”

kavramının yaygın kullanımı neticesinde tüm raporlar bir arada ele alındığında 68 işletmede kavram birliği bulunmadığı, “bağımsız denetim raporu” ve “bağımsız denetçi raporu” kavramlarının bir arada kullanıldığı tespit edilmiştir.

6. SONUÇ

Bağımsız denetimin ekonomik sistem içerisinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Bağımsız denetimin söz konusu rolünü başarılı olarak sürdürebilmesinde birçok faktör bulunmakla birlikte bunlar arasında denetim çıkar gruplarının bağımsız denetime yönelik beklentilerini karşılaması görece önem arz etmektedir. Geçmişten bugüne bağımsız denetime birçok eleştiri yöneltilmiştir ve bundan sonrada bazı eleştiriler yöneltilecektir. Ancak bu eleştirilen önemli bir kısmı bağımsız denetim faaliyetinin doğası, bağımsızlık ve denetçinin rolüne ilişkin yanlış algılar, denetimin yeterli bilgi sunmaması ve özellikle bağımsız denetim hakkında makul bilgisi olmayan kullanıcıların denetçiden hile eksenli bir çalışma yürütmesi beklentisine dayanmaktadır.

Bağımsız denetim faaliyetine yönelik oluşan eleştirilere yanıt vermenin birçok farklı boyutu bulunmaktadır. Ancak özellikle denetimin doğasına yönelik eksik ya da yanlış bilgilerin giderilmesi ancak daha iyi bir iletişimle sağlanabilir. Bu iletişim sürecinde uygun kavramların tercih edilmesinin katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu araştırmada bu kavramlardan biri olabileceği düşünülen rapor kavramı (“bağımsız denetim raporu” - “bağımsız denetçi raporu”) incelenmiştir.

Yapılan incelemeler sonucunda akademik çalışmaların büyük bir kısmında “bağımsız denetim raporu” kavramının tercih edildiği görülmektedir. Yasal mevzuatlar içerisinde iki kavramın kullanıldığı örnekler söz konusu olmakla birlikte bağımsız denetim standartlarının tamamında tutarlı bir biçimde “bağımsız denetçi raporu” kavramının tercih edildiği görülmektedir. Bununla birlikte işletmelerin raporlarında iki kavramın bir arada kullanıldığı ancak denetçilerin özellikle “bağımsız denetçi raporu” kavramını tercih ettiği görülmektedir.

Söz konusu kavramların birbirini ikame ettiği ve bu kavramlardan herhangi birinin kullanılması durumunda kastedilen raporun bağımsız denetim faaliyeti sonucunda ortaya konan rapor olduğu konusunda şüphe yoktur. Genel olarak akademik çevrede ve günlük kullanımda “bağımsız denetim raporu” kavramının yaygın olarak kullanılmasının yanında “bağımsız denetçi raporu” kavramı denetimin içerdiği subjektif kavramları yansıtması bakımından daha uygun görülmektedir. Ancak bununla birlikte bağımsız denetime yönelik “yeterince anlaşılama” sorununun azaltılması konusunda bağımsız denetim faaliyetinin sonunda ortaya konan raporun başlığından ziyade raporun içeriğinin daha fazla önem arz ettiği düşünülmektedir. Bu araştırmada, rapor kavramı uluslararası boyutta İngiltere konuşulan ülkeler ve Almanya örneği dikkate alınarak incelenmiştir. Başka araştırmalarda diğer farklı ülkelerin tercihleri incelenebilir. Ayrıca kavram tercihleri

ülke kültürleriyle bağlantılı olduğu için bağımsız denetimde terminoloji tercihleri muhasebe alt kültürleri bakımından da ele alınabilir.

KAYNAKÇA

Afify, H.A.E. (2009). "Determinants of Audit Report Lag: Does Implementing Corporate Governance Have any Impact? Empirical Evidence from Egypt", *Journal of Applied Accounting Research*, 10:1.

Ashton, R.H. ve Willingham, J.J. ve Elliott, R.K. (1987). "An Empirical Analysis of Audit Delay" *Journal of Accounting Research*, 25:2.

Bozkurt, B. Ü. 2018. "Kavram, Kavramsallaştırma Yaklaşımları ve Kavram Öğretimi Modelleri: Kuramsal Bir Derleme ve Sözcük Öğretimi Açısından Bir Değerlendirme", *Dil Dergisi*, 169:2 (Temmuz - Aralık).

Deloitte, Yeni Denetçi Raporu, Ocak, (2017). www.denetimnet.net/UserFiles/Yeni_Denetci_Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2019).

Doğan, A. (2017). "Yeni Denetim Raporlaması", *Muhasebe ve Denetim Dünyası*.

Ericson, (1995). Aktaran: Malatyalı, E. ve Yılmaz, K. 2014. "Yapılandırmacı Öğrenme Sürecinde Kavramlar Ve Önemi: Kavramların Pedagojik Açından İncelenmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3:14.

Fidan, A. (2014). "Analitik ve Sistemik Açısından, Denetim Kavramına Etik ve Evrensel Yaklaşım", *Kent Akademisi*, 7:1.

Geiger, M.A. (1988). "SAS no. 58: Did the ASB Really Listen?", *Journal of Accountancy*, 1988.

Humphrey, C. (2007). *Debating Audit Expectations*, Book Chapter, *Current Issues in Auditing*, 3rd Edition, Paul Chapman Publishing.

IAASB Auditor Reporting Project. www.iaasb.org/projects/auditor-reporting (Erişim Tarihi: 20 Mart 2019).

IAASB Meeting Highlights and Decisions, February, 12 - 14, 2013. www.iaasb.org/system/files/meetings/files/20120214-IAASB-February-2013_Meeting_Highlights-final.pdf (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2019).

IAASB Meeting Highlights and Decisions, March, 12 - 16, 2012. www.iaasb.org/system/files/meetings/files/20120312-IAASB-

March_2012_Meeting_Highlights%20-%20for%20review.pdf, (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2019).

IAASB Meeting Highlights and Decisions, September, 15 - 19, 2014. www.iaasb.org/system/files/meetings/files/September%202014%20IAASB%20Meeting%20Highlights.pdf (Erişim Tarihi: 22 Ocak 2019).

IAASB, Auditor Reporting Projects, Consultation Paper: Enhancing the Value of Auditor Reporting: Exploring Options for Change, May, 2011. www.ifac.org/system/files/publications/exposure-drafts/CP_Auditor_Reporting-Final.pdf (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2019).

IAASB, Meeting, Main Agenda, Auditor Reporting-Issues and Task Force Proposals September, 2012. www.iaasb.org/system/files/meetings/files/20120917-IAASB-Agenda_Item_9A-Auditor_Reporting_Issues-v6.pdf (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2019).

International Organization of Securities Commissions (IOSC) Report. (2009). Auditor Communications Consultation Report.

Ittonen, K. (2010). A Theoretical Examination of the Role of Auditing and the Relevance of Audit Reports, Vaasan Yliopisto, Vaasa.

Jaggi, B. ve Tsui, J. (1999). "Determinants of Audit Report Lag: Further Evidence from Hong Kong", *Accounting and Business Research*, 30:1.

Kneer, D.C. ve Reckers, P.M.J. ve Jennings, M.M. (1996). "An Empirical Examination of the Influence of the "New" US Audit Report and Fraud Red-Flags on Perceptions of Auditor Culpability", *Managerial Auditing Journal*, 11:6.

Owusu-Ansah, S. (2000). "Timeliness of Corporate Financial Reporting in Emerging Capital Markets: Empirical Evidence from the Zimbabwe Stock Exchange", *Accounting and Business Research*, 30:3.

Pasko, O.V. (2013). "Transformation of Auditor's Report Structure, Content and Scope in International Standards on Auditing", *Accounting and Finance*, 59:1.

Report of the National Commission on Fraudulent Financial Reporting (NCFRR), October, 1987.

Russel, J.P. ve Regel, T. (1997). *After the Quality Audit: Closing the Loop on the Audit Process*, Vanity Book International, New Delhi.

Russel, J.P. (2000). The Quality Audit Handbook: Principles, Implementation and Use, 2nd Edition, ASQ Quality Press, Wisconsin.

Saxena, R.G. ve Srinivas, K. (2010). Auditing; Business Communications, Revised Edition, Himalaya Publishing House, Mumbai.

Sürmen, Y. ve Bayraktar, Y. (2015). “Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Mesleki Yargı Kullanımının Değerlendirilmesi: Borsa İstanbul (BIST) 100 Endeksi’ndeki Şirketler Üzerine Bir Araştırma”, MUFTAV Dergisi, Temmuz, 2015.

The Auditor's Report on an Audit of Financial Statements when the Auditor Expresses an Unqualified Opinion and Related Amendments to PCAOB Standards”, Release No. 2017-001, 2017. www.pcaobus.org/Rulemaking/Docket034/2017-001-auditors-report-final-rule.pdf (Erişim Tarihi: 17 Ocak 2019).

Yücel, G. (2016). “Yarım Yüzyıldır Devam Eden Hata: Gelir Tablosu”, Seçmeler 2016 İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü, 75.

BDS 240 Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları, KGK.

BDS 330 Bağımsız Denetçinin Risk Olarak Değerlendirilmiş Hususlara Karşı Yapacağı İşler, KGK.

Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ, Seri: X No: 22

Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2019).

15605 Sayılı Resmi Gazete, 3 Haziran 1976.

19674 Sayılı Resmi Gazete, 24 Aralık 1987.

19846 Sayılı Resmi Gazete, 18 Haziran 1988.

25248 Sayılı Resmi Gazete, 3 Ekim 2003.

26934 Sayılı Resmi Gazete, 12 Temmuz 2008.

28509 Sayılı Resmi Gazete, 26 Aralık 2012.

29314 Sayılı Resmi Gazete, 2 Nisan 2015.

ANALYSIS OF TOBACCO USE BEHAVIOUR BASED ON TURKEY HEALTH INTERVIEW SURVEY

Nuray TEZCAN¹

Abstract

The aim of this study is to analyze tobacco use behaviour of the people aged 15 years and over in Turkey. Also, association between tobacco use and socio-demographic variables (gender, age, education, marital status, employment status, household income) and tobacco-related disease variables (asthma, lung diseases, coronary heart disease, hypertension, stroke and also alcohol use) is investigated. In this study, dataset has been gathered from Turkey Health Interview Survey 2016 conducted by Turkish Statistical Institute (TurkStat) including 17,242 individuals. Since all variables are categorical, results are presented as frequencies and percentages. To determine whether or not there is a association between related variables, Chi-Square test has been conducted and Cramer's V coefficient has been calculated. Additionally, t-test has been employed for continuous variables. Based on results of analyses, it has been seen that 43% of males and 18.57% of females and overall 29.43% of the respondents are current tobacco smokers while 14.19% of respondents are former tobacco smokers in Turkey. Accordingly, prevalence of tobacco use is quite higher among males than males. With regard to relationship between tobacco use status and social-demographing variables, gender and education level are found to be the most significant factors. On the other hand, alcohol use is highly related with smoked tobacco. The results obtained from t test indicate that males started smoking earlier than females and also the number of cigarettes smoked per day in males is higher than females. Just about one-third of the daily smokers attempted to quit smoking and former smokers did not take any assistance to quit smoking. This result indicates that smokers should be encouraged to quit smoking using other cessation methods with new regulations.

Keywords: Tobacco use, Chi-Square Analysis, Cramer's V coefficient, t test, Turkey

¹ Assoc Prof. Dr., Haliç University, Department of Business Informatics, Faculty of Business Administration, Istanbul, Turkey, e-mail: nuraytezcan@hotmail.com
ORCID 0000-0002-3184-7330

TÜRKİYE SAĞLIK ARAŞTIRMASINA GÖRE TÜTÜN KULLANMA DAVRANIŞININ ANALİZİ

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye Sağlık Araştırmasına göre, 15 yaş ve üstündeki insanların tütün kullanma davranışını analiz etmektir. Ayrıca, tütün kullanımı ile çeşitli sosyo-ekonomik değişkenler (cinsiyet, yaş, medeni durum, çalışma durumu, hanehalkı geliri) ve tütün kullanımı ile ilgili hastalıklar (atım, akciğer hastalıkları, koroner kalp hastalığı, hipertansiyon, felç ve ayrıca alkol kullanımı) arasındaki ilişki araştırılmıştır. Analiz edilen veri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan ve 17,242 kişiyi kapsayan Türkiye Sağlık Araştırmasından elde edilmiştir. Tüm değişkenler kategorik olduğu için, sonuçlar frekanlar ve yüzde olarak verilmiş, değişkenler arasındaki ilişki, Ki-Kare testi ve Cramer's V katsayısı ile araştırılmış ve sürekli değişkenler için t-testi yapılmıştır. Analiz bulgularına göre, erkeklerin %43'ünün ve kadınların %18.57'sinin, ayrıca tüm katılımcıların %29.43'ünün düzenli olarak sigara kullandığı saptanmıştır. Buna göre, erkeklerde tütün kullanma oranı, kadınlara göre oldukça yüksektir. Tüm sosyo-ekonomik değişkenlerin tütün kullanımı ile ilişkili olduğu görülmekle birlikte, cinsiyet, eğitim ve ayrıca alkol kullanımının en önemli faktörler olduğu sonucuna varılmıştır. t testinden elde edilen bulgulara göre ise, erkeklerin kadınlardan daha önce sigaraya başladıkları ve bir günde daha fazla sayıda sigara içtikleri tespit edilmiştir. Düzenli olarak sigara kullananların yalnızca üçte birinin sigarayı bırakma girişiminde buldukları ve geçmişte sigara kullananların sigarayı bırakmak için herhangi bir yardım almadıkları elde edilen diğer bulgulardır. Bu durum, düzenli olarak sigara kullananların, sigarayı bırakma konusunda yeni düzenlemelerle daha fazla teşvik edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tütün kullanımı, Ki-Kare Analizi, Cramer's V Katsayısı, t test, Türkiye

1. Introduction

Prevalence of tobacco use² has several harmful effects on the human health and has been one of the most crucial health topic for the people in the world. According to several studies in the literature it has been proved that tobacco use and second hand smoke cause several serious diseases such as chronic diseases, lung cancer, chronic obstructive pulmonary disease (COPD), tuberculosis (TB), asthma, stroke and cardiovascular diseases (CVD), oral disease (World Health Organization-WHO, 2019).

Based on WHO, it is estimated that 235 million people currently suffer from asthma and over 251 million people live with COPD in 2016 and one in five smokers will catch COPD in their lifetime. Additionally 1.6 million people died due to TB in 2017 (WHO, 2019). Moreover around 18 million people die from CVD and tobacco use is one of the leading factor, causing about 3 million deaths every year in the world (WHO, 2018b). Also it is known that tobacco smoking rises the risk of stroke two to fourfold (Cook and Bhatti, 2016). As a result, tobacco smoking has been considered as the most important risk factor for all diseases mentioned above.

According to another WHO report, it is predicted that prevalence of tobacco smoking is 20.2% of the world's population aged 15 years and older. This means that about 1.11 billion people have tobacco smoking habit and nearly 367 million of them use smokeless tobacco as of 2015 (WHO, 2018). Based on same report again, although there has been a decline in smoking rate during the last fifteen years, if it goes like this it is not possible to reach 15.5% target determined in advance at the global level until 2025.

In line with these results, struggling with tobacco use and attempting to quit smoking have gain more attention in the world and in Turkey recently. First, the Framework Convention on Tobacco Control (FCTC) was declared by WHO in order to collect common data within and across countries in 2003. Moreover, FCTC has been used to struggle against tobacco as a guide since then. Besides, WHO developed MPOWER (Monitor, Protect, Offer, Warn, Enforce, Raise) package which includes six evidence-based measures in 2008. This package, also, enables to help countries to adopt

² Tobacco use term can be defined in two forms: Smoked tobacco products (cigarette, cigar, pipe, bidis, waterpipe) and smokeless tobacco products (chewing tobacco, moist and dry snuff, snus, dissolvables). For the sake of uniformity, smoked and smokeless tobacco use are stated in one term which is "tobacco use". For Turkey, tobacco use refers "smoked tobacco use".

WHO FCTC. In this way, it has been possible to monitor progress of countries and compare each other (WHO, 2019b).

Based on WHO FCTC, Turkey has been successful in terms of MPOWER policies since 2008 (Çalikoğlu and Köyceğiz, 2018). First, Turkey was introduced as the first country achieving a high level of success in terms of six MPOWER strategies in the 2013 Global Tobacco Control Report and in line with the latest report Turkey and Brazil are launched as the only two countries adopting all MPOWER measures at the highest level in the middle-income countries (WHO, 2019b).

2. Literature Review

There have been several studies that provide insights into prevalence of tobacco use or factors affecting tobacco use behavior through questionnaire method with large sample in Turkey. Some of these focused on university students while the others studied on adults.

Bozkurt et al. (2006) conducted a study related to pattern of smoking behavior and factors affecting smoking use in the South-East Anatolian region. Findings indicate that the prevalence of smoking is 11.8% in women and 49.7% in men for the aged 15 years and over. Accordingly, the level of total cigarette consumption in men is higher than in women.

Erdoğan and Erdoğan (2009) studied on cigarette smoking among university students in Ankara, Turkey. The results evidence that the gender is significant factor in cigarette smoking behavior and also there is positive relationship between years at school and an increased rate of smoking.

Öztürk et al. (2011) investigated short term effect of law prohibiting smoking in enclosed areas in Kayseri, Turkey and they found that the law has been effective on smoke behavior of the employees and there is a decrease in the number of cigarettes smoked.

Another study related with the smoking behavior belongs to Öncel et al. (2011). They investigated risk factors influencing tobacco use among Kırıkkale university students. The results show that the gender, mother's education level, family income, the existence of a smoking person in the family are found to be significant as risk factor in smoking behaviour.

Palipudi et al. (2012) examined various socio-demographic factors affecting tobacco use in low and middle income countries including Turkey using multiple logistic regression method based on Global Adult Tobacco Survey (GATS). The results indicated that there is negative association between prevalence tobacco use and wealth index whereas there is positive association between prevalence tobacco use and education level in Turkey.

Sağlam (2012) examined success rate of smoking cessation clinic and also factors affecting smoking cessation. It has been found that smoking cessation success rate is 40.4% over 1 year. In addition, being male, taking physician advice, low level of nicotine dependence are found to be statistically significant at success rate of quitting smoking.

Pekel et al. (2015) investigated smoking cessation and nicotine dependence of the people in İzmir, Turkey. According to results obtained from analysis, nicotine dependency is very important factor in smoke quitting and therefore success rate of smoking cessation is decreasing in addicted people.

A recent study conducted by İlhan et al. (2016) investigated socio-demographic determinants of tobacco, alcohol and substance use and drug misuse in Turkey. According to results, age, gender, education level and marital status are found to be important socio-demographic determinants for tobacco use.

On the other hand, The Global Adult Tobacco Survey (GATS) that is the first national survey pertaining to the tobacco use was conducted in 2008 and 2012 with 9,030 and 9,851 respondents, respectively in Turkey by TurkStat. The survey was simultaneously carried out in 14 countries with common questionnaire, including Turkey and used to gather data relating prevalence of tobacco use and tobacco products. Besides, this survey provides significant findings regarding monitoring tobacco use of adults and following some important indicators related tobacco use, quitting tobacco and second-hand tobacco use. Based on survey results, 31.2% of the people aged 15 years and older currently smoke tobacco in 2008. Also, 47.9% of men and 15.2% of women are determined as currently smokers (GATS, 2010). By employing the same methodology, GATS was repeated in 2012. In this survey, it has been seen that 27.1% of the people aged 15 years and older currently smoke tobacco. In addition, 41.5% of males and 13.1% of females were currently smoking in Turkey (GATS, 2012). This result indicates that there is decline in prevalence of tobacco use in Turkey between 2008 and 2012 period.

2. Data and Method

This study is based on dataset obtained from Turkey Health Interview Survey 2016 which is the latest and comprehensive research conducted by Turkish Statistical Institute- TurkStat (TurkStat, 2019). The survey is, in fact, comprises 23.606 individuals with 9,740 households. 0-6 and 7-14 age groups, however, are excluded because this research focus on tobacco use behaviour of adults. So final dataset consists of 17,242 people aged 15 years and over. In the study, IBM SPSS Statistics 24.0 is used for performing statistical analyses.

Since the type of answers of respondents is categorical data in Turkey Health Interview Survey, first contingency tables are constructed and then whether there is association between two categorical variables is examined. For that purpose, Chi-Square (χ^2) test of independence is employed.

On the basis of that, if the test statistic calculated from contingency table is larger than critical value with significance level determined in advance, the null hypothesis of independence is rejected. In other words, if the p value is less than 0.05, it means that two categorical variables are related. If there is no association between two variables, it is stated that they are independent. In other words, the distribution of one variable does not depend on the distribution of the other (Daniel, 1990). A large value of χ^2 indicates that the deviation from hypothesis of independence is statistically significant however it does not give direct information relating strength of association between two variables. For that reason, after obtaining Chi-Square statistic, Cramer's V coefficient which is a measure of the degree of association is calculated. It takes value between 0 and 1 and the larger value of Cramer's V indicates that there is strong relationship between variables (Cramer, 1946).

According to survey, tobacco use status of the respondents is indicated in four groups: Current daily tobacco smokers, current occasional tobacco smokers, nonsmokers and former tobacco smokers. Other variables used in the analysis are divided into two groups: Socio-demographic variables and tobacco-related disease variables. In the first group, gender, age, education, marital status, employment status, household income variables are employed while the second group covers tobacco related diseases variables such as asthma, lung disease, heart attack, coronary heart disease, hypertension, stroke and also alcohol use. Respondents are asked whether they have or not diseases mentioned above in the last 12 months and also whether or not they use alcohol (even a little). The answer has two categories (Yes/No) therefore they are all measured on nominal scale. In addition to this, general

health status of the respondents is asked. For this question the answer is designed as “Very Good, Good, Neutral, Bad and Very Bad”.

After indicating frequency distribution of socio-demographic characteristics for the whole sample, association between tobacco use status of the respondents and variables mentioned above is investigated. Additionally, some demographic features of current daily tobacco smokers are presented separately in order to determine specific features of the daily smokers. Moreover, percentage values relating reasons of smoking initiation, attempting to quit smoking and tobacco products commonly used will be presented in the following section. In that dataset unlike the other variables, age of initiation daily smoking and the number of cigarette smoked in a day are measured in the ratio scale. Therefore, after calculating mean and standart deviation (SD), t test is used to determine whether there is a difference between male and females in daily tobacco smokers group.

4. Results

Data set used in this study is obtained from Turkey Health Interview Survey 2016 which consists of 17,242 respondents. Frequencies and percentages of the socio-demographic features (gender, age, education, marital status, household income) for the whole sample are presented in Table 1.

Based on results, 44.5% of the respondents are male while 55.5% are female. Respondents are distributed almost equally in the age groups and about 70% of the participants are married. Education level is not at the high level, about half of respondents graduated from primary and secondary school. In addition, 37.4% of the respondents are employee/worker whereas 62.1% of those are not working. Accordingly, when the reasons unemployment of the respondents are evaluated, it has been seen that, among 10,701 unemployment respondents, total of 7,307 of those engaged in housework, including elderly care, child care, patient care or retired/quitted job. With respect to income level, total of 4,707 respondents have household income between 1264-1814 Turkish Liras.

Findings show that females tend to smoke less than males. Among 7,668 male participants, 38.76 % of the respondents are daily smokers, 4.25 % of those are occasional smokers and 34.36 % of those are nonsmokers. Among 9,574 females, 14.41 % of those smoke daily, 4.16 % of those smoke occasionally and about 70% of respondents are nonsmokers.

Table 1: Frequency distributions of the socio-demographic features for whole sample

		f	%			f	%
Gender				Education			
	Male	7,668	44.5	Illiterate	1,694	9.8	
	Female	9,574	55.5	Not Graduated	954	5.5	
Age (years)				Primary	5,948	34.5	
	15-24	2,905	16.8	Secondary	2,976	17.3	
	25-34	3,006	17.4	High	3,106	18.0	
	35-44	3,444	20.0	Vocational school	811	4.7	
	45-54	3,007	17.4	Undergraduate	1,524	8.8	
	55-64	2,368	13.7	Graduate/PhD	229	1.4	
	65-74	1,545	9.0	Household Income (TL)			
	75+	967	5.6	0-1264	3,671	21.3	
Marital Status				1264-1814	4,707	27.3	
	Single	3,575	20.7	1815-2540	3,152	18.3	
	Married	11,912	69.1	2541-3721	2,944	17.1	
	Divorced	532	3.1	3722+	2,768	16.1	
	Widow	1,223	7.1				
Employment							
	Employed	6,457	37.4				
	Temporary unemployed	84	0.5				
	Unemployed	10,701	62.1				
Overall		17,242	100.0			17,242	100.0

Source: TurkStat, Turkey Health Interview Survey, 2016

Table 2 presents tobacco use status of respondents by gender. It has been seen that 25.23% of the respondents are current daily tobacco smokers. Considering that the occasional tobacco smokers, the rate of total current smokers is found to be 29.43%. Also, about 56% of respondents never used while 14.19 % of those are former tobacco smokers. Additionally, when former tobacco smokers are explored (2,446 respondents), it has been seen that 71% of those are male.

Table 2: Tobacco use status, by gender

	Male	%	Female	%	Overall	%
Current daily tobacco smokers	2,972	38.76	1,379	14.40	4,351	25.23
Current occasional tobacco smokers	326	04.25	398	04.16	724	4.20
Nonsmokers	2,635	34.36	7,086	74.01	9,721	56.38
Former tobacco smokers	1,735	22.63	711	07.43	2,446	14.19
	7,668		9,574		17,242	

Source: TurkStat, Turkey Health Interview Survey, 2016

Among all respondents, a total of 4,683 people using manufactured cigarette and hand-rolled cigarette are considered as current cigarette smoker (both daily and occasional). Based on survey, among 4,683 respondents, 33% of the cigarette smokers (1551 respondents) made a quit attempt in the past 12 months whereas 67% of those did not.

With respect to smoking cessation method, among 3,997 respondents, 93% of the people quitted to smoke without any assistance. Only 1.15% of the people used toll-free quitlines to smoking cessation.

When the reasons of the smoking initiation of tobacco smokers are investigated (7,140 respondents), it has been seen that affectation is the most significant reason (29.68%), friend effect is the second (28.85%) and the curiosity (21.29%) is the third. Family and personal problems account for 12.02% of the all responses.

Table 3: Association between tobacco use status and various variables

Variables	Association			Measure of Association		
	Chi-Square	d.f	p	Cramer's V	p	N
Socio-Demographic						
Gender	2881.600*	3	0.000	0.409*	0.000	17,242
Age	1661.396*	18	0.000	0.179*	0.000	17,242
Education	788.851*	30	0.000	0.214*	0.000	17,242
Marital Status	912.774*	9	0.000	0.133*	0.000	17,242
Employment	1115.488*	6	0.000	0.180*	0.000	17,242
Household Income	106.781*	12	0.000	0.045*	0.000	17,242
Having Health-Related Disease						
General Health Status	184.702*	12	0.000	0.060*	0.000	17,242
Asthm	22.009*	3	0.000	0.036*	0.000	17,242
Lung Disease	33.451*	3	0.000	0.044*	0.000	17,242
Heart Attack	68.894*	3	0.000	0.063*	0.000	17,242
Coronary Heart Disease	71.328*	3	0.000	0.064*	0.000	17,242
Hypertension	281.118*	3	0.000	0.128*	0.000	17,242
Stroke	0.418	3	0.937	0.005	0.937	17,242
Alcohol Use	2831.761*	3	0.000	0.405*	0.000	17,242

* p<0.01; ** p<0.05; *** p<0.10

According to results depicted in Table 3, there is relationship between tobacco use status of the respondents and all socio-demographic variables and also tobacco related diseases variables. Test statistics calculated are larger than critical value therefore the null hypothesis is rejected. Gender variable has the highest value in terms of Cramer's V coefficient among demographic variables.

Table 4: Social-demographic characteristics of current daily tobacco smokers, by gender

Variable	Male	%	Female	%	Total	%	
Age (years)	15-24	396	13.32	141	10.22	537	12.34
	25-34	631	21.23	309	22.41	940	21.60
	35-44	752	25.30	430	31.18	1,182	27.17
	45-54	615	20.69	307	22.26	922	21.19
	55-64	375	12.62	149	10.80	524	12.04
	65-74	158	5.32	37	2.68	195	4.48
	75+	45	1.51	6	0.44	51	1.17
		2,972		1,379		4,351	100.00
Education	Illiterate	60	2.02	82	5.95	142	3.26
	Not Graduated	83	2.79	71	5.15	154	3.54
	Primary	1,064	35.80	465	33.72	1,529	35.14
	Secondary	615	20.69	206	14.94	821	18.87
	High	698	23.49	335	24.29	1,033	23.74
	Vocational school	177	5.96	78	5.66	255	5.86
	Undergraduate	240	8.08	127	9.21	367	8.43
	Graduate/Ph.D	35	1.18	15	1.09	50	1.15
	2,972		1,379		4,351	100.00	
Marital Status	Single	657	22.11	185	13.42	842	19.35
	Married	2,170	73.01	960	69.62	3,130	71.94
	Divorced	105	3.53	151	10.95	256	5.88
	Widow	40	1.35	83	6.02	123	2.83
		2,972		1,379		4,351	100.00
Household Income (TL)	0-1264	575	19.35	241	17.48	816	18.75
	1264-1814	851	28.63	364	26.40	1,215	27.92
	1815-2540	578	19.45	253	18.35	831	19.10
	2541-3721	537	18.07	252	18.27	789	18.13
	3722+	431	14.50	269	19.51	700	16.09
		2,972		1,379		4,351	100.00

Employment	Employed	2,039	68.61	416	30.17	2,455	56.42
	Temporary unemployed	22	0.74	6	0.44	28	0.64
	Unemployed	911	30.65	957	69.40	1,868	42.93
		2,972		1,379		4,351	100.00
Smoking Cessation	Yes	974	32.83	446	32.39	1,420	32.69
	No	1,993	67.17	931	67.61	2,924	67.31
		2,967		1,377		4,344	100.00
Alcohol Use	Yes	1,579	53.13	426	30.89	2,005	46.08
	No	1,393	46.87	953	69.11	2,346	53.92
		2,972		1,379		4,351	100.00

Source: TurkStat, Turkey Health Interview Survey, 2016

With respect to tobacco- related disease variables, all diseases are related to tobacco use status except stroke. In addition to this, the linkage between hypertension and tobacco use status is stronger than that of the others. Another significant finding is that alcohol is the most important risk factor for tobacco use. In addition to these analyses, social-demographic characteristics of current daily tobacco smokers are examined. Table 4 states these characteristics by gender as frequency and percentage.

As shown in Table 4, almost two thirds of current daily smokers are male, and the rest are female. 27.14% of the smokers are in the age group of 35-44. Also, almost one-third of those graduated from primary school and besides two-thirds of the respondent are married. With respect to household income, 27.92% of the respondents earn between 1264-1814 TL. 56.42% of the daily smokers are employee/worker whereas about 43% of those are not. Besides, rate of attempting to quit smoking is about 33% (1,420 smokers). Among of those, 1,243 (90%) respondents attempted to quit without any assistant. Furthermore, when alcohol use is explored, it has been seen that %46 of daily smokers are drinking alcohol. This percentage also seems quite high.

For the daily tobacco smokers sample, the average age of initiation regularly is 18.44 (SD=6.1) while average number of cigarettes smoked per day is 16.89 (SD=9.55). With regard to gender, for the average age of initiation is 17.57 (SD=5.48) in males and 20.32 (SD=6.90) in females and for average number of cigarettes smoked per day is 18.83 (SD=9.79) in males and 12.72 (SD=7.48) in females.

To determine whether there is a difference between male and females in terms of age of initiation regularly and number of cigarettes smoked per day, t test for

independent 2 groups is conducted. Table 5 below presents results of t test. Based on those, significant difference between males and females has been found. Additionally, males started smoking earlier than females and also number of cigarettes smoked per day is higher than females.

Table 5: Results of t test for two independent samples

Variables	Levene's Test		t-test	
	F	p value	t	p value
Age of initiation regularly	75.844	.000	-14.132	.000
Number of cigarettes smoked per day	2.918	.088	20.546	.000

* p<0.01; ** p<0.05; *** p<0.10

When second-hand smoking status of the respondents are evaluated, %79.92 of the nonsmokers do not exposure smoking never/hardly, %12.76 of those exposure less than 1 hour in a day and 7.32% exposure more than 1 hour in a day. In addition to this, 85.81% of the former tobacco smokers, again, do not exposure smoking never/hardly.

On the other hand, when smoking cessation methods used by former tobacco smokers are explored, it has been found that 95% of the former tobacco smokers quitted without any assistance. 2.7% of those has provided medical assistance.

5. Discussion

This study has been based on a unique comprehensive representative national large sample. According to empirical results obtained from analyses 43% of males and 18.57% of females and overall 29.43% of the respondents are classified as current tobacco smokers. Although comparing those findings with the results of the GATS 2008 and GATS 2012 causes misleading comments due to methodological differences, this study can provide additional insight to observe tobacco use trend in Turkey. Based on GATS results, prevalence of tobacco has decreased in Turkey between 2008 and 2012 period (from 31.2% to 27.1%) , however, according to recent study conducted by İlhan et al. (2016) with 8,045 respondents, the rate of tobacco use is 33.2% (for those who smoke during last one month).

On the other hand, prevalence of tobacco use is quite higher among males compared with females. Similar findings were obtained in earlier studies mentioned in literature review. Additionally, when former tobacco smokers are explored (2446

respondents), it has been seen that 71% of those are male. As Sağlam et al. (2012) indicates that being male has been increasing success rate of smoking cessation.

With respect to reason of smoking, affectation, friend effect and curiosity are the leading factors respectively for smoking initiation. They account for about 80% of the all responses. This finding is parallel with the results of Öksüz et al. (2007). Additionally, it is determined that manufactured cigarette is the most commonly used as tobacco product (91.54%). Hand-rolled cigarette, cigar, tobacco pipe and water pipe are the other tobacco products used by tobacco smokers.

According to results, it has been seen that gender, age, education, marital status, employment status, household income are associated with tobacco use status of the respondents. Accordingly, gender is the most significant determinant and education is the second important factor. Similar findings were obtained in earlier studies (İlhan et al. 2016, Palipudi et al. 2012, Öncel et al. 2011, Pekel et al. 2015, Çelikel et al. 2009).

With respect to tobacco-related diseases, all diseases are related with tobacco use status, except stroke. Among diseases, hypertension has been closely related with the tobacco use and also alcohol is the most risky factor for the smokers. That result is consistent with the study of Ukert (2017).

When current daily tobacco smokers are examined interms of socio-demographing factors, quarter of the daily smokers take part in the age group of 35-44 which is older than previous studies. Another important finding is that one third of the current daily tobacco smokers attempted to quit smoking. Since this rate is lower than the results of GATS 2012, daily smokers should be encouraged to quit smoking using various methods. Also, 90% of those attempt to quit without any assistant. It means that other methods are not efficiently used by the smokers and new regulations should be brought to use. In addition, there is no difference between males and females in terms of making a quit attempt rate (about 50% for both).

According to results, males started smoking earlier than females and also the number of cigarettes smoked per day in males is higher than females. Additionally, these results compared with results of GATS 2012, the average age of starting smoking has increased while average number of cigarettes smoked per day has decreased.

With respect to second-hand smoking, about 80% of the nonsmokers and 86% of the former tobacco smokers do not exposure smoking never/hardly. Since there is no detailed question regarding second hand smoke exposure in Turkey Health Interview Survey 2016, it is not possible to make comprehensive comparison. However, as stated

before, Turkey has been successful in terms of MPOWER policies since 2008 and it adopted all measures at the highest level. Therefore, this situation has been preventing to exposure smoking

6. Conclusion

This study contributes to the existing literature by analyzing national comprehensive health survey. Based on the results, although prevalence of tobacco use has been declined in the last decade in Turkey, it has been seen that it still remains at high level. Accordingly, tobacco use status is associated with all social-demographic factors included and alcohol use. Especially gender effect plays significant role in daily tobacco use. Besides, just about one-third of the daily smokers attempted to quit smoking and former smokers did not take any assistance to quit smoking. This result indicates that smokers should be encouraged to quit smoking using other cessation methods with new regulations.

References

- Bozkurt, A., Şahinöz, S., Özçırpıcı, B., Özgür, S., Şahinöz, T., Acemoğlu, H., Saka, G., Ceylan, A., Palancı, Y., İlçin, E. & Akkafa F. (2006). Patterns of active and passive smoking and associated factors in the South-East Anatolian Project (SEAP) Region in Turkey, BMC Public Health, Volume 6, 15
- Cook, K., Bhatti, L. & Tursan, E. (2016). WHO Tobacco Knowledge Summaries: Tobacco and Stroke. WHO, Geneva,
Available:<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/250278/WHO-NMH-PND-CIC-TKS-16.1-eng.pdf> /Accessed on 27 June 2019
- Cramer H. (1946). Mathematical Methods of Statistics, Princeton University Press
- Çalikoğlu, E.O. & Köyceğiz, E. (2018). Tobacco control policies in Turkey in terms of MPOWER. The Eurasian Journal of Medicine 2018; 50: Doi: 10.5152/eurasianjmed.2018.18009.
- Çelikel, F.C., Çelikel, S. & Erkorkmaz, Ü. (2009). Smoking determinants in Turkish university students, International Journal of Environmental Research and Public Health, 6, 2248-2257; Doi:10.3390/ijerph6082248
- Daniel, W.W. (1990). Applied Nonparametric Statistics, , Second Edition, George State University

Erdoğan, N. & Erdoğan, I. (2009). Smoking at School: Views of Turkish University Students, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 6, 36-50, Doi:10.3390/ijerph6010036

GATS Turkey Report, (2010). The Ministry of Health of Turkey, Ankara, ISBN: 978 - 975 - 590 - 332 -3, Ministry of Health Publication Number: 803

GATS Turkey, (2012). Public Health Institution of Turkey Ministry of Health, Publication No: 948, 2014, Ankara, ISBN: 978-975-590-502-0

İlhan, M. N., Arkan, Z., Kotan, Z., Tunçoğlu, T., Pınarcı, M., Taşdemir, A., Ay, B. & Koçak, N. (2016). Prevalence and socio-demographic determinants of tobacco, alcohol, substance use and drug misuse in general population in Turkey. *Arch Neuropsychiatry*, 53: 205-212 Doi: 10.5152/npa.2015.10050

Öksüz, E., Mutlu, E.T. & Malhan, S. (2007). Characteristics of daily and occasional smoking among youths, *Public Health*, 121, 349-356

Öncel, S.Y., Gebizlioğlu, Ö.L. & Alioğlu, F.A. (2011). Risk factors for smoking behavior among university, *Turkish Journal of Medical Sciences*, 41 (6), 1071-1080

Öztürk, A., Poyrazoğlu, S. & Şarlı, Ş. (2011). The short term effect of the law prohibiting smoking in enclosed areas upon the smoking conditions of employees in Kayseri, Turkey, *Turkish Journal of Medical Sciences*, 41 (1), 165-171

Palipudi, K.M., Gupta, P.C., Sinha, D.N., Andes, L.J., Asma, S. & McAfee, T. (2012). Social determinants of health and tobacco use in thirteen low and middle income countries: Evidence from Global Adult Tobacco Survey. *PLoS ONE* 7(3): e33466. Doi:10.1371/journal.pone.0033466

Pekel, Ö., Ergör, G., Günay, T., Baydur, H., Choussein, B., Budak, R. & Doğanay S. (2015). Smoking cessation and the effect of nicotine dependence on relapse rate in İzmir, Turkey, *Turkish Journal of Medical Sciences*, 45: 895-901

Saatci, E., Inan, S., Bozdemir, N., Akpınar, E. & Ergun G. (2004). Predictors of smoking behavior of first year university students: Questionnaire Survey, *Croatian Medical Journal*, 45(1):76-79,

Sağlam L. (2012). Investigation of the results of a smoking cessation clinic and the factors associated with success, 2012, *Turkish Journal of Medical Sciences*, 42 (3), 515-522

TurkStat. (2019). Turkey Health Interview Survey 2016

Ukert, B. (2017). The short- and long-run effects of smoking cessation on alcohol consumption”, *International Journal of Health Economics and Management*, 17:495–519

WHO. (2018).WHO Global Report on Trends in Prevalence of Tobacco Smoking 2000–2025, second edition. Geneva: World Health Organization, Available:<http://www.who.int/tobacco/publications/surveillance/trends-tobacco-smoking-second-edition/> Accessed on 25 June 2019

WHO. (2018b). World No Tobacco Day 2018: Tobacco breaks hearts – choose health, not tobacco. Geneva: World Health Organization; 2018 (WHO/NMH/PND/18.4). Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

WHO. (2019). DON'T LET TOBACCO TAKE YOUR BREATH AWAY, Choose Health Not Tobacco 31 May World No Tobacco Day) Available: <https://www.who.int/campaigns/world-no-tobacco-day/world-no-tobacco-day-2019/> Accessed on 27 June 2019.

WHO. (2019 b). Report on the Global Tobacco Epidemic 2019. Geneva: World Health Organization; 2019. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. Available: https://www.who.int/tobacco/global_report/en/ Accessed on 01 August 2019

Acknowledgments

Data set used in this study is provided from Turkish Statistical Institute.

1970'Lİ YILLARDA TÜRK DIŞ POLİTİKASINA MUHALİF BİR SİVİL TOPLUM ÖRGÜTÜ OLARAK "BARİŞ DERNEĞİ"

İhsan Ömer ATAGENÇ¹

Öz

II. Dünya Savaşı sonrası dönem devletlerarası sıcak çatışmaların tamamlanmasına sahne olmuştur. Ancak ilgili dönemde çeşitli bölgesel krizlerin de cereyan ettiği görülecektir. Kore Savaşı ile tırmanan gerginlik Soğuk Savaş döneminin de yeni çatışmalara gebe olacağı yönünde bir algı yaratmıştır. SSCB ise yeni dönemde yeni çatışmaların ortaya çıkmaması için uluslararası çapta bir barış hareketinin öncülüğünü yapmıştır. SSCB'nin barış söylemi ise dünya çapında bir barış örgütünün kurulmasını beraberinde getirmiştir. 1949 yılında kurulan Dünya Barış Konseyi küresel ölçekte dünya barışının sağlanması için faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Dünya Barış Konseyi'nin faaliyetleri ile paralel olarak Türkiye'de de önce 1950 yılında Türk Barışseverler Cemiyeti (TBC) ardından da 1977 yılında Barış Derneği kurulacaktır. Barış Derneği, dünyada barışın yeniden tesis edilebilmesi için bir yanda Helsinki Nihai Senedi'ni diğer yanda da üçüncü dünya ülkelerinin ulusal bağımsızlık mücadelelerini gündeme alacaktır. ABD ve NATO'nun faaliyetlerinin dünya barışını tehdit ettiğini iddia eden Barış Derneği, tüm dünya ülkelerinin mutlak olarak silahsızlanmasını ve yeni savaş tehditlerinin tamamen ortadan kalkmasını talep etmektedir. Ancak Dünya Barış Konseyi'nin kuruluşundaki SSCB etkisi ve bunun Batı'da yarattığı olumsuz imajdan Barış Derneği de etkilenerek ve Türkiye'nin "komünizmle mücadele" siyasetindeki listeye doğrudan dahil edilecektir. Bu çalışma Barış Derneği'nin Türk siyasal hayatı içindeki yerini analiz etmeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk siyasal hayatı, Soğuk Savaş, Üçüncü Dünyacılık, Barış Derneği

"PEACE SOCIETY" AS AN OPPONENT NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION TO THE TURKISH FOREIGN POLICY DURING 1970S

Abstract

The post-World War II period was the scene of the completion of the interstate hot conflicts. However, it will be seen that various regional crises also take place in the relevant period. The escalating tension with the Korean War has created a perception that the Cold War era will also be conceived of new conflicts. The USSR, on the other hand, pioneered an international peace movement to prevent new conflicts in the new era. The USSR's peace

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, atagencomer@yahoo.com, ORCID 0000-0002-8853-4749

discourse led to the establishment of a worldwide peace organization. The World Peace Council, founded in 1949, has begun to engage in activities to achieve world peace on a global scale. In parallel with the activities of the World Peace Council, the Turkish Peacekeepers Association (TBC) will be established in Turkey in 1950 and then the Peace Association in 1977. In order to restore peace in the world, the Peace Association will raise the Helsinki Final Act on the one hand and the national independence struggles of the third world countries on the other. Claiming that the activities of the United States and NATO threaten world peace, the Peace Association calls for the absolute disarmament of all countries of the world and the complete elimination of new threats of war. However, the USSR influence on the establishment of the World Peace Council and its negative image in the West will also be affected by the Peace Association and will be directly included in the list of Turkey's "fight against communism" politics. This study will try to analyze the place of the Peace Association in Turkish political life.

Keywords: *Turkish political life, Cold War, Third Worldism, Peace Society*

Giriş

II. Dünya Savaşı sonrasında dünyanın yeni bir denge noktasına doğru ilerlemesi ve sıcak çatışmaların küresel ekseninde geçici olarak sonlandırılması yeni bir savaş tehdidinin mutlak olarak ortadan kaldırılması şeklinde yorumlanmamıştır. Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarından itibaren Kore’de meydana gelen gelişmeler yeni bir savaş ortamının ortaya çıkması bağlamında tansiyonu yeniden yükseltmiştir. İki büyük dünya savaşının ardından yalnızca savaştan mağlubiyet ile ayrılan devletlerin değil aynı zamanda galip devletlerin de büyük bir yıkımla bu savaştan ayrıldıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Savaşın getirdiği yıkımın galip devletlerin de ekonomisini büyük ölçüde zarara uğrattığı düşünüldüğünde savaş sonrası süreçlerde galip ülkelerdeki kamuoyunun dış politikadaki bir zafere karşılık olarak iç politikada da iktidarları sorgulayan, yeniden refah ve demokrasi eksenli yaşam koşullarını talep eden bir tepki ortaya koyduğu görülmektedir. II. Dünya Savaşı’nda kesintiye uğrayan ve görmezden gelinen bu tepki savaş sonrası süreçte yeniden ortaya çıkacaktır. Dünya Barış Konseyi, savaş sonrası ortaya çıkan tepkilerin bir sonucu olarak varlık kazanmıştır. İki kutuplu dünya koşullarında ABD’nin “komünizmle mücadele” stratejisi ekseninde Türkiye ile kurduğu ilişki ve buna bağlı olarak ortaya çıkan Kore Savaşı süreci Türk kamuoyunda “barış” söyleminin yükselmesini ve Dünya Barış Konseyi ekseninde ülke içinde yeni bir sivil toplum kuruluşunun ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Barış Derneği ise Dünya Barış Konseyi’nin Türkiye’deki yansıması olarak ortaya çıkacaktır. 1950 yılında kısa süreli faaliyet gösterebilen Türk Barışseverler Cemiyeti (TBC)’nin ardından 1970’li yıllarda oldukça benzer kaygılarla kurulan Barış Derneği tıpkı TBC gibi uzun süreli bir faaliyet yürütemeyecektir. Derneğin oldukça kısa süreli olarak faaliyet göstermesi ise dernek ile ilgili birincil kaynakların sınırlı olmasına da neden olmuştur. Sınırlı birincil kaynaklar ile yapılacak söylem analizi bu çalışmanın çerçevesini oluşturmakla birlikte çalışmanın merkezindeki öznenin siyasal hayat içindeki konumu

mevcut sol siyasi öznelerin politik pozisyonları ile karşılaştırmalı olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

I. Soğuk Savaş Dönemi'nde Dünya Barış Konseyi'nin Kuruluş Süreci

İki büyük dünya savaşının ülkeler ve toplumlar üzerinde yarattığı tahribat, başta savaştan doğrudan etkilenen ülkeler olmak üzere küresel çapta savaşa karşı tepkilerin oluşmasını beraberinde getirmiştir. I. Dünya Savaşı sonrası dönem dünya kamuoyunda savaşa son verilmesine dair çeşitli adımların atılmasına neden olmuştur. Carr'ın "Lokçe liberalizmin uluslararası bir düzen makinesinin inşasına uygulamaya" yönelik olarak hayata geçirildiğini ifade ettiği (Carr, 2015: 78) Milletler Cemiyeti (MC) bu dönemde ortaya çıkan en belirgin çaba olarak göze çarpmaktadır. Ancak Avrupa devletlerinin hükümetleri ekseninde ortaya çıkan bu durum yeterli olmamış, silahsızlanmanın yaygınlaştırılması ve savaşa son verilmesine dair ilgili ülkelerin liberal, sosyal demokrat, sosyalist ve radikal demokrat muhalif partilerinin bir araya gelerek daha belirgin bir söylemin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Savaşın yerine eşitliğe ve işbirliğine dayanan yeni bir düzenin kurulmasını hedefleyen bu yeni görüş iki savaş arası dönemde "radikal demokratlar" olarak adlandırılacak olan bir çatı örgüt haline gelme yolunda önemli adımlar atmışlardır. Toprak'ın "Radikal-Sosyalist Antant" olarak ifade ettiği yeni çatı örgüt kuruluş toplantısını 1924 yılında Cenevre'de gerçekleştirmiştir. 15-17 Ocak 1927'de Karlsruhe'de yapılan ikinci kongreye CHF genel sekreteri Saffet Arıkan da katılmıştır. CHF'nin ilgili dönemde toplantıya katılması dönemin dış politikasını anlayabilmek açısından oldukça önemli bir gelişmedir. Zira Radikal-Sosyalist Antant olarak tanımlanan yeni çatı örgütün temel gündemi Avrupa'da "silahsızlanma" sürecinin başlamasının talep edilmesidir. II. Dünya Savaşı sonrasında kurulacak Dünya Barış Konseyi ve bu yapının Türkiye'deki yansıması olan Barış Derneği'nin de hareket noktası "silahsızlanma" olacaktır. İki savaş arası dönemde Kıta Avrupası'nda yükselen bu muhalefet Dünya Barış Konseyi'nde yeniden hayat bulan barışa dair çağrının dolaylı bir öncülü olarak kabul edilebilir (Toprak, 2002: 42-49).

Türkiye'nin de bu süreçte dünya barışına dair girişimlere doğrudan müdahil olduğunu söylemek mümkündür. Barış söylemi inşası ise Türk dış politikasının temel ilkelerinden ilham almaktadır. Bunlardan ilki Milli Mücadele döneminden itibaren dış politikanın "anti-emperyalizm" üzerinde kurulmuş olmasıdır (Tuncer, 2011: 32). Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin toprakları etrafından cereyan eden bir hegemonya savaşının bölge devletlerinin sınırlarını ve güvenliğini tehdit eden bir noktaya doğru ilerlemesi Türkiye'nin hem ulusal hem de bölgesel olarak güvenlik endişelerinin giderilememesine neden olmuştur. Bu sebeple Türkiye'nin ulusal ve bölgesel güvenliğini tesis edebilmek için II. Dünya Savaşı öncesi dönemde barış yanlısı bir politika takip ettiğini söylemek mümkündür. İkinci olarak Türk dış politikasının diğer temel ilkelerinden biri olan "statükoculuk" (Oran, 2003: 105) Türkiye'nin barışa dair söyleminin kuvvetlenmesini de sağlamıştır. Zira mevcut sınırların korunmasına dair genel bir eğilimi içeren statükocu yaklaşım yeni bir saldırı ya da işgal sürecinin revizyonizmi tetikleyeceği gerekçesiyle barışın sağlanması ile statükonun ulusal sınırların ekseninde korunmasını eşitlemektedir.

Türkiye'nin "radikal demokratlar" kongresine dahil olmak istediği dönem yalnızca Batı ile ilişkilerindeki gerginlikten kaynaklı değil aynı zamanda Kıta Avrupası'nda yükselen faşizme karşı da bir önlem olarak düşünülmelidir. İtalya'da faşizmin, Almanya'da da nazizmin yükselişi Batılı ülkelerin kamuoyunda barışa dair taleplerin daha yüksek sesle ifade edilmesini sağlayacaktır. Türkiye'nin "barış" söylemi geleceğe dair bir ideali ifade etmekten ziyade yaklaşan yeni krize karşılık ülkenin ve yakın coğrafyasının güvenliğini temin etmek üzerine kuruludur (Tuncer, 2011: 28). Dünya barışına dair Gandhi pasifizminden değil bölgesinde yeni bir diplomatik hazırlık süreci içine girerek oldukça pro-aktif bir noktadan bakılmaktadır. 1928 yılında Briand-Kellogg Paktı'na dahil olması Türkiye'nin silahsızlanma meselesinde aktif bir diplomasi yürüttüğünün kanıtlarından bir tanesidir (Akşin, 1991: 176). Aktif diplomasinin diğer ayağı ise Türkiye'nin ilgili dönemde dış politikadaki yaklaşımının temelinde yer alan "bölge merkezli dış politika" anlayışının hayata geçirilmesidir. Batılı Avrupalı radikal demokratlarla kurulmaya çalışılan temasın yanı sıra Türkiye'nin ilgili dönemde takip ettiği bölge-merkezli dış politika anlayışının sonucu olarak Balkan Paktı ve Sadabad Paktı'nın da ortaya çıktığı görülecektir (Tuncer, 2011: 29). Türkiye'nin pro-aktif bir barış söylemi Türk Barışseverler Cemiyeti ve ardından kurulan Barış Derneği'ne de örnek teşkil edecektir.

İki savaş arası dönemde Avrupa'da barış yanlısı söylemlerin gücüne rağmen 1918 sonrasına sarkan meselelerin daha büyük bir krizi önlenemez bir noktaya getirmesi ve dünyanın yeni bir savaşa sahne olması barış çabalarını büyük ölçüde sekteye uğratmıştır. Avrupa'da barış söyleminin yeniden ortaya çıkabilmesini sağlayan ana husus hiç şüphesiz Mihver Devletleri'nin, özellikle de Hitler'in, aldığı mağlubiyetin ardından başlayan Soğuk Savaş döneminin görece stabil ortamı olacaktır. Savaşın galip devletler açısından bir zafer olarak yorumlanması ve tarihin bu ekseninde yeniden yazılmasına tanıklık edilmesine rağmen savaşın galip devletlere de getirdiği iktisadi ve toplumsal yıkım ülkelerin iç politikalarında yeni bir sürecin başlamasını beraberinde getirecektir. Demokrasi ve refahın yeniden sağlanabilmesine dair ortaya çıkan ihtiyaç ülkelerin kalkınma ekseninde yeni bir atılım sürecine doğru ilerlemelerini sağlamıştır. Savaş sonrası süreçte küresel çapta kalkınmacı fikirlerin yükselişi yalnızca mağlup devletler açısından değil galip devletler açısından da bir çözüm yolu olarak ortaya çıkmıştır (Berend, 2011: 249).

Savaşın etkilerinin halen dünya üzerinde etkili olduğu ve Soğuk Savaş'ın Batı kanadının sembol örgütü olan NATO'nun kuruluşu ile aynı yıl olan 1949 yılında Dünya Barış Konseyi'nin kuruluşuna tanıklık edilecektir. Barışa dair dünya çapında bir hareketin ortaya çıkmasında SSCB'nin önemli bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar II. Dünya Savaşı sonlanmış olsa da savaşın getirdiği yıkım ve korku SSCB'nin Batı'ya karşı endişelerinin giderilmesi açısından yeterli olmamıştır. Judt'a göre Avrupa'da da hissedilen bu korkudan faydalanmak isteyen Stalin uluslararası nitelikte bir barış hareketinin öncüsü olarak dünya çapında bir faaliyet başlatmıştır. Bu çabanın sonucunda 1948 yılında Polonya'da toplanan "Dünya Aydınlar Kongresi"nde bir barış hareketinin kurulduğu ilan edilmiştir (Judt, 2009: 278).

II. Barış Derneği'nin Tarihsel ve Siyasal Temelleri

Türk kamuoyunda barışa dair taleplerin yükseldiği dönem II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni dengelerin ekseninde şekillenmiştir. Kore Savaşı'na yaklaşan süreç ise barış eksenli girişimlerin oldukça sembolik bir dönemi haline gelecektir (Eroğul, 2013: 96). Savaş sonrası süreçte gerek CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) gerekse DP'nin (Demokrat Parti) Truman Doktrini ve Marshall Yardımları sürecinin sonunda ABD ile "Sovyet tehdidi"ne karşı yakınlaşması ve bu yakınlaşmanın Türk dış politikasının temel denge siyasetinin yerine "komünizmle mücadele" ekseninde yeni bir ittifak sürecinin tercih edilmesine tanıklık edilecektir (Atılğan, 2015: 496-497). Türkiye'nin dış politikadaki yeni yöneliminde ABD ile ortaklaşan çıkarları SSCB'nin başat tehdit olarak gündeme gelmesini sağlamıştır. Türk dış politikasının Soğuk Savaş döneminde savaş-barış algısındaki tercihi ulusal eksende bütüncül bir karşılık bulamamıştır. ABD'nin ilgili dönemde Türk kamuoyunu yakından ilgilendiren bazı çalışmalara imza atması ülke genelinde yeni bir savaş ve tehdit ortamına karşılık mevcut durumun devamından yana olma eğilimini kuvvetlendirirken muhalif kanatlar açısından oldukça farklı bir tavrın ortaya çıkışına tanıklık edilmiştir.

Soğuk Savaş sürecinde gerilen ortamın ve sıcak çatışmaların en sembolik vakalarından birini teşkil eden Kore Savaşı ülke içinde muhalif seslerin yükselmesine olanak sağlayan bir örnek olay haline gelmiştir. Yükselen muhalif ses ise Soğuk Savaş sürecinin dinamikleri içinde kendisine yasal bir zemin bulmakta zorlanan sosyalist kanadın içinden gelecektir. 1946 yılından itibaren CHP'nin 1950 sonrasında da DP'nin Türkiye'deki sosyalist faaliyetlere karşı tavrı "komünizmle mücadele" ekseninde bir güvenlik problemi olarak tanımlanmaya başlamıştır. Bu sebeple de sol siyasetin görünür siyasal alanda faaliyet göstermesi mümkün olmamıştır (Çavdar, 2004: 31). Kore Savaşı'na yaklaşılacak süreçte ise Türkiye solunun önemli isimlerinden Behice Boran'ın başkanlığında 14 Mayıs 1950 tarihinde "Türk Barışseverler Cemiyeti" (TBC) kurulmuştur. Boran dışında derneğin yönetim kurulunda Adnan Cemgil, Nevzat Özmeriç, Reşat Sevinçsoy, Vahdettin Barut, Fuat Toprakoğlu ve Muvakkar Güran gibi isimler bulunmaktadır (Çavdar, 2004: 33). Boran, TBC'nin kuruluşunda SSCB'nin oynadığı kritik role önem atfetmektedir. Boran'a göre dönemin yükselen barış hareketi Kominform'un emperyalizme ve faşizme karşı çabalarının doğal bir sonucuydu. SSCB'nin savaş sonrası süreçte barış yanlısı tavrı küresel eksende demokrasiyi güçlendirmek ve faşizmin izlerini silmek üzerine kuruludur. ABD'nin anti-Sovyet çizgisi dünyayı yeniden bir savaşın eşiğine getirmek istemesine rağmen SSCB bu noktada barışın esas savunucusu haline gelmiştir (Atılğan, 2009: 148-149).

TBC, yaklaşan Kore Savaşı'nın Türkiye'nin güvenliği açısından ve dünya barışı açısından atılan bir adım olarak değil ülkeyi bir savaşın içine sokarak ulusal güvenliğini tehdit altına düşürdüğünü iddia etmektedir. 28 Temmuz 1950 günü Kore Savaşı'na Türk askeri gönderilmesine karşı yayınladıkları bildiriye 4500 civarındaki Türk askerinin ABD'nin emrine verileceği ve Türkiye'nin kendi çıkarları için değil ABD'nin çıkarları uğruna bir savaşa sürüklendiğinden bahsedilmektedir. TBC'ye göre Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi dünya barışının bozulması anlamına gelmektedir. Türkiye'nin dünya barışını tesis edebilmek açısından yapması gereken ise Kore Savaşı'na asker gönderme kararından vazgeçmektir (Atılğan, 2015: 499). TBC'nin ilk ve tek eylemi Kore Savaşı'na asker gönderme girişimine karşı bildiri yayınlamak olacaktır. Zira bu bildirin ardından

dernek kapatılacak ve 1951 yılından itibaren Türkiye’de sol muhalefet kapsamlı bir tahkikat ve yargılama süreci içine girecektir (Örnek, 2013: 132).

TBC’nin kapanmasının ardından barış eksenli girişimlerin siyasal alanda kaybolan gücü 1970’li yıllarda yeniden gündeme gelecektir. Yaklaşık 27 yıllık bir aradan sonra eski bir diplomat olan Mahmut Dikerdem’in başkanlığında “Barış Derneği” yeni bir sivil toplum örgütü olarak faaliyete geçecektir (Dikerdem, 2013: 765). Barış Derneği’nin TBC ile ilişkisine dair ortaya atılan ardıllık iddiasına karşılık olarak Dikerdem yaptığı savunmada TBC ile organik bir bağlarının olmadığını ve bu sebeple de ardılı olamayacaklarını belirtmiş, buna karşılık TBC’nin eylemine ve siyasal tavrına saygı duyduğunu da ifade etmiştir (Türkiye Barış Derneği Davası, 1986: 27). Barış Derneği’nin ortaya çıkış koşulları itibarıyla 1950’li yıllardan farklı bir siyasal dengenin içinde doğduğunu ifade etmek mümkündür. Zira Küba Krizi ile başlayan dünyayı nükleer bir savaşın eşiğine getiren süreçte ABD ve SSCB’nin geri adım atması *detant* (yumuşama) döneminin başlamasını sağlayacaktır (Armaoğlu, 2002: 637). *Detant* ise dernek açısından belirli bir tarih aralığını ya da bir vakayı değil Soğuk Savaş döneminin geneline yayılan bir eğilim olarak görme çabası içindedir. 1970’li yılların ikinci yarısı itibarıyla bir yandan ABD bir yanda da Çin Halk Cumhuriyeti merkezli olarak tırmandığı iddia edilen sıcak çatışma ortamına karşılık olarak derneğin yumuşama döneminin devamından yana olduğunu ifade etmek mümkündür (Dikerdem, 2013: 777).

Barış Derneği açısından Soğuk Savaş düzeninin getirisi olan yumuşama, dünya devletleri arasında tesis edilecek bir barış açısından hayati bir önem taşımaktadır. Ancak derneğin bu noktadaki tavrı pasif bir barış ideali savunmak değildir. Başka bir ifadeyle derneğin barışa dair görüşleri kendi müdahil olmadığı bir alanda sorumluluğu karşı tarafa yükleyen bir tek yanlı beklenti değildir. Barışın tesis edilebilmesi için her türlü diplomatik girişimin tarafı olarak oldukça pro-aktif bir tutum sergilemektedir (Barış Derneği, 1979: 6). Derneğin bu tavrı, Atatürk döneminde Türk dış politikasının barış ve silahsızlanmaya dair girişimleri ile de benzerlikler göstermektedir. Barış Derneği’nin söylemi ve siyaset yapma yöntemleri belirli açılardan Atatürk dönemi dış politika ilkeleri ile de benzerlikler göstermektedir. Gerek dernek başkanı Mahmut Dikerdem’in gerekse diğer yöneticilerin gerek eylemsel süreçte gerekse mahkeme savunmalarında görüleceği üzere Barış Derneği’nin “Yurtta sulh, cihanda sulh” veczinde hayat bulan barış idealini referans olarak aldıkları da görülmektedir (Türkiye Barış Derneği Davası, 1986: 71). Atatürk dönemi ile ilgili bir diğer referans noktası ise Milli Mücadele döneminin anti-emperyalist bir kurtuluş savaşı niteliğine sahip olması ve bu savaşın tüm diğer üçüncü dünya halklarına ilham kaynağı haline gelmesidir. Mustafa Kemal’in üçüncü dünya halkları açısından bir rol model haline gelmesi, Soğuk Savaş döneminde barışa dair ortaya çıkan talepler açısından gerek tarihsel gerekse ideolojik bir referans olarak Barış Derneği’nin siyasal söyleminde önemli bir bölümü de oluşturmaktadır (Görsev, 2006: 60-65).

Barış Derneği’nin tarihsel ve siyasal temellerini oluşturan esas unsur ise hiç şüphesiz Dünya Barış Konseyi’nin 1949 yılından itibaren dünya çapında gerçekleştirdiği faaliyetlerdir. Konsey ile organik bir bağa da sahip olan barış derneği uluslararası bir sivil toplum örgütünün Türkiye’deki parçası olarak politik motivasyonunu büyük oranda konsey

üzerinden sağlamaktadır. Dünya Barış Konseyi'nin bir parçası olması dernek açısından kimi zaman olumlu bir imajın ortaya çıkmasını sağlasa da konseyin hem Batı'nın hem de Türkiye'nin gözündeki olumsuz imajı Barış Derneği'nin Türkiye siyasetindeki yerinin çok kısa sürede sorgulanmasını ve derneğin meşruiyet zemininin zayıflamasını beraberinde getirecektir.

III. Derneğin Dönemin Dış Politikasına Yaklaşımı

Barış Derneği'nin kuruluşuna temel oluşturan temel husus Soğuk Savaş döneminde kurulan devletlerarası dengenin savaş lehine bozulması iddiasıdır. Derneğin bu bağlamda temel hareket noktası 1960'lı yıllarda ABD ve SSCB arasında tırmanan gerilimin iki ülkenin eş zamanlı olarak geri çekilmesiyle oluşan ve *detant* adı verilen yeni denge dönemidir. Derneğin iki blok arasında oluşan dengenin devamından yana olması mevcut durumun korunmasına yönelik bir pasif bir tavrı da beraberinde getirmemektedir. Başka bir ifadeyle derneğin dönemin dış politikasına yaklaşımı statükocu bir tavrı yansıtmamaktadır. Detant süreci yalnızca bir hareket noktası olarak değerlendirilmektedir. İki blok arası yumuşama süreci ise daha derinleştirilmeli ve mutlak bir silahsızlanmaya yönelik hızla adımlar atılmalıdır (Barış Derneği, 1979: 6). Dünya barışına yönelik bu pro-aktif tutum derneğin uluslararası alanda da kendini tanıtmayı ve enternasyonal nitelikte bir örgütlenme modeli içerisine girmesini de sağlamıştır.

Derneğin ana politik hattına yön veren kişinin dernek başkanı Mahmut Dikerdem olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira oldukça kısıtlı bir sürede ve Türkiye solunun geri kalan yapılanmaları göz önüne alındığında mütevazı bir kadroyla çalışan dernekte en çok ön plana çıkan kişi Mahmut Dikerdem olmuştur. Dikerdem, Türk siyasal hayatında çok sık tanıklık edilemeyecek bir siyasi aktördür. Mahmut Dikerdem Türk dışişlerinin önemli diplomatlarından biri olarak görev yapmıştır. Ancak alışlagelmişin ötesinde Dikerdem sosyalist dünya görüşü ile bilinen bir dışişleri memurudur ve bu durum Dikerdem ile ilgili bir çalışmada kendisinin "aynılar içinde bir ayrı" olarak tanımlanmasını da sağlamıştır (Sert, 2018: 50). Dikerdem'in sosyalist dünya görüşü ekseninde Barış Derneği'nin kuruluşundan önce ve kapatıldıktan sonra da uzun bir müddet yazılarını okumak mümkündür. Zeynep Güler'in derlediği önemli çalışmada Dikerdem'in 1940'lerden 1990'lı yıllara kadar yayınladığı çok sayıda makalesi sosyalist bir diplomatın gözünden kaleme alınmıştır (Dikerdem, 2013). Barış Derneği'nin politik doğrultusunun belirlenmesinde Dikerdem'in oldukça merkezi bir rolü bulunmaktadır. Bu sebeple derneğin siyasal yönelimlerini anlayabilmek açısından Dikerdem'in düşüncelerine sıklıkla vurgu yapılacaktır.

Derneğin Türk dış politikasına yaklaşımı esas itibarıyla çok belirgin bir muhalif çizgiyi temsil etmektedir. Zira Türkiye'nin NATO üyeliği ve ABD ile her türlü olumsuzluğa rağmen devam eden ilişkiler Türkiye'nin saldırgan bir askeri pakt içinde faaliyet yürütmesini beraberinde getirmektedir. Bu da Türkiye'nin Atatürk döneminde inşa edilen barış vizyonu ile ters orantılıdır. Derneğin faaliyette olduğu dönem Türk dış politikasında Demirel ve Ecevit'in ağırlıklı olarak hissedildiği bir dönemdir. Her ne kadar iki liderin doğrudan aynı siyasal doğrultuyu temsil ettiğini iddia etmek zor olsa da Barış Derneği her iki liderin dış

politikadaki yönelimlerini eleştiriye tabi tutacaktır. Milliyetçi Cephe (MC) olarak bilinen ve liderliğinin dönemin Başbakanlarından Süleyman Demirel'in yaptığı hükümet dönemlerindeki dış politikayı sert bir biçimde eleştiren Dikerdem, Türkiye'nin savaştan bir askeri pakt içinde yer almasının ülke açısından her yönden olumsuz bir durum yarattığını iddia etmektedir. Dikerdem'e göre savaşa yapılan yatırım Türkiye'nin kalkınmasını engellemekte ve ülkeyi daha çok dışa bağımlı hale getirmektedir. Yöneticiler her ne kadar dünya barışı vb. kavramları sıklıkla kullanıyor olsa da Dikerdem açısından bu durum yalnızca bir yanıltmacadan ibarettir. Dünya barışı söylemine sahip çıkabilmenin koşulu siyasal pratikte de barışa dair somut adımlar atabilmekten geçmektedir (Dikerdem, 2013: 777).

1977 yılında kurulan derneğin ilgili dönemdeki gündemlerini oluşturan belli başlı hususlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki dünya barışını esas olan tehdit ettiği düşünülen ABD'ye karşı açtıkları bir karşı siyaset yürütülmesidir. Buna göre ilgili dönemde dünya barışına dair esas tehdit ABD ve onu müttefikleri üzerinden gelmektedir. Dünya her ne kadar 1960'lı yıllardan itibaren bir barış süreci içine girmiş olsa dahi ABD ve NATO eksenli müdahaleler dünya barışını doğrudan tehdit etmektedir. Bu tehdidinin en yoğun olarak görüldüğü yerler ise "üçüncü dünya" olarak adlandırılan bölgelere yönelik yapılan saldırılardır. Batı'nın "üçüncü dünya" üzerindeki faaliyetlerini merkeze alan dernek kendi üçüncü dünyacı pozisyonunu da bu bağlamda pekiştirmiş olmaktadır (Türkiye Barış Derneği Davası, 1986: 39). Esas itibarıyla üçüncü dünyacı bir dış politika anlayışına sahip olan Barış Derneği'nin öncelikli hedefi Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarının "Amerikan emperyalizmi"nin hegemonyasından kurtarılmasıdır. Derneğin bu noktadaki tavrı ise Bandung Konferansı ile başlayan ve Soğuk Savaş dönemine "Bağlantısızlar Hareketi" olarak damga vuran siyasal gelişmeleri hatırlatmaktadır. Derneğin üçüncü dünya eksenli görüşleri ise Türkiye solu içinde sol Kemalizmi temsil eden Yön çevresi ile büyük ölçüde benzerlikler göstermektedir (Doğan, 2011: 141). Üçüncü dünya ülkelerinin kurtuluşuna dair reçetede "emperyalizm" başlığı altında incelenen iki ana aktör bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi ABD iken diğeri de NATO'dur. ABD ve NATO eksenli "emperyalizm" tanımı klasik bir sosyalist dış politika okumasını beraberinde getirmektedir. Ancak öte yandan emperyalizm kavramının ABD ve NATO eksenine sıkıştırılması, SSCB'nin bölgesel ve küresel faaliyetlerinin tartışılmamasına ve bir bakıma görmezden gelinmesine de neden olmaktadır.

ABD ve NATO'nun saldırgan bir biçimde dünyayı tehdit etmesinin ilgili dönemdeki en önemli göstergelerinden bir tanesi "nötron bombası" adı verilen yeni silahın uygulamaya geçirilmesinin sakıncalarına dairdir. Nötron bombasına dair genel iddia her ne kadar diğer silahlara nazaran çok daha az yıkıcı olduğu yönünde ise de Barış Derneği açısından nötron bombasının diğer silahlardan bir farkı bulunmamaktadır. Hatta yeni bir kitle imha silahı olarak değerlendirilmekte ve hidrojen silahları kadar tehlikeli görülmektedir (Dikerdem, 2013: 171). Nötron bombasının ilgili dönemde gündeme oturması ve küresel ekseninde bir uluslararası güvenlik başlığı haline gelmesi detant dönemini hazırlayan şartlar ile benzerlik göstermektedir. Zira Japonya'nın atom bombası ile yıkımının yarattığı silahsızlanma ve barışa dair çabalar Küba Krizi sürecinde nükleer silahların kullanılma noktasına gelmesi ile çok daha büyük bir krizin eşliğinde yeniden yükselmiştir. Çok daha geniş bir alanda ve çok daha büyük kitleleri etkileyecek teknoloji ile üretilmiş silahlar en büyük güvenlik tehdidi haline gelmiş ve geçmişte yaşanan olayların tekrar etmemesi için sivil girişimin hız kazandığı

görülmüştür. Nötron bombasının ülkede yarattığı etkiye Barış Derneği'ne Türkiye solu içinden de destek gelmiştir. Türkiye İşçi Partisi'nin teorik yayını olan *Yurt ve Dünya* dergisinde A. Hamdi Dinler tarafından kaleme alınan yazıda nötron bombasının uluslararası bir güvenlik tehdidi olduğuna dair Barış Derneği'nin görüşlerini destekleyen ifadeler kullanılmıştır (Dinler, 1979: 327-339).

Derneğin “üçüncü dünya” eksenli görüşü Türk dış politikasının ilgili dönemini tartışmaya açmasını da beraberinde getirmiştir. Zira dernek açısından Türk dış politikasının temel dinamikleri dünya barışına hizmet etmemektedir. NATO üyesi olan ve ilgili dönemde ilişkileri gergin olmasına rağmen ABD ile herhangi bir kopuş yaşamayan Türkiye'nin bu tavrı dünya barışına hizmet etmemektedir. NATO üyeliğinin Türkiye'ye yüklediği misyonun savaş kısırtıcılığı olarak değerlendirilmesi ise Türkiye'yi dünya barışından giderek uzaklaştırmaktadır. Türkiye'nin ABD ve NATO ile kurduğu ilişkiler Atatürk'ün “barış” vizyonu ile de bir çelişkiyi ifade etmektedir. Türkiye'nin yeri ise bu noktada üçüncü dünya ülkelerinin yanındadır. Dikerdem Türkiye'nin yerini üçüncü dünya ülkeleri içinde belirlerken sanayileşmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere dayattığı emperyalist ilişki biçimlerine açıkça cephe almadan şekilde bir serh de düşmektedir (Dikerdem, 2013: 226). Dikerdem ekseninden derneğin siyasal pozisyonuna bakıldığı zaman anti-emperyalizm üzerinden kurulan bir söylemsel karşıtlık devletlerle doğrudan çatışmaya sevkeden bir nitelik taşımamaktadır. Burada çatışmacı ve agresif bir tutumdan ziyade devletleri barışa davet eden bir dilin kullanıldığı görülmektedir. *Yurt ve Dünya* dergisinin “Barış Cephesinde Elele” başlıklı makalesinde Yavuz Çizmeci de 1980 yılı itibarıyla dünyada ABD ve NATO'ya karşı SSCB öncülüğünde kurulması gereken bir barış cephesinin dünyaya istikrar getireceğini iddia etmekte ve Barış Derneği'nin temel siyasetine oldukça paralel bir söylem ortaya çıkarmaktadır (Çizmeci, 1980: 134-138).

Derneğin Türkiye'nin dış politika sorunlarında esas ele aldığı konu hiç şüphesiz Kıbrıs meselesi olacaktır. Zira 1970'li yıllar boyunca Türkiye'yi Kıbrıs kadar meşgul eden daha farklı bir konuyla karşılaşmak pek mümkün değildir. Kıbrıs meselesinin merkezi rolü derneğin de bu konuda bir takım açılımlar yapmasını beraberinde getirmiştir. Derneğin Kıbrıs'a dair görüşü dönemin Türkiye solunun farklı öznelerinin Kıbrıs ile ilgili fikirlerini büyük ölçüde yansıtmaktadır.² Dernek açısından Kıbrıs'ta 1970'lerin ikinci yarısındaki durum (Barış Harekatı sonrası süreç) başta ABD ve NATO olmak üzere dış güçlerin ada üzerinde uyguladıkları baskı ve ada halkları üzerinde kurdukları hegemonyadır. Kıbrıs için uygulamaya konması gereken tek çözüm adanın yabancı askerlerden arındırılması ve ada halklarının kendi özgür iradeleri ile bir arada yaşamasının sağlanmasıdır (Dikerdem, 2013: 130, 141). Esas itibarıyla Türkiye'nin de bir dönem takip ettiği federasyon siyaseti ile oldukça yakın olan bu görüş “yabancı askerlerden arındırılması” ifadesinin içinde Türk askerlerini de ima ettiği gerekçesiyle bir suçlamaya dönecek ve derneğin kapatılma davasında önemli gündem maddelerinden birini teşkil edecektir.

² Türkiye solunun Kıbrıs meselesine dair görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Atagenc, İhsan Ömer (2018). *1960-1980 Dönemi Türkiye Solunun Kıbrıs Politikası*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Derneğin ABD ve NATO dışında dünyada barış ve güvenliği bozduğunu iddia ettiği bir diğer ülke ise Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Derneğin Çin'e karşı tavrı aldığı dönem Çin'in 1970'lerin ikinci yarısından itibaren ABD ile çok daha yakın bir siyasete başladığı dönemdir. Çin'in ilgili dönemde ABD ile yakınlaşması aynı zamanda SSCB ile ilişkilerinin giderek daha da gerilmesi ile sonuçlanacaktır. Çin'in SSCB'ye karşı yeniden sert bir pozisyon alması Çin'i yeniden "saldırgan devlet" koltuğuna kolayca oturtacaktır. Barış Derneği, Çin'in bölgesel politikalarına karşı bir komisyon kurmuş ve 1979 yılında *Çin Saldırısı ve Vietnam Gerçeği* başlıklı kitap haline getirilen bir rapor yayınlamıştır. Bu rapor ana hatları ile Çin'in saldırgan siyaseti ve Amerikan dış politikası arasındaki benzerliklere değinmektedir. Derneğe göre Çin'in "üç dünya teorisi" üzerine kurulu dış politikası Amerikan emperyalizmi tarafından onaylanmaktadır (BDÖK, 1979: 14). Çin'in üç dünya teorisinde Batı'yı ve SSCB'yi temsil eden birinci dünya, Kıta Avrupası merkezli ikinci dünya ve az gelişmiş ülkelerden kurulu üçüncü dünya bu teorisinin temellerini oluşturmaktadır. Derneğe göre Çin kendisini üçüncü dünyanın merkezine oturtmakta ve az gelişmiş ülkelerin temsilciliğine soyunmaktadır. "Maocu dış politika" olarak tarif ettikleri Çin dış politikası ise temelde SSCB ile rekabeti devam ettiren bir politika olarak dünya barışını tehdit etmektedir. ABD tarafından onaylanan ve "gerici" niteliğe sahip bu politika dünyayı yeni bir çatışmanın içine doğru sürüklemektedir. (BDÖK, 1979: 15). Vietnam ve Kamboçya arasında yaşananlar ise bu durumun doğrudan bir göstergesidir. Zira Çin, Kamboçya'da kurduğu Pol Pot rejimi ile Vietnam'a saldırgan bir düzen inşa etmiş ve Vietnam'a Kamboçya üzerinden başlayan bu saldırgan tavrı Çin'in ve ABD'nin politikalarına uygun bir biçimde dizayn edilmiştir (BDÖK, 1979: 10-11). Vietnam vakası üzerinden değerlendirilen süreç Çin'i uluslararası alanda mahkum etmeye yönelik bir çabayla da sonuçlanmıştır. Kitap haline getirilen bu raporun ek kısımlarına bakıldığı zaman SSCB ile Vietnam arasında yapılan anlaşma metni, Helsinki'de Vietnam'a yönelik politikaya karşı yapılan toplantının sonuç metni ile Vietnam'ın kendisine yönelik girişilen saldırı çabasını kınayan Birleşmiş Milletler (BM)'e gönderdiği mektubu da görülecektir (BDÖK, 1979: 67-82). Derneğin ABD ve Çin'e doğrudan aldığı tavrı bu dönemde barış eksenli bir siyaset izleyebilmek için tarafsız olmanın mümkün olmadığını da kanıtlar niteliktedir.

Derneğin dış politikaya dair çözüm önerilerinde en çok dile getirdiği husus hiç şüphesiz Türkiye'nin mevcut askeri paktlar ile birlikte hareket etmemesi ve mutlak bir silahsızlanma faaliyeti için çaba sarfetmesidir. Eleştiri oklarının ABD ve NATO'ya daha çok çevrilmesi ve SSCB'nin "barış" projesinin merkezine oturtulması derneğin Sovyet sosyalizminin bir uzantısı olarak görülmesine neden olmuştur. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi Barış Derneği, Avrupa'da ortaya çıkan silahsızlanma faaliyetine oldukça yakın durmakta ve kendi söylemini belirgin bir biçimde Helsinki Nihai Senedi'ne dayandırmaktadır. Bu tarihi belgenin Avrupa'da güvenlik ve istikrarı sağlamaya yönelik attığı adımlar dernek açısından dünya barışının sağlanabilmesi için bir önkoşuldur. Dernek yöneticilerinden Ayşe Bilge Dicleli'nin 2-5 Şubat 1979 tarihlerinde Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen Dünya Barış Konseyi'nin Olağanüstü Kongresi'nde yaptığı konuşma Barış Derneği'nin Avrupa güvenliğine verdiği önemin bir kez daha altını çizmektedir. SSCB'nin "barış" vizyonuna verilen önem kadar Avrupalı devletlerin çabası da dünya barışı açısından oldukça kritiktir (Barış Derneği, 1979: 8).

IV. Barış Derneği'nin Türk Siyasal Hayatındaki Yeri Hakkında Bir Değerlendirme

Barış Derneği'nin Türk siyasal hayatı içindeki yerini tespit ederken dönemin genel siyasal eğilimleri üzerinden bakmak belirli açılardan açıklayıcı olsa da son tahlilde bu yöntemin kendi içinde bazı sınırlılıkları da barındıracağını ifade etmek gerekir. Zira 1970'li yılların ikinci yarısında ülkedeki siyasal eğilimlere iktidarlar perspektifinden bakılacak olursa siyasal partilerin farklılaşmasına rağmen “komünizmle mücadele” bağlamının gücü farklılıklar içinde bir benzerliğin de ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Dönemin politik gerginliklerinin siyasal hayatı oldukça keskin bir biçimde bölmesi Barış Derneği'ni de “komünizmle mücadele” ekseninin edilgen tarafına sürükleyecektir. Derneğin 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile birlikte kapanması ile birlikte “Barış Derneği Davası” olarak bilinen yargılama süreci başlayacaktır (Türkiye Barış Derneği Davası, 1986: 9). Derneğin kapanmasına dair iki önemli gerekçe bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi derneğin yasadışı ve silahlı komünist örgütlerle işbirliği içinde bulunması ve buna bağlı olarak komünizmin teşvik edilmesidir. Diğer de Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 141 ve 142. maddeleri doğrultusunda ihtilal yoluyla rejimi değiştirmeye yönelik faaliyetler (Türkiye Barış Derneği Davası, 1986: 33-39). Dernek yöneticilerinin büyük bir bölümünün hapis cezasına çarptırıldığı ilk dava sürecinin ardından derneğin kapatılmasına tepki gösteren, aralarında pek çok yazar ve sanatçının bulunduğu diğer bir grup da dernek adına açılan ikinci dava sürecinde yargılanacaktır. Derneğin kapanma sürecinde ortaya çıkan bir diğer gerekçe ise Kıbrıs meselesinde “tüm yabancı güçlerden arındırılması” söyleminin Türk Silahlı Kuvvetleri'ne yönelik bir muhalefeti içerdiğine dair yapılan yorumdur (Türkiye Barış Derneği Davası, 1986: 11).

Barış Derneği'ne yargılama süreci ve iktidarların gözünde imajının ötesinde bakılacak olursa en belirgin olan husus Barış Derneği'nin söylemi değil ancak siyasal pratiği ve üyelerinin siyasetteki konumu açısından Türkiye solunun bir parçası olduğudur. Sosyalist niteliğinin pratik siyasette yansımalarına bakıldığı zaman ise sol içinde doğrudan herhangi bir örgütsel angajmana dahil olmadığı görülecektir. Her ne kadar iddianame kapsamında derneğin “diğer komünist örgütlerle yakınlığı” ifade edilse de üyeler bazında bakıldığı zaman oldukça parçalı bir bütün oluşturduğu görülecektir. Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) kurucularından Oya Baydar ve dönemin CHP milletvekili Mustafa Gazalci örneklerinde görüleceği üzere pratik siyasal alanda yanyana görülmeyen parti temsilcileri çok daha geniş bir gündemle toplanan bir dernekte yanyana gelme imkanı bulabilmiştir. Bunun yanı sıra ikinci dava ekseninde Aziz Nesin'den Rutkay Aziz'e, Tarık Akan'dan Genco Erkal'a kadar (Türkiye Barış Derneği Davası, 1986: 8) sanat dünyasının belirli politik angajmanları olmayan figürlerinin dernek davasına dahil olmaları ilgili dönemde sol niteliği baskın ancak sonuç itibarıyla partilerüstü bir eylem sergileyen Barış Derneği'ni belirli bir partinin uzantısı olarak değerlendirmeyi mümkün kılmamaktadır. 1970'li yılların ikinci yarısı itibarıyla Türkiye solu giderek çok daha parçalı ve parçalandıkça daha da çatışmalı bir görünüm sergilemektedir (Aydınöğlü, 2007: 278). Her türlü “birlik” söylemine rağmen iç çatışmaların önüne geçilememiştir. Söylemleri ve siyasal pozisyonları geçmiş dönemlere nazaran çok daha sert olan Türkiye solunun farklı yapılarından derneğin gündemlerine duyulan yakınlık

dernek ile diğer öznelar arasında doğrudan bir irtibatın kurulmasını sağlamamıştır. Bunun en temel nedenlerinden biri Barış Derneği'nin siyasal söyleminin Türkiye solunun her hangi bir parçasını doğrudan kapsamamasıdır.

Barış Derneği'nin çalışma içinde de belirtildiği üzere söylemine yön veren bazı temel unsurlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki derneğin oldukça net bir biçimde silahsızlanmaya dair açık bir tavır sergilemesidir. Asıl belirleyici olan diğer hususlardan ilki derneğin kendi dış politik yönelimini ortaya koyarken Atatürk döneminin dış politikasını ve dış politika içinde barışa dair ortaya çıkan söylemi ve eylemi doğrudan sahiplenmesidir (Gazalcı, 1992: 54, Türkiye Barış Derneği Davası, 1986: 73). 1970'li yıllar itibarıyla Türkiye solu içinde Kemalizme dair referansların oldukça zayıfladığına tanıklık edilecektir. Türkiye solunun bir bölümünün tarih tezlerinde Atatürk'e ve Türk devrimine dair yapılan eleştiriler ilgili dönemde Türkiye solu ile Kemalizm arasında ciddi bir kopuşun yaşanmasına da sebep olmuştur (Küçükaydın, 2007: 39-48). Solun Kemalizme dair referanslarının tükenme noktasına geldiği 1970'li yıllar itibarıyla Barış Derneği'nin Cumhuriyetin kuruluş sürecine dair yaptığı değerlendirmeler ve belirli ölçülerde bir mirasın devam ettirilmesine dair ortaya çıkan söylem Barış Derneği ile dönemin diğer yapıları arasında belirli bir mesafenin kalmasını sağlayacaktır.

Barış Derneği'nin Türkiye solu ile arasındaki mesafenin bir diğer boyutu da barışa dair söylemin solun belirli bölümleri açısından "burjuva aldatmacası" olduğuna dair iddihadır. Derneğin bu meseleye dair yaklaşımı barış kavramının bir burjuva aldatmacası olmadığı aksine Marksizm-Leninizmin ilkeleriyle çok daha yakın ilişki içinde olduğudur. 1. Enternasyonal'in kuruluş sürecinden verilen örneğe göre işçi sınıfının kurtuluşunun barışa dair verilecek mücadeleden geçtiği ifade edilmektedir. Bu sebeple de dünya genelinde verilecek barış mücadelesi savaş eksenli bir anti-empyrialist mücadeleyle yöntemsel olarak farklı noktalara düşmektedir (Görsev, 1986: 20).

Barış Derneği, dış politikada üçüncü dünyacılığın temsilcisi konumunda olması ve "Bandung ruhu" üzerinden kurduğu dış politika anlayışı derneğin Türkiye solu içinde özgün bir niteliğe sahip olduğunu gösteren bir başka husustur. Türkiye'de üçüncü dünyacılık tavrı her ne kadar tek bir sol yoruma ait olmasa da genel olarak ifade edilmesi gereken husus üçüncü dünyacı tavrın SSCB ile arasına önemli bir mesafe koymaya çalışmasıdır. Bir yandan üçüncü dünyacılık öte yandan da SSCB'nin dünya barışının öncüsü olduğuna dair kısmen pro-Sovyetik bir tavır derneğin Türkiye solu içindeki özgün konumunu korumasını sağlamıştır. Türkiye solunun keskin niteliğine karşın derneğin farklı yönelimler arasındaki geçişken tavrı üçüncü dünyacılık ile Sovyetizm arasında bir pozisyon almasını beraberinde getirmiştir.

Barış Derneği'nin Türk siyasal hayatı içindeki yeri hiç şüphesiz derneğin Türkiye solunun bir parçası konumunda olmasıdır. Dernek her ne kadar kendisini siyasal yelpazenin belirli bir yerinde doğrudan tanımlamaktan imtina etse dahi derneğin yöneticilerinin siyasal arka planları, "barış" söylemi içinde SSCB'ye atfedilen olumlu rol ve bu durumun "komünizmle mücadele" gündemine endekslenmiş iktidarlara karşı ortaya çıkarılması bu konuyla ilgili çeşitli şüphelere yer bırakmayacak kadar açıktır. Aynı zamanda "komünizmle mücadele" gündeminin yalnızca iktidarlar eksenini değil Türk sağını bir bütün olarak

çevrelemesi SSCB eksenli bir barış söyleminin Türk sağı içinde yer bulmasını da mümkün kılmamıştır. Bu bağlamda derneğin oldukça net bir biçimde Türkiye solunun bir parçası olduğunu ifade etmek mümkündür. Öte yandan yumuşuma dönemi ile ortaya çıkan ve devletlerarası ilişkilerde geçici de olsa tansiyonun düşmesine neden olan *detant* durumunun açık bir biçimde desteklenmesi, yalnızca sosyalist blok ile değil uluslararası kamuoyu ile ilişki kurabilmeye yönelik faaliyetlerin yoğunluğu da oldukça dikkate değerdir. Barış Derneği'nin bu ekseninde inşa ettiği söylemin merkezine Batı bloğunun siyasal bir çabası olarak ortaya çıkan "Helsinki Nihai Senedi"ni koyması ve Avrupa güvenliği için atılan adımları koşulsuz bir biçimde desteklemesi de derneğin küresel ölçekte bir faaliyet alanı yaratabilmesi açısından da oldukça önemlidir. SSCB merkezli bir barış söyleminin ortaya çıkmasına karşılık Avrupa kıtasında barış ve güvenliğe dair atılan adımların bir teamül haline gelmesine dair çabası da derneğin tek yanlı bir siyasal faaliyet yürüttüğüne dair iddiayı zayıflatan bir durum da ortaya çıkarmaktadır. Zira Kıta Avrupası'nda 70'lerin ikinci yarısında yaşanan gelişmelerde SSCB'ye olan ilginin bir benzerinin Avrupa ülkelerine de gösterildiğini söylemek mümkündür. Burada da derneğin "Batı" algısı içinde ABD ve Avrupa devletleri farklı içeriklerle değerlendirilmiştir. Kıta Avrupası'ndaki barış çabasını gündeme alan Barış Derneği bu özelliği ile Türkiye solunun diğer parçalarından büyük ölçüde ayrılmaktadır.

Derneğin dünya barışına dair söyleminde ortaya çıkan en belirgin çelişkisi ise SSCB'nin Afganistan'ı işgal sürecindeki sessizliğidir. Barışa dair çabaları kurulduğu günden bu yana SSCB'nin çabalarının sonucu olarak lanse eden ve SSCB'yi her türlü saldırgan ve barışı bozan eylemden uzak tutan Barış Derneği, 1980 yılındaki işgal sürecini bu kapsama dahil etmekte sessiz kalmıştır. Bunun yanı sıra Soğuk Savaş dönemi süresince SSCB'nin Afrika ülkelerine gerçekleştirmiş olduğu lojistik destek de Barış Derneği'nin gündeminde gerekli yeri bulamamıştır. SSCB'yi dünya barışının merkezinde görme iddiasına karşılık olarak başat çelişkisi önce ABD ardından da Çin Halk Cumhuriyeti'ne yönelen Barış Derneği politik söylem itibarıyla tüm devletlere eşit mesafede davranabilme noktasında bir eksikliğin oluşmasını da sağlamıştır.

Sonuç

Türk siyasal hayatında sol siyasal muhalefetin kısa dönemli yapılarından olan Barış Derneği, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan barış eksenli girişimlerin Türkiye'deki ayağını temsil etmektedir. Sol siyasal muhalefetin içinde yer almasına rağmen dönemin temel sol siyasal aktörleri ile organik bir bağının bulunmaması Barış Derneği'ni diğerlerinden oldukça farklı bir zemine oturtmaktadır. Bu farklılığı yaratan ana husus ise 70'lerin ikinci yarısında Türkiye solunun giderek daha çatışmalı ve parçalı hale gelmesine rağmen Barış Derneği kendi bünyesinde farklı yapılara dahil olan ve/veya sempati duyan üyeleri bünyesinde toplayabilmiştir. Buna karşılık gerek Türkiye siyasetinin "komünizmle mücadele" gündemi gerekse sol muhalefetin ana yapılarından birinin altına girmemesi derneğin sesinin diğerlerine nazaran oldukça cılız çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Atatürk döneminin barış anlayışından üçüncü dünyacılığa, Helsinki Nihai Senedi'nden SSCB'ye karşı sessizliğe kadar çeşitli unsurları bünyesinde barındıran dernek Batılı

referanslarının da kuvvetine rağmen SSCB eksenli bir eğilim gösterme ve buna bağlı olarak da ülkenin rejimini ihtilal yoluyla değiştirme suçları ile yargılanarak kapatılacaktır. Derneğin Türkiye solunun bir parçası olmasına karşılık oldukça özgün bir siyasal çizgi takip etmeye çalıştığı da görülmektedir. Derneğin herhangi bir kavrama ya da özneye indirgenememesi diğer aktörlerden farklı bir biçimde değerlendirilmesini de gerekli kılmaktadır. Barış kavramının Türkiye sol kamuoyunun çeşitli kesimlerine aynı anda seslenmesi ise kısa süreli bile olsa Barış Derneği'ni oldukça önemli bir noktaya taşımıştır. Ancak 1970'li yılların gerilimli ortamı ve solun "devrim" idealinin derneğin söylemleri ile yeterli ölçüde uyuşmaması derneğin etki alanını genişletmesini önemli ölçüde etkilemiştir.

Kaynakça

- (1986). *Türkiye Barış Derneği Davası: Sorgular-Savunmalar Cilt 1*. İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- (1979). *Dünya Barış Konseyinin Berlin Olağanüstü Kurultayı ve Türkiye Barış Derneği*. İstanbul: Pirmat Basımevi.
- Akşin, Aptülhat (1991). *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir (2002). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Atılğan, Gökhan (2009). *Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Aydınoglu, E. (2007). *Türkiye Solu 1960-1980*. İstanbul: Versus Kitap.
- Barış Derneği Özel Komisyonu (haz.) (1979). *Çin Saldırısı ve Vietnam Gerçeği*. İstanbul: Konuk Yayınları.
- Berend, Ivan T. (2011). *20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi*. (Çev.) Serpil Çağlayan. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Carr, E. H. (2015). *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*. Can Cemgil (Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çavdar, Tevfik (2004). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Çizmeci, Yavuz (1980). "Barış Cephesinde Elele." *Yurt ve Dünya*, (20), 134-138.
- Dikerdem, Mahmut (2013). *Eserler*. (Haz.) Zeynep E. Güler. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Dinler, A. Hamdi (1979). "Nötron Bombası ve Emperyalist Sistem". *Yurt ve Dünya*, (9), 327-339.

Doğan, E. (2011). “Türk Solunun Kısa Tarihi: Sosyalizmi Milliyetçiliğe Eklemlenmek”. *Doğu Batı*, (59), 135-155.

Eroğul, Cem (2013). *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*. İstanbul: Yordam Kitap.

Gazalacı, Mustafa (1992). *Barış Zinciri: Barış Derneği Davası*. Ankara: Selvi Yayınları.

Gökhan Atılğan (2015). “Tarımsal Kapitalizmin Sancağı Altında (1950-1960)”, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat*. (Der.) Gökhan Atılğan ve diğerleri. İstanbul: Yordam Kitap, 389-514.

Görsev, G. Doğan (2006). *Türkiye Barış Komitesi Derneği Serüveni Üzerine: Yaşanmışlıklar-Belgeler (1976-1986)*. İstanbul: Dünya Yayıncılık.

Görsen, G. Doğan (düz.) (1986). *Türkiye’de Barış Savaşımı’nın Küçük Seyir Defteri*. Duisburg, Infomedia satz & verlag GmbH.

Judt, Tony (2009). *Savaş Sonrası: 1945 Sonrası Avrupa Tarihi*. (Çev.) Dilek Şendil. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Küçükaydın, D. (2007). “‘Yurtseverliğin Derini’ ya da ‘Milli Gurur’ İnsanı Nereye Götürür: Mihri Belli’nin Günahı”. *Sosyalizmin Milliyetçilikle İmtihani*. (Haz.) Ferhan Umruk. İstanbul, Praxis Kitaplığı, 39-48.

Oran, Baskın (2003). “TDP’nin Kuramsal Çerçevesi”. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1 (1919-1980)*. (Ed.) Baskın Oran. İstanbul: İletişim Yayınları, 100-150.

Örnek, Nur Cangül (2013). “Cepheden Mektup Bekleyen Ülke: Kore Savaşı’nın Toplumsal Etkileri”. *Kore Savaşı: Uzak Savaşın Askerleri*. (Der.) Mehmet Ali Tuğtan. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 117-135.

Sert, Hüseyin (2018). “Aynılar İçinde Bir Ayrık: Mahmut Dikerdem’in Dışişleri Memuriyeti”. *Toplumsal Tarih*, (292), 50-56.

Toprak, Zafer (2002). “Radikal Sosyalist ‘Enternasyonal’ ve Cumhuriyet Halk Fırkası 1927 Kongresi”. *Toplumsal Tarih*, (106), 42-49.

Tuncer, Hüner (2011). *Atatürkçü Dış Politika*. İstanbul: Kaynak Yayınları.